ಸರ್ವಾಯಾತ್ರೆ

(ಮೊದಲನೆ ಭಾಗ)

ಸಿದ್ದವನಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ

ಗ್ರಾಮಸೇವಾ ನಿಲಯ
ಮೈಸೂರು

ಗೆಳತಿ ವಿಶಾರಾ

ಗೆಳೆಯರು ರಾಮು, ಸುಬ್ಬು, ರಾಮಕಿಷ್ಣರಿಗೆ

ಮೊದಲನೆಯ ಮುದ್ರಣ
ನವಂಬರ್ ೧೯೩೭

ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣ
ಜೂನ್ ೧೯೪೪

ಮುದ್ರಕರು, ಪ್ರಕಾಶಕರು:—
ಸಿ. ವಿ. ರಾಜಗೋಪಾಲ್, ಬಿ.ಎ.,
ಗ್ರಾಮಸೇವಾ ಮುದ್ರಾಲಯ,
ಮೈಸೂರು.

ಬೆಲೆ ೧—೦—೦

ಪರಿವಿಡಿ

ಓದುಗರಿಗೆ

ಇದು ಮೊದಲು ಬಿಡಿ ಲೇಖನಗಳಾಗಿ 'ವಿಶ್ವಕರ್ಣಾಟಕ' ವಾರ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾಯಿತು. ಅವನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿಸಿ ಮುಗಿಸಲು ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಇದೆಲ್ಲವನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿದ ಶ್ರೇಯ ವಿಶ್ವ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಲಿಯ ಶ್ರೀ. ಮಂಜಯ್ಯನವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕು. ವರ್ಧಾಕ್ಕೆ ಬೆಂಗಳೂರಿಂದ ಹೊರಡುವ ಮುನ್ನ ಆ ಲೇಖನ ಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಅವರು ಸೂಚಿಸಿರದಿದ್ದರೆ ಈ ಪುಸ್ತಕ ಬರೆಯು ತ್ತಿದ್ದೆನೋ ಇಲ್ಲವೊ!

ಸಾಧನ ಮುದ್ರಣಾಲಯದ ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶೇಷಗಿರಿರಾಯರು ನನ್ನ ಗೆಳೆಯರು. ಆ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಮುಂದರಿಸಿ ಪುಸ್ತಕ ಬರೆಯಲು ಹಚ್ಚಿ, ಅದನ್ನು ಅಚ್ಚು ಹಾಕಲು ಅವರು ಮಾಡಿದ ಧೈರ್ಯ ಆ ಅಭಿಮಾನ ದಿಂದ ಬಂದದ್ದು. ಈ ಪುಸ್ತಕ ನಮ್ಮ ಜನ ಓದಿ ಆನಂದಿಸಿದರೆ ಅವರ ಅಭಿಮಾನ ಸಫಲವಾದೀತು.

ವಿಶ್ವಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಪಾದಕರು, ಶ್ರೀ. ತಾತಾಚಾರ್ಯ ಶರ್ಮ ರಂಥ ಹಿರಿಯರು ಇದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನುಡಿ ಬರೆದುದೂ ಗೆಳೆಯ ಬೇಂದ್ರೆ ಯವರು ಹರಕೆಕೊಟ್ಟುದೂ ಪುಸ್ತಕ ಬರೆದವನ ಭಾಗ್ಯ.

ಈ ಯಾತ್ರೆಯ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಕಾರಣರಾದ ಗೆಳೆಯರಿಗೆ ಈ ಪುಸ್ತಕ ಅರ್ಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ

ಬಿನ್ನಹ

ವರ್ಷಾಯಾತ್ರೆ ಪ್ರಕಟವಾದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಬಂಧವಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ಭಾಗವನ್ನು ಬರೆಯಲು ಗೆಳೆಯ ಬೇಂದ್ರೆ ಸೂಚಿಸಿದರು. ಆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟ ಪರ್ಣಕುಟಿ, ಬೇರೆ ರೂಪವನ್ನೆ ತಳೆಯಿತು. ವರ್ಷಾಯಾತ್ರೆಯ ಎರಡನೆ ಭಾಗ ಹಾಗೇ ಉಳಿಯಿತು. ಈಗ ಆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದೇನೆ.

ಇದು ವರ್ಷಾಯಾತ್ರೆಯ ಮೊದಲನೆ ಭಾಗ, ಮೊದಲ ಆವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಅವು ಬಹುಶಃ ಮುಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಾವು.

ಈ ಸಂಸ್ಕರಣದಿಂದ ಕೊಂಚ ಭಾರವಾಗಿದ್ದ ಕೆಲವು ಅಧ್ಯಾಯ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿ, ಪುಸ್ತಕ ಮೊದಲಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು, ಸುಲಭವಾಗಿದೆಯೆಂದು ನಾ ತಿಳಿದಿದೇನೆ

ಇದನ್ನು ಅಂದವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಭಾರಹೊತ್ತ ಮೈಸೂರಿನ ಗ್ರಾಮಸೇವಾನಿಲಯದ ಶ್ರೀ. ಭದ್ರಯ್ಯನವರಿಗೆ ನಾನು ಕೃತಜ್ಞ.

ವರ್ಷಾಯಾತ್ರೆ – ಕನ್ನಡ ಜನರ ಪ್ರೀತಿವಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನು ನನಗೆ ದೊರಕಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಂಥ. ಆ ಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾದ ಗೆಳೆಯ ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶೇಷಗಿರಿರಾಯರನ್ನು ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಂದಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸಿದ್ದವನಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ.

ಮುನ್ನುಡಿ

೧

'ತ್ವರೋತ್ತಿಷ್ಠ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ
ಸುಯುಗಮಿಹ ನೇದಿಷ್ಠಮಭಯಂ
ಸಕೃದ್ಯೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರೇಷ್ಠಂ
ಭುವನಪರಮೇಷ್ಠಂ ತವಪುರಾ
ಯುಗೋಪಾಸ್ಯಂ ವಿಶ್ವಾ
ಸ್ತುತಚರಣರೇಣುಂ ನರಹರಿಂ
ಕೃತಾರ್ಥತ್ವಂ ಯಾತು
ಪ್ರಭವತು ಚ ಜೀವಃ ಸಪದಿತೇ'

'ತಕ್ಷಣ ಎದ್ದೇಳು. ನಿರ್ಭಯದ ಮಹಾಯುಗವು ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತಲಿದೆ. ಇದೋ ಕರಗತವಾಗುತ್ತಲಿದೆ. ಯಾವನ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ವಿಶ್ವವೇ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಲಿದೆಯೋ ಆ ಮಾನವೋತ್ತಮನನ್ನು, ಜಗದಾನಂದದಾಯಕನನ್ನು, ಯುಗದೇವನನ್ನು ನೋಡು. ಕೂಡಲೇ ನಿನ್ನ ಜೀವವು ಅನುಗೃಹೀತವಾಗಲಿ; ಘನತೆಗೇರಲಿ.' ಭಕ್ತರೊಬ್ಬರು ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ ಮಾತಿದು. ಈ ಮಾತನ್ನೇ ನಾನು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂದು ಹೇಳಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ಬಾಪೂಜಿಯೇ ಇಂದಿನ ಯುಗದೇವ.

ವರ್ಧಾ ಯುಗದೇವನ ಮಠ, ಗುಡಿ, ಗುಹೆ, ಗುಡಿಸಲು-ಯಾರು ಯಾರಿಗೆ ಯಾವ ಯಾವ ಹೆಸರು ಪ್ರಿಯವೊ ಅದನ್ನೇ ಬಳಸಲಿ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾರತದ ನವದೆಹಲಿಯೆನ್ನಿ; ಕಾಶಿರಾಮೇಶ್ವರವೆನ್ನಿ; ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನವೆನ್ನಿ; ಯೋಗಶಾಲೆಯೆನ್ನಿ; ಪ್ರಯೋಗಶಾಲೆಯೆನ್ನಿ; ಯಾಗಶಾಲೆಯೆನ್ನಿ; ಏನೆಂದು ಕರೆದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಅದು ಇಂದು ಮಹಾಕ್ಷೇತ್ರ. ಆ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯವೂ ಹೋಗಿಬರುವ ಯಾತ್ರಿಕರಿಗೆ ಲೆಕ್ಕವೇ ಇಲ್ಲ. ಭಾರತೀಯರನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲೆ

ಮೂಲೆಗಳಿಂದ ನಾನಾಜನಾಂಗ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಹೃದಯಗಳನ್ನು ವರ್ಧಾ ಆಕರ್ಷಣ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಬಂದವರೆಲ್ಲ ಆನಂದತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗುತ್ತಲಿದ್ದಾರೆ.

ರಾಷ್ಟ್ರನಿರ್ಮಾಣ ಶಿಲ್ಪಿಗಳೆಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದಾರೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆ ಸೃಷ್ಟಿಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕೆ? ಆ ಶಿಲ್ಪಿಗಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆ? 'ಮಾನವವಿನಿರ್ಮಿತ ಸೂತ್ರಧಾರಿ' ಗಳೆನಿಸಿ ನಗುತ್ತ ನಲಿಯುತ್ತಲಿರುವ ಗಾಂಧೀಜಿ; ಮಗನವಾಡಿಯ ಉದ್ಯೋಗಮಂದಿರದಲ್ಲಿ 'ಮೂವಿಂಗ್ ಆಫೀಸಿ'ನಂತಿರುವ ಕುಮಾರಪ್ಪ; ಆತನ ಭ್ರಾತೃ ಭರತ; ಭರತನ ಕೈಹಿಡಿದ ವಿದ್ಯಾವತಿ ಸೀತಾದೇವಿ; ಬೇಸಾಯ ವಿಭಾಗದ ನೇಗಿಲಯೋಗಿ ಬುಲ್ಲನ್-ಬುಳ್ಳೀಗೌಡ; ಗಾಂಧೀಮಠದ ಮಹಂತ, 'ಷಾದಿಲಾಲ್' ಸೇಠ ಜಮ್ನಾಲಾಲ್ ಬಜಾಜ್; ವರ್ಧಾ ಶಿಕ್ಷಣ ವಿಧಾನ ವಿಭಾಗದ ಸಿಂಹಳ ಸೈಂಧವ ಆರ್ಯನಾಯಕಂ; ಅವರ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಆಶಾದೇವಿ; ಜಗಜ್ಜ್ಯೋತಿ ಜ್ಞಾನಯೋಗಿ ಪೌನಾರಿನ ವಿನೋಬಾ; ಐಹಿಕ ಭೋಗಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಕಾಲಲ್ಲಿ ಒದ್ದ ಮೀರಾಬೇನ್; ಗಾಂಧೀತತ್ತ್ವ ಪ್ರಚಾರಕ ಕಾಕಾ ಕಾಲೇಲಕರ; ಹಟಯೋಗಿ ಫನಸಾಲೆಭಾಯಿ; ಚರ್ಮಾಲಯದ ವಾಳೂಂಜ್‌ಕರ್; ಮಹಿಲಾಶ್ರಮದ ನಂದಾದೀಪ ಶ್ರೀಮತಿ ಶಾಂತಾಬೇನ್; ಬಾಪೂಜಿಯ ನೆರಳಾದ ಪಟ್ಟಶಿಷ್ಯ ಮಹದೇವ ದೇಸಾಯಿ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಮಂದಿ.

ವರ್ಧಾ ಜಗತ್ತಿನ ಜೀವನ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಶ್ರೀ. ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರೇ ವರ್ಣಿಸಬೇಕು. ಆ ಜೀವಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸುಳಿದಾಡುವ ಪಾತ್ರಗಳ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಅವರೇ ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು. ಶರ್ಮರು ರಸಜ್ಞರು; ಭಾವಜ್ಞರು; ಕಲಾವಿದರು; ಮೇಲಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಕರು. ಅವರು ವರ್ಧಾ ಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಿದರು. ಅವರ ಕಣ್ಣು ಕಂಡುದನ್ನು, ಕಿವಿಕೇಳಿದ್ದನ್ನು, ಮನಸ್ಸು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದನ್ನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಚಾಚೂ ತಪ್ಪದೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿ

ದ್ದಾರೆ. ಮಾತು ಮಾತಿನ ಮೇಲೂ ಶಕ್ತಿಯ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ, ಹಾಸ್ಯದ ಮುದ್ರೆಯನ್ನೊತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವುಕಡೆ ಅವರ ಪರವಶತೆಯು ಅವರ ಗದ್ಯವನ್ನು ಕವಿತೆಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೇರಿಸುತ್ತದೆ. ವಾಚಕರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆಳೆಯುತ್ತದೆ.

ರಾಷ್ಟ್ರಭಾರತದ ಜೀವನ, ದರ್ಶನ, ಪಾತ್ರಪರಿಚಯ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಇರುವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸ್ವಲ್ಪ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಂತೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ.

ಈ ಪುಸ್ತಕವು ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ದೊರೆತ ಅಪೂರ್ವ ಲಾಭವೆನ್ನಬೇಕು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಸತ್ಯಶೋಧನೆ, ಜವಾಹರಲಾಲರ ಆತ್ಮಕಥೆ, ಪಟ್ಟಾಭಿಯವರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಇತಿಹಾಸ ಈ ಗ್ರಂಥಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪುಟ್ಟ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಓದಬೇಕು.

ತತ್ವಬೋಧೆ ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ; ಆ ತತ್ವವನ್ನು ನಿತ್ಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ, ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿ, ಜೀವಲೋಕವನ್ನು ನಡೆಸುವುದೇ ದೊಡ್ಡದು. ಅಂತಹ ಮಹಾಪ್ರಯೋಗಶಾಲೆ ವರ್ಧಾ. ವರ್ಧಾಯಾತ್ರೆ ಮಹಾಯಾತ್ರೆ. ಶ್ರೀ. ಶರ್ಮರು ಈ ಮಹಾಯಾತ್ರಾ ಫಲವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ವರ್ಧಾ ಚಿತ್ರಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಿವೆ. ಗಾಂಧೀ-ಜಮ್ನಾಲಾಲರ ಕೋಣೆ ಗಳೇ; ಗೆಟ್‌ಔಟೇ; ಅತಿಥಿಗಳ ಸಮಾರಾಧನೆಯಲ್ಲಿನ ಅನ್ನರಾಜರ ಪ್ರವೇಶವೇ; ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಜೇಬುಗಳ ಕುಮಾರಪ್ಪನ ಬನೀನೆ; ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮವಾದ ಚಹಾವೆ; ಪೌನಾರಿನ ಅಮರ ಮುಹೂರ್ತವೆ; ಕಾಲ್ನಡಿಗೆ ಯಿಂದ ಸವೆದ ಸೇಗಾಂ ಹಾದಿಯೆ; ತಾವು ಓಡಿ ಶಾಂತೆಗೆ ನಗುವನ್ನು ಕಲಿಸಿದ ಬಾಪೂಜಿಯವರ ಓಟವೆ; ಅವರ ಊಟವೆ; ಹಪ್ಪಳದ ಸವಿಯೆ; ಗಾಂಧೀ ಅಂಗರಕ್ಷಕಳಾದ ಅಬಲೆಯೆ; ಬಾಪೂಜಿಯವರ ಟಬ್ಬಿನ ಸುಖಸ್ನಾನವೆ; ಭನಸಾಲಿ ಭಾಯಿಗಳ ಬೇವಿನ ಸೊಪ್ಪು ಮೇಯೋಣವೆ; ಕೈಜಾಗಟೆಯ ಚೀನದ ಬೌದ್ಧಭಿಕ್ಷುವೆ; ಪಟ್ಟಾಭಿ

ಕೃಪಾಲಾನಿಗಳ ವಾಗ್ಬಾಣಗಳೆ; ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಸ್ತೂರಬಾ ಕಾಲು ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡರಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೊಮ್ಮಗ ಕನೂವೆ; ಒಂದನ್ನು ಮೀರಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು.

ಜೀವನವು ಸುಖ ;
ಜೀವನವು ಭವ್ಯ ;
ಜೀವನವು ಸ್ವರ್ಗ.

ಎಂದು ಅವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿದವರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಕುಣಿಸುವಂತಹ ಚಿತ್ರಗಳು! ಪಟ್ಟಾವರಸೆಯ ಪಟ್ಟಾಭಿ, ದ್ವಾರದೇವತೆ ಮಣಿಬೇನ್, ಉಗ್ರಭೈರಾಗಿ ಕೃಪಾಲಾನಿ, ತಾರ್ಕಿಕ ಸಿಂಹ ರಾಜಾಜಿ, ವಜ್ರಹೃದಯ ಸರದಾರ್ ಈ ರೀತಿ ಒಂದೊಂದು ವಿಶೇಷಣ ಮಾತ್ರ ದಿಂದ ಶರ್ಮರು ನಾಯಕರ ಪರಿಚಯವನ್ನು ವಾಚಕರಿಗೆ ಮಾಡಿ ಕೊಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ನಾನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಪಟ್ಟದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೇಳಿದೆನೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಾಗೆ ಆಗಿದ್ದರೆ ಪುಸ್ತಕ ಪಠನವು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡಿರುವ ಉತ್ಸಾಹವೇ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರು ಈ ಪುಸ್ತಕಕ್ಕೆ ಮುನ್ನುಡಿ ಬರೆಯಲು ನನ್ನ ನ್ನೇಕೆ ನೇಮಿಸಿದರೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ನನಗೆ ಉತ್ತರ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಶರ್ಮರು ನನ್ನ ಬಂಧುಗಳು; ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರು. ನನ್ನ ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು. “ನೀವು ಇದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನುಡಿ ಬರೆಯ ಬೇಕು” ಎಂದ ಮೇಲೆ “ಆಗುವುದಿಲ್ಲ” ಅನ್ನುವುದು ನಡತೆಯಲ್ಲ. ಇದಿಷ್ಟೆ ಈ ನಾಲ್ಕು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ನನಗಿರುವ ಅರ್ಹತೆ.

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ
೨೨-೧೧-೩೯

ತಿರುಮಲ ತಾತಾಚಾರ್ಯ ಶರ್ಮ.

೨

ನನ್ನ ಗೆಳೆಯರಾದ ಸಿದ್ದವ್ವನಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರ 'ವರ್ಧಾಯಾತ್ರೆ'ಯು ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ. ಗಾಂಧೀಯುಗವು ಪ್ರಾರಂಭವಾದಂದಿನಿಂದ ಮಹಾತ್ಮಾಜೀಯವರ ಹಲ ಕೆಲವು ಲೇಖಗಳನ್ನು ಭಾಷಾಂತರಿಸುವದು ವೃತ್ತಪತ್ರಿಕೆಗಳ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದೆ. ಅವರ ಆತ್ಮವೃತ್ತ, ಹಿಂದೀ ಸ್ವರಾಜ್ಯ, ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗ, ಮಂಗಲಪ್ರಭಾತಗಳು ಹೀಗೆಯೆ ಅನುವಾದಿತವಾದುವು. ಗಾಂಧೀವಿಚಾರ ದೋಹನವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರಾರೂ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಅದೂ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ನುಡಿಗಿಳಿಯಿತು. ಮಹಾತ್ಮರನ್ನೂ ಅವರ ಆಶ್ರಮವನ್ನೂ ಕಂಡು ಬಂದವರು ಋಣಮೋಚನೆಗಾಗಿಯೊ, ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕಾಗಿಯೋ ನೀರಸವರದಿಗಳನ್ನು ಆಗೀಗ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ ಒಂದೆರಡು ಸಲ ಸರಸಬರಹಗಳು ಒಡಮೂಡಿದ್ದುಂಟು. 'ವರ್ಧಾ ಯಾತ್ರೆ'ಯು ಇಂಥ ಎಲ್ಲ ಬರೆವಣಿಗೆಗಳಿಗೆ ಅಪವಾದವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಕೆಲ ಭಾಗವು ತುಣುಕು ತುಣುಕಾಗಿ 'ವಿಶ್ವಕರ್ಣಾಟಕ'ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿತವಾಗುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೊಂದು ಅಖಂಡಸೌಂದರ್ಯವಿದೆ. ಒಂದು ಕಳೆ, ದೃಷ್ಟಿ, ಜೀವ 'ವರ್ಧಾಯಾತ್ರೆ'ಗೆ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ತಂದಿದೆ. ಆ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಶರ್ಮರದೇ ಆಗಿದೆ. ಗಾಂಧೀಶಕ್ತಿಯ ಅಷ್ಟಾದಶಭುಜಗಳೊಳಗಿನ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಗಳ ಹೊಳವನ್ನು 'ವರ್ಧಾಯಾತ್ರೆ'ಯಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. ಮಹಾತ್ಮಾಜೀಯವರ ಪ್ರಭಾವಳಿಯೊಳಗಿನ ಇಂದ್ರ ಧನುವಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದ ವರ್ಣವಿಲಾಸದ ಪ್ರಕಾಶಪ್ರಯೋಗಗಳು ಇಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರಿವೆ.

'ವರ್ಧಾಯಾತ್ರೆ'ಯು ತಿಳಿವಿನಲ್ಲಿ ತಾತ್ತ್ವಿಕಗ್ರಂಥ, ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಚಿತ್ರಿಕನ ಚಿತ್ರಕರ್ಮಕೌಶಲ್ಯದೊಡನೊಡನೆ

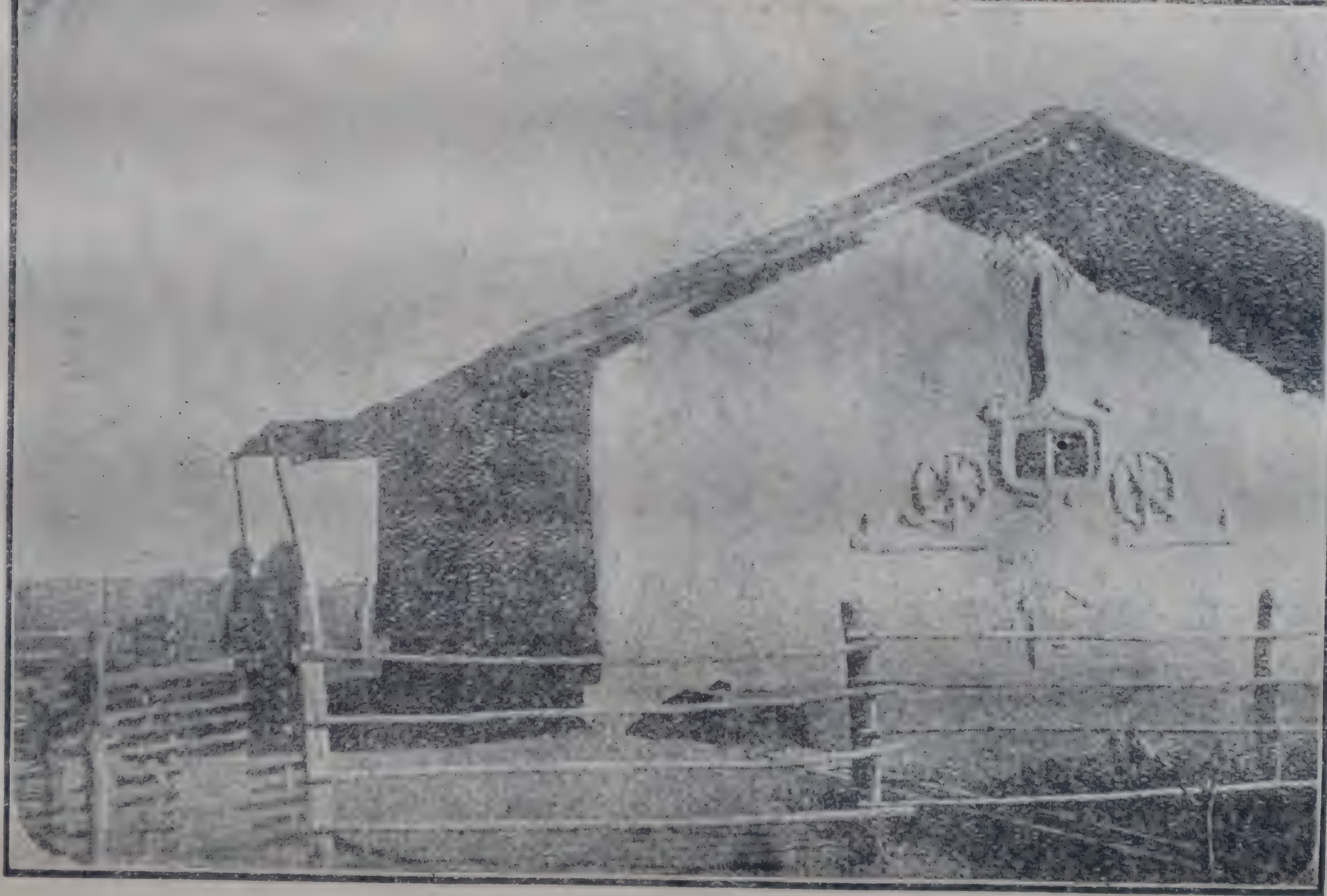
ನಾಟಕಕಾರನ ಪಾತ್ರಾವಿಷ್ಕರಣದ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಮಸಗಿದೆ. 'ವರ್ಧಾ ಯಾತ್ರೆ'ಯು ಇಂದಿನ ಮಹಾಭಾರತದ ಜಾಗ್ರತಜೀವನದ ಇತಿಹಾಸದ ಸೆರಗು ಕಾಲನಟನು ಕುಣಿದು ಕುಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಹಲವು ಭೂತಗಳ ಕೆಲವು ಭಂಗಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ. ಕಥನಕೌಶಲ, ತತ್ತ್ವಗ್ರಥನ, ವರ್ಣನ, ವಿನೋದವಿಲಾಸ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಗುಣಗಳು ಕೃಷ್ಣ ಶರ್ಮರ ಮನಃಶಕ್ತಿಗಳ ಪರಿಪಾಕದೊಡನೆ ಸ್ವಚ್ಛಂದ ವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಯಾತ್ರಿಕನ ಮನೋ ಭಾವವೊಂದು ಹೊಸದಾಗಿ ಮೂಡಿದೆ. ಅಹಂಕಾರ ತಗ್ಗಲಿರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪತ್ವದಲ್ಲಿ ಹುದುಗದ ಪ್ರೌಢಿಯೊಂದು ಬೆರೆತು ನವ ರಸಾಯನವಾಗಿದೆ. ವಿಭೂತಿಯಿರದ ಸ್ಥಳವು ಯಾತ್ರೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ದೋಷತಗ್ಗಿಸಿ ಗುಣ ಹಿಗ್ಗಿಸದ ಯಾತ್ರೆ ಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲ. ಶರ್ಮರ 'ವರ್ಧಾಯಾತ್ರೆ'ಯು ಓದುಗರಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಪರಿಣಾಮ ಮಾಡದೆ ಬಿಡದು.

ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರು ನಾಟಕದ ರಂಗಭೂಮಿಯಿಂದ ರಾಜಕೀಯ ರಂಗಭೂಮಿಯ ವರೆಗೆ ಎಲ್ಲ ರಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಕ್ಕಿದ್ದಾರೆ. ಹೆಣ್ಣಿನ ನಟನೆ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಗಂಡೆದೆಗೆ ಗುಂಡೆಸೆಯುವ ಎದೆ ಗಾರಿಕೆಯ ವರೆಗೆ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಹಿಂಜರಿದಿಲ್ಲ. ಹರಟೆಮಲ್ಲರಾಗಿ ಮಾತು ಮಸೆಯ ಹೊರಟವರು ಜೀವನದ ಮಾಮಸಕದಲ್ಲಿ ಮನವನ್ನೆ ಸಾಣೆಗೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಸರ್ವಜ್ಞ'ನನ್ನು ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚಿ, 'ಬೋರೆಗೌಡನ ಭಾಗ್ಯ'ವಳೆದು ನೋಡಿ, 'ಕನ್ನಡದ ಕಿಡಿ'ಗಳಲ್ಲಿ ಕಿಡಿಕಾರಿ, ಸಾಹಿತ್ಯದ ಚಪಲ ತೀರಿಸಿದೀ ನಾಲಗೆಯು ವಿಭೂತಿ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಗುರಿಡುತ್ತಿದ್ದುದು ಯಾರಿಗೂ ಸಂತೋಷದ ಸಂಗತಿಯೇ.

ಇಂತು ಗುಣ ವಿಶೇಷದಿಂದ ತುಂಬಿದ 'ವರ್ಷಾಯಾತ್ರೆ' ಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅವತರಣಗಳ ಕೆಲವು ತಪ್ಪುಗಳು, ಒಂದಸ್ಟೊಂದು ಅತ್ರಿಕ್ತ್ಮಪ ಉಪಮೆಯು ಅತಿಶಯದ ಹಳೆಯ ಕಸಬಿನ ರೀತಿಗಳೂ, ವಸ್ತು ಸ್ಥಿತಿಯ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯ ಅಸ್ಪಷ್ಟೋಲ್ಲೇಖಗಳು ಗಣನೆಗೆ ಬರ ಬಾರದ ದೋಷಗಳೆಂದು ಬಿಟ್ಟರೂ ಈ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹಾ ದೋಷವಿದೆ. 'ವರ್ಷಾಯಾತ್ರೆ'ಯನ್ನು ಓದಿದವರಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಗಿಂತ ಅತೃಪ್ತಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗುವದು. ಲೇಖಕರು ಉದ್ದೀಪಿಸುವ ಕೌತುಕ ಕುತೂಹಲಗಳು ೧೫೦ ಪುಟದ ವೃತ್ತಾಂತದಿಂದ ಹಿಂಗತಕ್ಕವಲ್ಲ. ಈ ದೋಷನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರು ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ತಮ್ಮ ಪಾರದರ್ಶಕ, ದೂರದರ್ಶಕ, ಸೂಕ್ಷ್ಮದರ್ಶಕವಾದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲು ಕೂಡಲೆ ತೊಡಗ ಬೇಕೆಂದು ನಾನು ಸೂಚಿಸದೆ ಇರಲಾರೆ.

ಸಾಧನಕೇರಿ
೨೧-೧೧-೩೯

ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ.

ಗಾಂಧೀಜಿಯು ‘ ಪರ್ಣಕುಟಿ ’

ವರ್ಧಾ ಯಾತ್ರೆ

ಗುರುವಾರ, ೨೪-೧೧-೩೮.

ಬುಧವಾರ ಸಂಜೆ ೬ ಘಂಟೆಗೆ ದಾದರ್ ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿದ ಕೂಡಲೇ ಹಾಸಿಗೆ ಉದ್ದವಾಗಿ ಹಾಸಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡವನು, ಎದ್ದು ಕಿಟಕಿ ಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಕತ್ತು ಚಾಚಿದಾಗ ಮುಂದೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಟೇಶನ್ನಿನ ಕೆಂಪು ಕೈ ಜೋಲು ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಚಳಿ. ಉಣ್ಣೆಯ ಅಂಗಿ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ನೋಡಿದೆ. ಧಾರವಾಡದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಬ್ಬವಾಗಿ ಹಾದಿಗುಂಟ ಕಾಣು ತ್ತಿದ್ದ ಬೇಗಿ ಬೆಳೆದ ಆ ಜೋಳ, ಮನೆಗೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದ ಸೊಸೆ ಯಂತೆ ತಲೆಬಾಗಿ ನಿಂತ ಗೋಧಿ, ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಮಲೆನಾಡ ಹಸುರಿನ ಮಧುರ ಮೌನಗಾನ, ಯಾವುದೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಧಿಗ್ಗನೆ ಎದ್ದಂತಾಯಿತು. ಎಲ್ಲಾ ಬೋಳು, ಬೋಳು. ಅಂದವಿಲ್ಲ, ಚಂದವಿಲ್ಲ. ಗಿಡ ಗಂಟೆಗಳಂತೂ ಇಲ್ಲವೇಇಲ್ಲ. ಅದೇನೋ ಒಂದು 'ಗಾಂ' ಸ್ಟೇಷನ್ನೂ ಬಂತು. ಹತ್ತಾರು ವರ್ಷಗಳ ಕೆಳಗೆ ತಳಕಿತ್ತುಹೋದ ಯಾವುದೋ ಗಿರಣಿಯ ಹಾಳುಬಿದ್ದ ಕಟ್ಟಡ ದಂತೆ ಕಂಡುಬಂತು ನನಗೆ. ವರ್ಧಾ ಬರುವವರೆಗೆ ಮಲಗಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತಲ್ಲ ಎಂದು ತೋರಿತು. ಸರಿ, ಮಲಗಿದೆ.

ಅರ್ಧಗಂಟೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ವರ್ಧಾದಲ್ಲಿ ಗಾಡಿ ನಿಂತಿತು. ಹಿಂದೆ ನೋಡಿದ 'ಗಾಂ' ಸಾಸುವೆಕಾಳಾದರೆ ಇದು ಕಡಲೆಕಾಳು. ಹೆಚ್ಚೇನು ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆನ್ನುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ನಸುನಗುತ್ತ ದಾಮು-ಇದಿರಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತ. ಬೇಸಿಗೆಯ ಪಯಣದಲ್ಲಿ ಬಹುದೂರ ಬಾಯಾರಿ ನಡೆದ

ಮೇಲೆ ಚಿಲುಮೆಯೊಂದು ಕಂಡಷ್ಟು ಹಿಗ್ಗು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ. ಆರುವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಹಾರಿಹೋಗಿದ್ದ ಗೆಳೆವಕ್ಕಿ. ಆ ಕೊನೆಯ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಹಾಡಿದ 'ವಂದೇಮಾತರಂ' ಇನ್ನೂ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಣುಗುಣಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಹತ್ತೇಹೆಜ್ಜೆ ದೂರದಲ್ಲಿ ಸಜ್ಜಾದ ರಿವಾಲ್ವರು (ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರದು) ಎದೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ದಿವಂಗತ ಮೋತೀಲಾಲರ ದಿನವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಸಭೆಸೇರುವ ಕಾಲುಘಂಟೆ ಮೊದಲು 'ಸಭೆ ಸೇರಿಸಬೇಡಿ' ಎಂದು ಸುಗ್ರೀವಾಜ್ಞೆಯಾಯಿತು. ಆ ಮೋತೀಲಾಲರ ಪುಣ್ಯ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಏನು ತಲೆಕೆಳಕಾಗುತ್ತಿತ್ತೋ! ಸಭೆ ಸೇರಿದ್ದುದು ಒಂದು ಗಂಜಿನಲ್ಲಿ. ಸುತ್ತಲೂ ಮನೆಗಳು. ಎರಡು ಕಡೆ ಹಿರಿದಾದ ಬಾಗಿಲುಗಳು. ಅವೆರಡನ್ನೂ ಪೋಲೀಸರು ಮುತ್ತಿದರು. ಅಂಗಳದಂತಿದ್ದ ಆ ಸ್ಥಳವೇ ಅಂದು ರಕ್ತಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಯಿತು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹೈದರಾಬಾದಿನ ಈ ಆರು ವರ್ಷಗಳ ಇತಿಹಾಸ ಹೇಗಿರುತ್ತಿತ್ತೊ!

ಹತ್ತುನಿಮಿಷ ಎಲ್ಲರೂ ಹೃದಯ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಸಭೆ ನೆರೆಸುವುದು ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತು. ಮಾತಾಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿದ್ದವರು ಯಾರೂ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಮಾಡುವುದೇನು? ನಮ್ಮಲ್ಲೇ ಯಾರಾದರೂ ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡೆವು. ಅದು ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಉಕ್ಕಿ ಬರುವ ಭೀರುತ್ವವನ್ನು ನುಂಗಿ ನಾಲ್ಕೇ ಮಾತು ಆಡಿ ಮುಗಿಸಿದೆ. ಕಣ್ಣೆದಿರು ಸಾವಿರಮಿಂಚು ಮೆರೆದು ಹೋದವು. ದಾಮು ಆ ದಿನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷ. ಎದ್ದುನಿಂತು 'ವಂದೇಮಾತರಂ' ಉಚ್ಚಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹಾಡಿ ಸಭೆ ಮುಗಿಸಿದ. ಮಾರನೆಯ ದಿನವೇ ಅವನು ದೇಶಬಿಡಬೇಕಾಯಿತು. ಆ ಚಿತ್ರವೆಲ್ಲಾ ಮೂಡಿ ಬಂತು ಮತ್ತೆ.

‘ಈದಿನ ಜವಾಹರಲಾಲರು ಊರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅತ್ತ ಕಡೆ ಪ್ಲಾಟ್‌ಫಾರಂಗೆ ಹೋಗೋಣ ನಡೆ’ ಎಂದ ಗೆಳೆಯ. ಶ್ರುತಿಮಾಡಿದ ವೀಣೆಯನ್ನು ಮಿಾಟಿದಂತಾಯಿತು. ಆ ನೆನಪಿನಿಂದ ಈ ನೋಟಕ್ಕೆ ಹಾರುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಲಿಲ್ಲ. ನಿಂತಲ್ಲೇ ಸಾಮಾನು ಬಿಟ್ಟು ಅತ್ತ ಹೋದೆವು.

ಪಶ್ಚಿಮ ಖಂಡದ ಪ್ರವಾಸವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಜವಾಹರ ಲಾಲರು ಆದೇ ಬಂದಿದ್ದರು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಮಗಳು ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿನಿ-ಇಂದಿರಾ ಇದ್ದಳು. ಎಂದಿನಂತೆ ಖಾದೀವೇಷ. ಚಳಿ ಯಾಗುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಒಂದು ಹಗುರಾದ ಕಂಬಳಿ. ಜವಾಹರಲಾಲರು ಮಾತನಾಡುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಇದಿರಿನಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲದೇಹಿಯಾದ ಜಮುನಾ ಲಾಲ ಬಜಾಜರು, ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಕೃಪಲಾನಿ. ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದವರ ಪರಿಚಯವೂ ಆಯಿತು. ಹೈದರಾಬಾದಿನ ಪ್ರಭುತ್ವದ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಪರಿಚಯಕ್ಕೆ ಬಣ್ಣ ಬಂತು.

‘ಹೇಗಿದೆ ನಿಮ್ಮ ಹೈದರಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ? ಅಂಧೇರ್ ನಗರಿ ನಿಮ್ಮದು. ಏನು ಮಾಡುತ್ತೀರೋ ಏನೋ’ ಎಂದರು ಜವಾಹರಲಾಲರು.

‘ಅವರೇನು ಮಾಡೋದು! ಊರಿಗೆಲ್ಲ ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿ ಕಲಿಸಿ, ಅಡ್ಡ ಹಾದೀ ಹಿಡಿಸಿ ಈಗ ನಿಮ್ಮದು ಅಂಧೇರಿ ಅಂದರೆ ಯಾರು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ? ಇರಲಿ. ಮತ್ತೆ ಬಂದಾಗ ನಿಮ್ಮ ಪುರಾಣ ಆಗಲಿ. ಈಗ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲಿ, ರೈಲು ಪ್ರಯಾಣ ದಣಿವಿನದು’ ಎಂದರು ಬಜಾಜರು.

ಹತ್ತು ಮೊಳ ಹತ್ತಿರ ನಿಂತು ಎಂದೂ ನಾನು ಬಜಾಜರನ್ನು ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದಷ್ಟೇ. ಹಸ್ತಾಕ್ಷರಗಳ ಬೇಟೆ ಯಾಡಿ, ಹೂವಿನ ಹಾರಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸಿ, ‘ವೀರ ಪೂಜೆ’ ಮಾಡುವ ಜನರ ಗುಂಪಿಗೆ ನಾನು ಎಂದೂ ಸೇರಿರಲಿಲ್ಲ.

ಈ ಆದರದ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಬಜಾಜರ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡದೆ ಇರಲಾಗಲಿಲ್ಲ.

* * * * *

'ಗೆಟ್ ಔಟ್, ಚಲೊ'

ಗಾಡಿಯವನಿಗೆ ದಾಮು ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಅದು. ಕೇಳಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಪ್ರತಿಭನಾದೆ. ಆದರೂ ಅದನ್ನು ತೋರಗೊಡದೆ ಬೇರೆ ಮಾತು ಬೆಳೆಸಿದೆ. ೧೦ ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಗಾಡಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಬಂಗಲೆಯ ಮುಂದೆ ನಿಂತಿತು. ಟಾಂಗಾದಲ್ಲಿದ್ದ ಅರಿವೆಯೆಲ್ಲಾ ಬಿಳೀ ಖಾದಿ, ಮೆತ್ತೆ ಕೂಡ ಖಾದಿಯೇ. ವರ್ಧಾದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಕ್ಕರ್ಧ ಟಾಂಗಾಗಳಲ್ಲಿ ಬರೀ ಖಾದಿಯೇ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬರಿಬ್ಬರು ಪೂರಾ ''ಖಾದೀವಾಲಾ' ಗಳೇ ಇದಾರೆ. ಖಾದಿ ಕ್ರಮೇಣ ತುಟ್ಟಿಯಾಗದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಜನ ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದರೋ ಏನೋ. ನೂಲುವ ಕೈಗಳಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಹಣ ಹೆಚ್ಚು ಕೊಡುವ ಭಾಗ್ಯ ಈ ಬಡಪಾಯಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕು.

ಸಾಮಾನು ತೆಗೆಸಿಕೊಂಡು ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋದೆವು. ಮನೆ ಸಣ್ಣದು. ಸಾಧಾರಣವಾದ ಹತ್ತು ಕೋಣೆಗಳು ಮಹಡಿಯ ಮೇಲೆ ಎರಡು, ಕೆಳಗೆ ಎಂಟು. ನಡುವೆ ಚೌಕವಾದ ಅಂಗಳ. ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಹೊಲಸು ಹುಡುಕಿದರೂ ಸಿಗುವಹಾಗಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟು ಚೊಕ್ಕಟ. ಆದರೆ ನೆಲ ಪೂರಾ ಮರಳು, ಹರಳು. ಬರಿಗಾಲಿನಿಂದ ಓಡಾಡುವುದು ನನಗೇನೂ ಹೊಸದಲ್ಲ. ಆದರೂ ಹೈದರಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ನಯವಾದ ಸಿಮೆಂಟು ರಸ್ತೆಗಳಲ್ಲಿ ಓಡಾಡಿದ ಕಾಲು. ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಮರಳನ್ನು ನೋಡಿ ಕಾಲಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಗಾಬರಿಯೇ ಆಯಿತು. ಕಾಲಿನ ಕಡೆ ನೋಡಿದೆ. ಪಾದರಕ್ಷೆಯು ಇನ್ನೂ ಕಾಲಿನಲ್ಲೇ ಇತ್ತು! ಪಾದರಕ್ಷೆ ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟವರು ಇಂಥ ಫಜೀತಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡವರೇ

ಆಗಿರಬೇಕು. ಆ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮ ಇಡದೆ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಈ ಹೊತ್ತು ಚಪ್ಪಲಿಗೆ ನಾನೇ ಇಡಬಹುದಾದ ಸಂದರ್ಭವೇ ಸರಿ.

ಈ ಅತಿಥಿ ಭವನಕ್ಕೆ ಗೆಸ್ಟ್ ಹೌಸ್ ಎಂದು ಏಕೆ ಹೆಸರಿಟ್ಟರೋ! ಹಿಂದೀ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ತೇಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಬಜಾಜರ ಈ ಬಂಗಲೆಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಸು 'ಹೆಸರು ಹೇಗೆ ಬಂತೋ, ಬಂದರೂ ಹೇಗೆ ಉಳಿದು ಕೊಂಡಿತೋ ಗೊತ್ತಾಗದ ತೊಡಕಾಗಿದೆ. ವಿದೇಶದಿಂದ ಗಾಂಧೀಜಿ ಯನ್ನು ಕಾಣಲು ಬರುವ ಗೆಳೆಯರಿಗೆ, ಯಾತ್ರಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಯಲು ಸುಗಮವಾಗಿರಲಿ ಎಂದಿರಬಹುದೇನೋ. ಸರಿ. ಅತಿಥಿ ಭವನದ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ದೂರವಾಗಿ ಒಂದೆರಡು ಮನೆಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಗಾಂಧೀ ಸೇವಾಸಂಘದ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಇನ್ನೊಂದು ಬಜಾಜರ ಮಕ್ಕಳ ಕ್ರೀಡಾಂಗಣ-ಘನಚಕ್ರಕ್ಲಬ್. ಮೂರನೆಯದು ಅವರ ಬಳಗ ದವರದು. ಇವೇ ಬಜಾಜವಾಡಿ. ಈ ಮನೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅರ್ಧ ಮೈಲಿನವರೆಗೂ ಎಲ್ಲಾ ಬಯಲು.

ಅಲ್ಲಿಂದಾಚೆಗೆ ನವಭಾರತ ವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಿಂದೀ ಪ್ರಚಾರ ಸಮಿತಿಯ ಕಚೇರಿ, ಮಹಿಲಾಶ್ರಮ, ಅದರ ಕೆಲಸಗಾರರ ಮನೆಗಳು.

ಹತ್ತು ಹತ್ತು ಗೇಣಿಗೆ ಒಂದು ಕೋಣೆ, ಸಾಲಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಗಳಂಥ ಮನೆಗಳು—ಹೀಗೆ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಕಳೆದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಈ ವಿಶಾಲವಾದ ಬಯಲು, ಆ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಮನೆ, ಒಂದು ಹೊಸ ಆನಂದವನ್ನು ತೋರಿದವು.

ಈ ಇಂಗ್ಲೀಷು ಗೆಸ್ಟ್ ಹೌಸಿಗೆ ಬಂದ ಹಿಂದೀ ಅವಸ್ಥೆ ಗೆಟ್ ಔಟ್. ಟಾಂಗಾದವರು ಮಾಡಿದ ಹಿಂದೀ ನಾಮಕರಣ. ಚಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೈಕಾಲೆಲ್ಲ ಹಿಮದಂತೆ ಉಂಡೆಗಟ್ಟಿತ್ತು. ಸಾಮಾನು ಇಳಿಸಿದವನೇ ಕವಡುಭಾಯಿ ಬಿಸಿ ಬಿಸಿ ನೀರು ತಂದ ಮುಖತೊಳೆಯಲು. ಸ್ವರ್ಗವೇ

ಸಿಕ್ಕಹಾಗಾಯಿತು. ಆ ಬಿಸಿ ನೀರು ಕೈಕಾಲು ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಹರಿದು ಸ್ವಲ್ಪ ಒಳಗೆ ರಕ್ತಹರಿಯಲು ಮಾರ್ಗವಾಯಿತು.

ಕವಡುಭಾಯಿ ಎಂದೆನಲ್ಲ. ಕವಡು ಅತಿಥಿ ಭವನದ ಕಾರ್ಯಕರ್ತ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಹೋಗುವ ಜನರ ಸುಖಸತ್ಕಾರದ ತಿರುಗಣಿ ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿದೆ. ಅತಿಥಿಗಳ ಆದರಾತಿಥ್ಯ ಅವನಿಗೆ ಸೇರಿದುದು. ಎಲ್ಲಾ ಅಣಿಮಾಡುವ ಕೆಲಸ ಅವನದು.

ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕವಡು ಬಾಯ್ (Boy) ಆಗಬೇಕು. ಆದರೆ ಬಜಾಜವಾಡಿಯ ಅತಿಥಿಭವನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕವಡು-ಭಾಯಿ ಆಗಿದಾನೆ. ಅಲ್ಲಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಇದು ಸೂತ್ರ, ಒಂದು ನಿದರ್ಶನ.

ಬಜಾಜವಾಡಿ

ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ೧೧ ಘಂಟೆಗೆ ಇಂಪಾಗಿ ದೇವಾಲಯದ ಘಂಟಾನಾದ ಪ್ರೊಂದು ಕೇಳಿಬಂತು ಮಹಡಿಯ ಮೇಲಿನ ಕೊಠಡಿಯಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ್ದ ದೀನಬಂಧು ಆಂಡ್ರೂಸರು ದಡದಡನೆ ಇಳಿದು ಬಂದರು ಬಚ್ಚಲು ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದರು. 'ಇಲ್ಲಿ ನೋಡು, ಹೈದರಾಬಾದ್. ನಾನು ಇದೇ ಶೇಗಾಂವಿನಿಂದ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ತಡವಾಗುತ್ತೆ. ಸೇಠಜೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕು' ಎಂದರು.

ನನ್ನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾಗದ ಒಂದು ತೊಡಕಿನ ಗೆರೆಗಳು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು. ಆಂಡ್ರೂಸರಿಗೆ ಅದು ತಿಳಿಯಿತು; ಹೇಳಿದರು. 'ಈಗ ಕೇಳಿದ ಘಂಟೆ ಊಟದ ಘಂಟೆ. ದಿನವೂ ೧೧ ಕ್ಕೆ ಸೇಠಜೀಯ ಆ ಬಂಗಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಊಟ. ಎಲ್ಲರೊಡನೆ ಕುಳಿತು ಊಟ ಮಾಡಲು ಸೇಠಜೀಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷ. ಹೋಗು. ಜೇಗಹೋಗು. ತಡಮಾಡುವವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಅವರಿಗೆ ಸೇರುವುದಿಲ್ಲ.'

ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕನಡುಭಾಯಿ ಬಂದ. 'ಸೇಠಜಿ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ ನಿಮ್ಮನ್ನು' ಎಂದ. ದಿನವೂ ಹತ್ತಾರು ಜನ ಬಂದು ಹೋಗುವ ಅತಿಥಿಗಳು. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂತಾಗ ೫೦ ರ ಮೇಲೆ ಎಲೆ ಹಾಕಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೂ ಅತಿಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರನ್ನೂ ಅವರು ನೆನಪಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲರ ಅನುಕೂಲ್ಯವನ್ನೂ ವಿಚಾರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆ ಶಾಂತತೆ, ಅಭಿಮಾನಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಮರೆಯು ವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ.

ಜಮುನಾಲಾಲರು ವಾಸವಾಗಿರುವ ಬಂಗಲೆ ಗೆಸ್ಟ್‌ಹೌಸಿಗೆ ಹತ್ತಿರ ದಲ್ಲೇ ಇದೆ. ಊರಿನಲ್ಲಿ ಜಮುನಾಲಾಲರ ಮನೆ ಒಂದು ಅಗ್ರಹಾರ

ವಾಗಿದೆ. ವಿಶಾಲವಾದ ಮನೆ. ಅದರ ಅಂಗಳವೇ ಆ ಊರಿನ ಗಾಂಧೀ ಚೌಕ. ಎಲ್ಲ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳೂ, ಎಲ್ಲ ಸಮಾರಂಭಗಳೂ ಅಲ್ಲೇ ನಡೆಯ ಬೇಕು. ಈ ಮಹಲಿನ ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಲಕ್ಷಗಟ್ಟಲೆ ರೂಪಾಯಿ ವೆಚ್ಚಮಾಡಿ ಜಮನಾಲಾಲರ ಪೂರ್ವಜರು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಜಾತಿಮತ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರವೇಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದರು ಜಮನಾಲಾಲರು. ಮಾರವಾಡಿ ಸನಾತನಿಗಳ ಶಾಪವನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಎರಚಿಕೊಂಡರು. ಸತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ, ಪುರೋಗಾಮಿತ್ವಕ್ಕಾಗಿ ಇವರು ಕೊಟ್ಟ ಕಾಣಿಕೆ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಿನದು.

ಇನ್ನೊಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಖಾದೀವಸ್ತ್ರಾಲಯ, ಹಿಂದೀ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಾಲಯಗಳಿವೆ. ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಯೂ ಅಲ್ಲೇ.

ಆದರೆ ಬಜಾಜರು ಊರಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈಗ ವಾಸಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಕುಟುಂಬವೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿದೆ. ಇವರು ಮಾತ್ರ ಊರ ಹೊರಗಿನ ಬಂಗಲೆಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಇವರ ಜೊತೆಗೆ ೧೬-೧೮ ವರ್ಷದ ಇವರ ಕಿರಿಯ ಮಗಳು, ಓಂಬಾಯಿ—ಉಮಾಬಾಯಿ.

ಈ ಬಂಗಲೆಯ ಮೇಲೆ ತ್ರಿವರ್ಣಧ್ವಜವು ಸದಾ ಹಾರುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಮಹಾತ್ಮರಿಂದಲೇ ಆ ಧ್ವಜವು ಅಲ್ಲಿ ಏರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತಂತೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಆಂತಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ಬಂಗಲೆಗೂ ಮಹಡಿಯಿದೆ. ಮಹಡಿಯ ಮೇಲಿನ ಎರಡು ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ನೆಹರೂ ಕೊಠಡಿ. ಅದರ ಹೆಸರೇ ಹಾಗೆ. ಪಂಡಿತ ಜವಾಹರಲಾಲರು ವರ್ಧಾಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲೇ ಇಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಬೇರೆ ಯಾವ ಕೊಠಡಿಯಲ್ಲೂ ಅವರಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಆ ಹೆಸರೇ ಬಿದ್ದಿದೆ. ಅತಿಥಿಭವನದಲ್ಲೂ ಇಷ್ಟೇ. ನಾಯಕರ ಕೊಠಡಿಗಳು ಅವರವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ವಿನ್ಯಾಸಲಾಗಿವೆ. ಇದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿಯುವಷ್ಟು ಪ್ರಕಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿನ ಕೆಲಸಗಾರರಿಗೂ ನಾಯಕರಿಗೂ ಮಾತ್ರ ಇದು ಗೊತ್ತು.

ಬಂಗಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಕಾಣುವುದು ಕೈಸಾಲೆ. ಅದರ ಎರಡೂ ಮಗ್ಗುಲಿನಲ್ಲಿ ಕೋಣೆಗಳ ಸಾಲುಗಳಿವೆ. ಬಲ ಮಗ್ಗುಲಿನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಓಂಬಾಯಿಯ ಅಭ್ಯಾಸ. ಆ ಸಾಲಿನ ಕೋಣೆಗಳು ಆಕೆಯ ಗೆಳೆಯರು, ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ. ಎಡಮಗ್ಗುಲಿನ ಕೋಣೆ ಜಮುನಾಲಾಲರದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಲಗೆಯ ಮಂಚ. ಒಂದು ಗಡಿಯಾರ. ಎರಡು ಪಟ. ಒಂದು ಗಾಂಧೀಜೀ, ಇನ್ನೊಂದು ವಿನೋಬಾ. ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಮೆತ್ತೆ ಕೂಡ ಇಲ್ಲ. ಕೆಳಗೆ ಮಾರವಾಡೀ ರೀತಿಯ ಹಾಸುಮೆತ್ತೆ, ಒರಗು ದಿಂಬುಗಳು, ಇಷ್ಟೆ. ಸೇಠಜಿಯ ಸರಳ ಜೀವನ ಸಾಧಾರಣ ಜನರ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ್ದು.

ನಾನು ವರ್ಧಾದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿಯೊಂದು ನಡೆಯಿತು. ಊಟದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲೆ ೭೦ ಕ್ಕೆ ಏರಿದವು. ಹೈದರಾಬಾದಿನವರು ಹತ್ತುಮಂದಿ, ಮಧ್ಯ ಭಾರತದ ಸೊಹಾನಲಿನವರು ನಾಲ್ಕು, ಮೇವಾಡದವರು, ಜಯಪುರದವರು, ತಿರುವಾಂಕೂರಿನವರು, ರಾಜನಂದಗಾಂವ—ದೇಶೀ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಜನರದೊಂದು ಜಾತ್ರೆಯೇ ನೆರೆದಿತ್ತು. ಸೇಠಜೀ ತಮ್ಮ ಕೊಠಡಿಯನ್ನೂ ಅತಿಥಿಗಳಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಬೇಕಾಯಿತು ಚಳಿಗಾಲ. ಹಾಗೇ ಕೈಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರುದಿನ ಬರೀ ಜಂಖಾನದ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ್ದರು.

ಬಜಾಜವಾಡಿಯ ಈ ಬಂಗಲೆ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯದು.

ಇಂದು ಇದನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ ಅದೇ ಬಜಾಜವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿ ಭವನದಲ್ಲಿ ಇದೇನೆ. ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ಆ ಗಲಿಬಿಲಿಯಿಲ್ಲ, ಸಂಭ್ರಮವಿಲ್ಲ. ಮಹಿಳಾ ವಿದ್ಯಾಲಯದ ಹುಡುಗಿಯರು ದಿನವೂ ಬಂದು ಸೇಠಜಿಯ ಮಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಲಿಯುತ್ತ, ನಗುತ್ತ ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ನಗು ಈಗ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಜಮುನಾಲಾಲರು ಇಂದು ಜಯಪುರದ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯುತ್ತಿದಾರೆ. ಬಜಾಜವಾಡಿಯ ಬಂಗಲೆಗೆ ಬೀಗ ಹಾಕಿದೆ. ಮೇಲೆ ತ್ರಿವರ್ಣಧ್ವಜ ಹಾರಾಡುತ್ತಲೇ ಇದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿದ್ದ ಜೀವ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮೊದಲಿನಂತೆ ಗಾಳಿಯೊಡನೆ ಅದು ಸರಸವಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಸ್ತಬ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಲಿತಿದೆ.

*　　*　　*　　*　　*

ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂತಾಗ ನೋಡುತ್ತೇನೆ. ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಶಂಕರಲಾಲ ಬ್ಯಾಂಕರರು. ಇದಿರಿಗೆ ಡಾಕ್ಟರ್ ಪಟ್ಟಾಭಿ. ಶಂಕರಲಾಲರನ್ನು ೧೧ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದು. ಈಗ ಹಲ್ಲು ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿವೆ. ಆದರೂ ಹುಡುಗಾಟದ ಸ್ವಭಾವ ಮಾತ್ರ ಬದಲಾಗಿಲ್ಲ. ಊಟದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಶಂಕರಲಾಲರಿದ್ದರೆ ಸಾಕು, ಎಲ್ಲರಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿ ಒಡೆದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅವರ ನಗೆಮಾತು ಊಟಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಂತೆ. ಜಮುನಾಲಾಲರನ್ನು ಪೀಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷ. ಸರದಾರ ಪಟೇಲರು ಇವರ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿದರೆ ಸೇಠಜಿಗೆ ಆ ದಿನ ನಾಗೋಲಿಯಿದ್ದ ಹಾಗೆ. ಸಾಲದ್ದಕ್ಕೆ ಕೃಪಲಾನಿಯೊಬ್ಬರು ಸಿಕ್ಕರೆ ಈ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳ 'ಧಾಂಧಲೆ' ಗೆ ಜಮುನಾಲಾಲರ ಶಾಂತ ಸ್ವಭಾವವಿಲ್ಲದ ಬೇರೆ ಯಾರಿಗೂ ದಿಕ್ಕು ತೋರದಂತಾಗಬೇಕು. ಸೇಠಜೀ ಮಾತ್ರ ನಗುತ್ತಲೇ ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಊಟದಲ್ಲಿ ಸೇಠಜಿಯ ಉದಾತ್ತ ಸ್ವಭಾವ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲರೊಡನೆಯೇ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬಡಿಸಿದುದನ್ನು ತಾವೂ ಉಣ್ಣುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆನ್ನುವದಕ್ಕಿಂತ, ತಮಗೆ ಬಡಿಸಿದುದನ್ನೇ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬಡಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದರೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಊಟ ಸಾದಾ. ಸ್ವಚ್ಛತೆ ಬಹಳ.

ಈ ಆವರಾತಿಥ್ಯದ ಖಾತೆಗೆ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ೨೦ ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ವೆಚ್ಚವಾಗುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಅವರ ಕಾರ್ಯಾಲಯದ ಲೆಕ್ಕಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡೆ. ನಮ್ಮ ದೇವಾಲಯಗಳ ಸಮಾರಾಧನೆಗಳ, ಪ್ರಸಾದ ಗಳ ನೆನಪಾಯಿತು.

ಈ ಗಾಂಧೀಮಠದ ಮಹಂತರಿಗೆ ಮನಸಿನಲ್ಲೇ ನಮಸ್ಕಾರ ಹಾಕಿದೆ.

ಆಂಡ್ರ್ಯೂಸರಿಗಾಗಿ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟು ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂತೆವು. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ–ಗುಜರಾತೀ ಪದ್ಧತಿಯ ಬೆರಕೆಯದು ಭೋಜನ. ಜೋಳದ ರೊಟ್ಟಿ ಗೋಧಿ ಚಪಾತಿಗಳೇ ಮುಖ್ಯ ಆಹಾರ. ಖಾರ ಇಲ್ಲವೇನೋ ಅನಿಸುವಷ್ಟು ಕಡಿಮೆ. ಬಡಿಸಲು ಬಜಾಜರ ಮಗಳೇ ಮೊದಲಿಗಳು.

ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಉಪನಿಷತ್ಪಠನವಾಗುತ್ತದೆ. ಶಾಂತಿಪಾಠ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಗಂಭೀರತೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಕಿರಸ್ತಾನರ ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ನಡೆಯುವ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ. ಬಹುಶಃ ಆ ಪದ್ಧತಿ ಯನ್ನೇ ಅನುಕರಿಸಿರಬೇಕು.

ಮದರಾಸಿನ ಕಡೆಯ ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಸಮಾರಾಧನೆ ಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಇಕ್ಕಟ್ಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಅನ್ನ ತಿನ್ನುವ ಜನ ಇವರು. ಈ ಪಙ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನಕ್ಕಾಗಿ ಕಾದು ಕೂತರೆ ಎರಡನೆಯ ಪಙ್ತಿಗೆ ಕೂತಷ್ಟೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲು ಚಪಾತಿಯ ಸೇನೆ, ಒಂದು ರಾಶಿ ಧ್ವಂಸವಾಗಬೇಕು. ಆ ಮೇಲೆ ಅನ್ನರಾಜರ ಪ್ರವೇಶ. ಸೇಠಜಿಗೆ ಈ ವಿಷಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ಕರ್ನಾಟಕರು ನಾವು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ರೊಟ್ಟಿ ತಿನ್ನುವುದನ್ನು ಬಲ್ಲೆವು. ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನಗಳಿಂದ, ಏಕೀಕರಣ ಚಳುವಳಿಗಳಿಂದ 'ಭಕ್ರಿ, ಚಪಾತಿ, ದಶಮಿ' ಗಳು ಕನ್ನಡನಾಡಿಗೆಲ್ಲಾ ಪರಿಚಿತವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ

ಆಂಧ್ರರು, ತಮಿಳರು ಚಪಾತಿಯ ಮುಂದೆ ಸೋತು ಕರಗಿಹೋಗುವ್ರ ದನ್ನು ನೋಡುವುದು ಬಹಳ ಕಠಿನ; ಅದೊಂದು ಕಾರುಣ್ಯಜನಕ ದೃಶ್ಯ. ಡಾಕ್ಟರ್ ಪಟ್ಟಾಭಿ ವರ್ಧಾಕ್ಕೆ ಹಳೇ ಹುಲಿ. ಅವರಿಗಾಗಿ ಮೊದಲೇ ಅನ್ನ ಬಂತು. ಮೊದಲಿಂದ ಕೊನೆಯುವರೆಗೂ ಅನ್ನವೇ ಬಂತು. ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಇದಿರುಬದಿರಿಗೆ ಕೂತಿದ್ದೆವು. ಅವರ ಅದೃಷ್ಟ ಹೀಗೇ ಹೊರಳಿಬಂತು. ನನಗೆ 'ಅಖಿಲಕರ್ನಾಟಕ ನಾಗರಿಕತೆ' ಯ ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟು ಬಂದು ಬಹಳ ದಿನವಾಗಿದೆ. ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡೀ ಹೈದರಾಬಾದೀ ಮಂಗಳೂರೀ ಪ್ರಭೇದಗಳು ಸೇರಿದ ಮೈಸೂರು ಕನ್ನಡ. ಊಟದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರದ ಶ್ರೀಖಂಡ, ದಕ್ಷಿಣದ ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು, ಧಾರವಾಡೀ ದಶಮಿ, ಮೈಸೂರೀ ಮುದ್ದೆ. ಎಲ್ಲದರ ನಿಕಟ ಪರಿಚಯ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ೩೦ ವರ್ಷಕಾಲ ಕೇವಲ ಅನ್ನದಿಂದಲೇ ಬೆಳೆದ ದೇಹಕ್ಕೆ ಈ ಚಪಾತೀರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ನದ ಆಸರೆ ಸಿಕ್ಕಾಗ ಆದ ಆನಂದ ಇತರರಿಗೆ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು?

ಮದರಾಸಿನವರಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಮಹಾ ಘಟ್ಟವಿದೆ. ರೊಟ್ಟಿ ತಿನ್ನುವ ಜನಕ್ಕೆ ಅನ್ನ ಕಲಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಂಬೆರಳು ಗಳಿಂದಲೇ ಊಟ ಮುಗಿಸುವ ಜನ. ನಾಲ್ಕೇ ಅಗಳು ಅನ್ನ. ಉಳಿದು ದೆಲ್ಲ ಚಪಾತಿ ಇಂಥವರಿಗೆ ಕೈತುಂಬ ಅಳಕವಾಗಿ ಕಲಸಿಕೊಳ್ಳು ವವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಬರೀ ವಿಚಿತ್ರವಲ್ಲ, ಹೇಸಿಗೆ. ಈ ವಿಷಯ ಲಕ್ಷ್ಯ ದಲ್ಲಿರದಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ಜೊತೆಯವರಿಗೆ ಅರೆಹೊಟ್ಟೆ ಮಾಡಿದ ಪಾಪ ನಮಗೆ ಸಿದ್ಧ.

ಆಂಡ್ರೂಸರೂ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಂದರು. 'ನೀವು ತಡವಾಗಿ ಬಂದಿರಿ. ನಿಮಗೆ ಊಟದ ಹಕ್ಕಿಲ್ಲ' ಎಂದರು ಸೇಠಜೀ ನಗುತ್ತ. 'ನಾನೆಂದೂ ಹಕ್ಕಿಗಾಗಿ ಹೊಡೆದಾಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ನನ್ನ ಪದ್ಧತಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯದು' ಎಂದು ಮೋರೆಯಲ್ಲಿ ಮಗುವಿನ ನಗೆ ಬೀರುತ್ತ ಆವರು ಉತ್ತರ

ಕೊಟ್ಟರು. ಅವರು ಎಲೆಯ ಮುಂದೆ ಕೂಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಡಾ|| ಪಟ್ಟಾಭಿ ಮುಂದರಿಸಿದರು, ' ಇಂದು ಅನ್ನ ದೇವರು ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಯುಗವನ್ನು ದಾಟಿ ಹೋಗಿದಾರೆ, ದೀನಬಂಧು!'

ಬಣ್ಣವೊಂದು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಆಂಡ್ರೂಸರು ಯೂರೋಪಿಯನ್ನರೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಹಾಗೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಬಿಳೀ ಖಾದೀ ಪಂಚೆ. ಅದೂ ಮೊಳಕಾಲ ವರೆಗೇ. ಮೇಲೊಂದು ನೆಹರೂ ಬನೀನು. ಊಟದಲ್ಲಿ ಚಾಕು, ಫೋರ್ಕು ಗಳ ಗದ್ದಲವಿಲ್ಲ. ಬೆರಳುಗಳಿಂದಲೇ ಊಟ. ಮಾತು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಂತೆ ಹರಕು ಮುರುಕು ಹಿಂದೀ. ಹಿಂದೀ ಜನರೊಡನೆ ಇಷ್ಟು ಬೆರೆತುಹೋದ ಇಂಗ್ಲೀಷು ಜನ ಆಂಡ್ರೂಸರ ವಿನಾ ಯಾರನ್ನೂ ನಾನು ನೋಡಿಲ್ಲ. ಸೇವಾಗ್ರಾಮದಿಂದ ಆ ಧೂಳು ತುಂಬಿದ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಏದುತ್ತ ಆಂಡ್ರೂಸರು ಕಾಲಿಗೆ ಚಪ್ಪಲಿಯಿಲ್ಲದೆ ನಡೆದು ಬರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಈ ಮಾತು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ.

ಮಗನ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯ

ಮಗನವಾಡಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಶಿವಸಮುದ್ರವಿದ್ದಂತೆ. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಪುನರುಜ್ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸರ್ವಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲಿಂದ ಹರಿಯಬೇಕು. 'ರಷ್ಯಾಗೆ ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿ ಇದ್ದಂತೆ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗ' ಎಂದು ಮಗನವಾಡಿಯ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿದರು. ನಾವು ನೀವು ಈ ಮಾತು ನಂಬದಿರಬಹುದು, ನಂಬಬಹುದು. ಶ್ರೀ ಕುಮಾರಪ್ಪನವರ ಮೋರೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಈ ನಂಬಿಕೆ ಅಖಂಡ ಜ್ಯೋತಿಯಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತದೆ. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಮೋಕ್ಷ ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಎಂಬ ದೃಢವಿಶ್ವಾಸವೇ ಅವರ ಉಸಿರಾಗಿದೆ. ಅದೊಂದು ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ರತದಂತೆ ಅವರ ಇಡೀ ಜೀವನವನ್ನೇ ಆವರಿಸಿದೆ. ಗಂಭೀರತೆಯ ಬಣ್ಣವೊಂದನ್ನು ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಬೆರೆಸಿದೆ. ಮಗನವಾಡಿಯ ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಯಲ್ಲೂ ಈ ಪ್ರಶಾಂತತೆ ನೀರವವಾಗಿ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಗನವಾಡಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಅಣ್ಣನ ಮಗ ಮಗನಲಾಲ ಗಾಂಧಿಯವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದೆ. ಮಗನಲಾಲರ ಸ್ಮಾರಕವೆಂದೇ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದೆ. ಗಾಂಧೀ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಓದುವ ಆಸೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜನರಿಗೆ ಮಗನಲಾಲರ ಹೆಸರು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಂತಾಗಿದೆ. ಮಗನಲಾಲರು ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿದ್ದಂತೆ. ಗಾಂಧೀ ತತ್ವವೆಂದು ಇಂದು ಕೆಲವು ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಅದನ್ನು ರೂಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಬಲ, ಎಡವಾಗಿ ಇಬ್ಬರೂ ದುಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಅಸ್ತ್ರ ಗಾಂಧೀದತ್ತವಾದರೆ, ಖಾದೀ ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗ ಶಸ್ತ್ರಗಳು ಮಗನಲಾಲರು ನೀಡಿದ ದಾನ.

ಮೊದಲು ದಕ್ಷಿಣ ಆಫ್ರಿಕದಲ್ಲಿ, ಅನಂತರ ಸಾಬರಮತಿ ಆಶ್ರಮ ದಲ್ಲಿ ಮಗನಲಾಲರು ಮಾಡಿದ ತ್ಯಾಗ ಸೇವೆಗಳು ವಿಶ್ವದ ಅನೇಕ ಕಲ್ಯಾಣಕೃತಿಗಳಂತೆ ನೆನಪು-ಮರವುಗಳ ನಡುವೆ ನೆಲೆಯಾಗಿದೆ. ಎಲೆಯ ಮರೆಯ ಕಾಯ ಜೀವನ ಅದು. ಮಣ್ಣಿನ ಕೆಳಗೆ ಮಡಿದು ಹೋಗುವ ಬೀಜದಂತೆ. ಮಗನಲಾಲರು ತೀರಿಕೊಂಡಾಗ ಗಾಂಧೀ ಜಿಯ ಲೇಖನಿಯಿಂದ ಹರಿದ ದುಃಖ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅವರ ಜೀವನ ದಲ್ಲೇಕೆ, ಎಲ್ಲೂ ಹರಿಯುವ ಸಂಭವ ಕಡಿಮೆ. ಸೊಸೆಗೆ ಅಂದು ಅವರು ಹೇಳಿದ ಮಾತು, ಆ ದುಃಖದ ಪರಾಕಾಷ್ಠತೆಯ ಚಿತ್ರ ಈಗಲೂ ನೆನಪಿದೆ. 'ತಂಗೀ, ನಿನಗಿಂತ ಹತ್ತುಪಾಲು ಹೆಚ್ಚು ವೈಧವ್ಯ ನನಗೆ ಒದಗಿದೆ, ಏನುಮಾಡಲಿ ?'

ಆ ತಪಸ್ವಿಯ ಜೀವನದ ಕನಸು ಮಗನವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ರೂಪು ಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ ಅದೇ ಶ್ರದ್ಧೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತಿದೆ. ಆ ಗುರಿಯ ಗುಡಿ ಯನ್ನು ಇಂದು ಕುಮಾರಪ್ಪ ಸೋದರರು ಹೊತ್ತಿದಾರೆ.

ಮಗನವಾಡಿ ಒಂದು ಮಟ್ಟಸವಾದ ತೋಟ. ೧೫ ೨೦ ಎಕರೆ ನೆಲವಿರಬಹುದು. ವರ್ಧಾಪಟ್ಟಣದ ಒಂದು ಸೆರಗಿನಲ್ಲಿದೆ. ಊರ ಹೊರಗೇನಿಲ್ಲ. ರೈಲ್ವೇಸ್ಟೇಷನ್ನಿಗೆ ಬಹಳ ಹತ್ತಿರವೇ ಇದೆ. ಆದರೂ ಆ 'ಉದ್ಯೋಗ ಮಂದಿರ'ದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಣದ ವಾತಾವರಣವಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಹಳ್ಳಿಯ ವಾಸನೆ. ಎರಡೋ ಮೂರೋ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದವೆಲ್ಲಾ ಗುಡಿಸಿಲುಗಳೇ. ಕೆಲಸಗಾರರಿಗೆಲ್ಲ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ, ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟಾದ ಗುಡಿಸಿಲುಗಳು. ಶ್ರೀ ಕುಮಾರಪ್ಪನವರ ಗುಡಿಸಿಲು ಮೊದ ಲನೆಯದು. ಮುಂದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೈಸಾಲೆಯ ಚಪ್ಪರ. ಒಳಗೆ ಒಂದು ಕೋಣೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಬಚ್ಚಲು. ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುರ್ಚಿ, ಕೆಲವು ಪುಸ್ತಕ, ಕೆಲವು ಬಟ್ಟೆ. ಚಪ್ಪರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೊರಸು. ಮಳೆಯಿಲ್ಲದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮಲಗಲು ಗುಡಿಸಿಲಿನ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಹಲ

ಗೆಯ ಮಂಚ. ಗುಡಿಸಿಲು ಸುತ್ತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ 'ಕಾಂಪೌಂಡು.' ಅದೂ ಬಿದಿರಿನ ತುಂಡುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು. ಇಷ್ಟಾದರೆ ಕುಮಾರಪ್ಪನವರ ಕುಟೀರದ ಚಿತ್ರವಾಯಿತು.

ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಗುಡಿಸಿಲು ಸೇರಿದರೆ ಸೇರಬೇಕೆ ವಿನಾ, ಇಲ್ಲಿ ದಿದ್ದರೆ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಘಂಟೆಯೂ ಕಾರ್ಯಾಲಯದಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಾರೆ ಇವರು. 'ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗಗಳು ಓಬೀರಾಯನ ಕಾಲದ ಹೊತ್ತು ಹೋಗದ ಆಟ. ಇಂದಿನ ಯಂತ್ರಯುಗದಲ್ಲಿ ಭಾರಿ ಭಾರಿ ಕಾರ್ಖಾನೆ ಗಳೇ ಗತಿ.' ಹೀಗೆ ಟೀಕೆ ಸದಾ ನಡಿದಿದೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ. ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋ ಗದ ಬಗ್ಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ವಿಚಾರವೇನೆಂದಾಗಲಿ, ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗ ಸಂಘದ ತತ್ವವೇನೆಂದಾಗಲಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ತಾಳ್ಮೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ. ಇಂಥವಕ್ಕೆಲ್ಲ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತ, ಹಿಂದು ಸ್ಥಾನದ ಔದ್ಯೋಗಿಕ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಕಸಬುಗಳ ಸ್ಥಾನವೇನು ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತ, ನಾಸ್ತಿಕರನ್ನು ಆಸ್ತಿಕರನ್ನಾಗಿಸುತ್ತ ಕಾರ್ಯಾ ಲಯಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ ಕುಮಾರಪ್ಪ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹಿಂದು ಸ್ಥಾನದ ಯಾವುದೋ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಂಘದ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗು ತ್ತಾರೆ.

ಡಾಕ್ಟರ್ ಕುಮಾರಪ್ಪನವರನ್ನು ನೋಡಿದವರಿಗೆ ಇವರು ವಿದ್ವಾಂಸರೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಖಂಡಾಂತರ ಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಿ, ಪರದೇಶ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಬಂದವರು ಎಂದಂತೂ ನಂಬಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಅಷ್ಟು ಸಾದಾ. ಒಂದು ನಿಕ್ಕರು. ಒಂದು ಬನೀನು. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸೊಟ್ಟನಾದ ವಿಚಿತ್ರ ಹ್ಯಾಟು. ಇವರ ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆಗಳಿಗೆ ಇದು ಎಲ್ಲೆ. ಛಳಿಗಾಲದಲ್ಲೇ ನಾನಿವರನ್ನು ಕಂಡದ್ದು. ಆಗಲೂ ಕೋಟುಗೀಟು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಬನೀನಿನಲ್ಲಿ ಇವರದು ಸ್ವಲ್ಪ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಕೋಟಿಗಿರುವಷ್ಟು ಜೇಬುಗಳು ಅದಕ್ಕೆ. ಇಷ್ಟು ಜೇಬು

ಗಳೇಕೆ ಈ ಮಹಾರಾಯನಿಗೆ ಎಂದುಕೊಂಡೆ ಮೊದಲು ನೋಡಿದ ದಿನ. ಆ ಕುತೂಹಲಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಬೇಗನೆ ದೊರೆಯಿತು. ಒಂದುದಿನ ಅತಿಥಿ ಭವನದಲ್ಲಿ ಯಾರೊಡನೆಯೋ ಮಾತಾಡುತ್ತ ಒಂದರ ಹಿಂದೆ ಒಂದಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಜೋಬುಗಳನ್ನು ಬರಿದು ಮಾಡುತ್ತ ಬಂದರು. ಒಂದರಲ್ಲಿ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ. ಒಂದರಲ್ಲಿ ಹಣಕಾಸಿನ ಬಿಲ್ಲುಗಳು, ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ತುಂಡುಗಳು, ಆರ್ಥಿಕ ಯೋಜನೆಗಳು-ಹೀಗೇ ಅದೊಂದು ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರೆ. ನಗು ಉಕ್ಕಿ ಬಂತು. ತಡೆಯಲಾರದೆ ಅಂದೆ. 'ಇದೇನು ನಿಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಲಯವೇ ಬಂದ ಹಾಗಿದೆಯಲ್ಲ. 'ಎ ಮೂವಿಂಗ್ ಆಫೀಸ್.' ಮಾತು ನಗೆಯಲ್ಲಿ ತೇಲಿಹೋಯಿತು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಮೊದಲು 'ಚಾರ್ಟರ್ಡ್ ಅಕೌಂಟೆಂಟ್' ಆಗಿ ತಮ್ಮದೇ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದರು. ಹಣ ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಗಳಿಸಿದರು. ಇವರ ತಂದೆಯೂ ಮದರಾಸಿನ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರ ದಲ್ಲಿದ್ದು ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದರು. ಕುಮಾರಪ್ಪನವರ ಧಂಧೆ ಯಲ್ಲ ಇವರನ್ನು ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಬಳಿಗೆ ಸೆಳೆದದ್ದು ಇವರ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಪಾಂಡಿತ್ಯ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದ ಹಾದಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು 'ಅವೈದಿಕ' ವಾದ ಹೊಸಹಾದಿ ತುಳಿದದ್ದು. 'ಪಬ್ಲಿಕ್ ಫೈನಾನ್ಸ್ ಆಂಡ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಪಾವರ್ಟಿ' ಎಂಬ ಇವರ ಪುಸ್ತಕ ಆ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆಯಿತು.

ಸಾಬರಮತಿಗೆ ಬರಲು ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಕಾಗದ ಹೋಯಿತು. ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ಇಂಥ ವರ ಬೇಡ! ಬೇಡದೆ, ನೆನೆಯದೆ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೇ ದೇವರು ಬಂದರೆ ಹೇಗಿದ್ದೀತು? ಕುಮಾರಪ್ಪನವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಗ ಮೂಡಿದ ವಿಚಾರ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕಿದ್ದ ಆನಂದ ಕಾವ್ಯ ಯೋಗ್ಯವೇ ಸರಿ.

ನೇರಾಗಿ ಬಂದರು. ಮಾತುಕತೆಯಾಯಿತು. ಗುಜರಾತ ವಿದ್ಯಾಪೀಠದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾದರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಆರ್ಥಿಕ ವಿಚಾರ, ತತ್ವಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿ, ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ ಅಂದೇ ಅವರ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂತು.

ಕುಮಾರಪ್ಪನವರು ಶ್ರೀಮಂತರು. ಹೇರಳವಾಗಿ ಆಸ್ತಿಯಿದೆ. ಈಗ ಇವರಿಗೆ ಮಗನವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ೫೦ ರೂ. ಸಂಬಳವೂ ಇವರ ವೆಚ್ಚಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು. ಒಂಟಿಗ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಸರಳಜೀವನ. ೨೦-೩೦ ರೂಪಾಯಿ ಬ್ಯಾಂಕಿಗೆ ಹೊಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಯಾರೂ ವಾರಸುದಾರರಿಲ್ಲ. ಮಗನವಾಡಿಗೇ ಆ ಭಾಗ್ಯವಿದ್ದಂತಿದೆ. ಇವರ ಜೀವನ, ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳೂ ಆ ಹಾದಿಯ ಕಡೆಯೇ ಕೈ ತೋರಿಸುತ್ತಿವೆ. ಇವರ ತಮ್ಮ ಶ್ರೀ ಭರತನ್ ಕುಮಾರಪ್ಪನವರಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಮತಿ ಸೀತಾದೇವಿಯೂ ವಿದ್ಯಾವತಿ. ಅವರೂ ಮಗನವಾಡಿಗೆ ಬಾಳನ್ನು ಧಾರೆಯೆರೆದಿದ್ದಾರೆ ಈ ಸೋದರರ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗೆ ಮೀರಿದ ಆಸ್ತಿ ಮಗನವಾಡಿಗೇ ಸಲ್ಲವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಹದ್ದಿನಕಣ್ಣು. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ 'ವರ' ಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥರಾದ ಪುರೋಹಿತರು. ಚಾಣಾಕ್ಷನಾದ ನಾಯಕನು ದಳಪತಿಯನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ. ಕುಮಾರಪ್ಪ ಸೋದರರನ್ನು ಮಗನವಾಡಿಗೆ ಆರಿಸಿ ಇಹಪರಗಳೆರಡನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿದರು. ಸಂಸ್ಥೆಯ ಪ್ರಸಾರವೂ ಆಯಿತು, ಪೋಷಣೆಯೂ ಆಯಿತು. ಈ ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗತನವನ್ನು ಗಾಂಧೀಜೀ ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ತೋರಿಸಿದಾರೆ. ಶ್ರೀ ಮಹದೇವ ದೇಸಾಯಿ, ಕಿಶೋರಿಲಾಲ ಮಶ್ರೂವಾಲಾ, ಸತೀಶ ದಾಸಗುಪ್ತ, ರಾಜಕುಮಾರಿ ಅಮೃತಕುವರ್ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆ ಒರೆಗಲ್ಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ 'ಹದಿನಾರಾಣೆ' ಜನ.

ಕುಮಾರಪ್ಪನವರ ಗುಡಿಸಲು ಮೊದಲು ಸಿಗುತ್ತದೆ ಎಂದೇನಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಕಾಣುವುದು 'ಮಗನ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯ.' ರಸ್ತೆಗೆ ಮಗ್ಗುಲಾಗಿ ಭವ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಎರಡೂ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಅಗಲಿಸಿ ತೇಲುತ್ತ ಹೋಗುವ ಗರುಡನಂತಿದೆ. ಹಂಸಪಾದದಂತೆ ಉದ್ದವಾಗಿ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಎರಡು ಕೈಗಳು. ಎರಡನ್ನೂ ಜೋಡಿಸುತ್ತ ನಡುವೆ ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರನ ಮಾದರಿಯ ನಡುಮನೆ. ತ್ರಿಕೋಣದ ಆಕಾರ. ಆದರೆ ಒಂದು ಪಕ್ಕದ ಗೆರೆ ಇಲ್ಲ. ಬೊಂಬಾಯಿಯ ಇಂಜಿನೀಯರರೊಬ್ಬರು ಕಟ್ಟಿದುದು. ಕಟ್ಟಡ ಸಣ್ಣದಿದ್ದು ಭವ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಮಾದರಿ. ಕಳೆದ ವರ್ಷದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂ ಗಾಂಧೀಜೀ ಈ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯವನ್ನು ತೆರೆದರು.

ಮಗನ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅಂದವಾಗಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಒಂದು ದಿನವೆಲ್ಲಾ ಕಳೆದೆ. ಕೆಲಸದ ಭಾರ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಮುಗಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ನೋಡು ನೋಡುತ್ತ ಕೆಲವು ಮಾತು ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ. ವಾದ ವಿವಾದಗಳ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ, ಅರ್ಥದ ಸೀಮೆಗೆ ದೂರ ಹಾರಿ ಹೋಗುವ ಜನಜೀವನದ ಅನೇಕ ಬಣ್ಣಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಖಾದೀ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಸಂಜೀವನಿಯಿರಲಿ ಬಿಡಲಿ, ಅದು ನಿಜವಾಗಿ ಕಲೆ ಎನ್ನುವದು ಮಾತ್ರ ಕಲ್ಲೆದೆಯ ಯಾಂತ್ರಿಕನಿಗೂ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಢಾಕಾಮಲಮಲ್ಲು, 'ಹರಿವ ನೀರು'–'ಸಂಜೆಯ ಮಂಜು' ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳೂ, ಆ ಗತವೈಭವವೂ ಎಲ್ಲಾ ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೇ, ಒಂದು ಕನಸೂ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಬಿಡಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನೂಲುತ್ತ, ಒಂದೆರಡು ಪುಡಿಕಾಸು ಗಳಿಸಿ, ಬಾಳಿಗೆ ಸೊಬಗನ್ನು ಇಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟೋ ಬೆರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಡವರ ಮುಖಗಳು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯದ ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಯಲ್ಲೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ನನ್ನ

ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತಪ್ರಾಂತದ ಮುಂದಾಳುಗಳೊಬ್ಬರು ಇದ್ದರು. "ಓ! ಇಟ್ ಇಸ್ ಎ ಸ್ಪೆಲ್" ಎಂದರು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಹತ್ತಿಯ ಬೀಜದಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿಹಂಜಿ, ನೂಲು, ಅರಿವೆ, ಬಣ್ಣ ಎಲ್ಲ ಮೆಟ್ಟಲುಗಳೂ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಪ್ರಾಂತ ವಿಭಾಗಗಳೂ ಇವೆ. ಕಾಶ್ಮೀರದ ಉಣ್ಣೆಯ ಕೈಗಾರಿಕೆ ಚಿತ್ರಗಳು, ಖಾದೀ ದೃಶ್ಯಗಳು, ನಡುನಡುವೆ ಸುಲಿದಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣಿನಂಥ 'ಮಾಹಿತಿ ಪತ್ರಕಗಳು' ಮನೋಹರವಾಗಿವೆ. ಖಾದಿಯಲ್ಲದೆ ಇತರ ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗಗಳಿಗೂ ಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ಆಲಯದ ಬಲಕ್ಕೆ ಕುಮಾರಪ್ಪನವರ ಕುಟೀರ. ಅದರ ಸುತ್ತ ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರ ಗುಡಿಸಲುಗಳು. ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರವಾಗಿ, ಬೇಲಿಗೆ ಹತ್ತಿ ಗೋಶಾಲೆ. ಮಗನವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಸಾಯವೂ ಸ್ವಲ್ಪ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಭಾವಿಯಿಂದ ನೀರೆತ್ತಲು ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬಕೆಟ್ಟುಗಳ ಸಾಲಿನ ರಾಟೆಯಿಂದ ನೀರು ಎತ್ತುತ್ತಾರೆ. ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತುಗಳು ಜಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಏರಿಕೆಯನ್ನು ಅಡರಿ ಹೋಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲ; ಗಾಣದಂತೆ ಒಂದೇ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ತಿರುಗುತ್ತವೆ. ಭಾವಿಯಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಒಂದು ನೀಳವಾದ 'ರಿಸರ್ವಾಯರ್' ಅಲ್ಲಿಂದ ಮಗನವಾಡಿಗೆ ನಲ್ಲಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ತೋಟದಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತಲೆ, ಮಾವು ಮೊದಲಾದ ಗಿಡಗಳಿವೆ. ಅವಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ನೀರು ಕಾಲುವೆಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತವೆ. ವನದ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಬಹಳ ಚೊಕ್ಕಟವಾಗಿದೆ. ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತು ಮಂಚ ಹಾಕಿ ಮಲಗಿ ಹಾಯಾಗಿ ನಿದ್ದೆ ಮಾಡಬಹುದು. ಗಂಜಳ, ಸಗಣಿಯ ನಾಥ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಮಗನವಾಡಿಯ ಬೇಸಾಯ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡಿಗರೊಬ್ಬರು, ಯಜಮಾನರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿದು, ಬೇಡಬೇಡವೆಂದರೂ ಮನಸ್ಸು ಹಿಗ್ಗಿತು. ಶ್ರೀ ಬುಲ್ಲನ್ ನೀಲಗಿರಿಯ ಕಾಫೀ ಬೆಳೆವ ಜನ. ಮೂರು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿದಾರೆ. ಅವರ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ತಮಿಳು ಅರ್ಧಕ್ಕರ್ಧ ಸೇರಿದೆ. ಆದರೂ ಕನ್ನಡವೆಂದು ಗುರುತಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವಲ್ಲ. ಬುಲ್ಲನ್‌ರಿಗೆ ಕನ್ನಡದ ಮೇಲೆ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗದ ಅಭಿಮಾನವಿದೆ. ಅವರುಬರೆವುದು ಓದುವುದು ತಮಿಳು, ಕನ್ನಡಅಕ್ಷರಗಳೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡ ಅವರಿಗೆ ಬರೀ ಮನೆಮಾತು, ಅದೂ ಅರೆ ಬರೆ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಅವರಿಗೆ ಕನ್ನಡದಮೇಲೆ ಅಭಿಮಾನ ಇದ್ದುದು ಯಾರಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗದು? "ಮದರಾಸಿಗೆ ಸೇರಿ ಕನ್ನಡ ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಕನ್ನಡದವರು ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ನಮಗಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಬೇಡವೆ? ಏನು ಕರುಳಿಲ್ಲದ ಜನ ನಮ್ಮವರು!" ಎಂದರು ಅವರು. ಸುಮ್ಮನೆ ಮೋರೆ ತಗ್ಗಿಸಬೇಕಾಯಿತು.

ಶ್ರೀ ಬುಲ್ಲನ್‌ರು ಆವೇಗದಲ್ಲಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿಗೇ ಆ ಧಾರೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು ಅವರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. 'ಈ ಊರಲ್ಲೇ ಇದೆಯಲ್ಲ, ಹಿಂದೀ ಪ್ರಚಾರ ಸಮಿತಿ, ನೀವು ನೋಡಿದೀರಾ? ರಾಮೇಶ್ವರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಹಿಂದೀ ಕಲಿಸುತ್ತಾರಲ್ಲ ಆ ಜನ. ನಮ್ಮ ಮಾತು ನಮಗೆ ಕಲಿಸೋರು ಯಾರೂ ಬೇಡವೆ? ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಈ ಹಿಂದೀ ಕಲಿಸೋಜನ ಯಾರು ಗೊತ್ತೆ ನಿಮಗೆ? ಕನ್ನಡದವರೆ, ನಾನು ನೋಡಿದೇನೆ. ತಮ್ಮ ಕನ್ನಡ ತಮ್ಮ ಜನರಿಗೆ ಕಲಿಸೋ ಗೋಜಿಲ್ಲವಾಗಲಿ, ಹಿಂದೀ ಕಲಿತು, ಕಲಿಸೋದಕ್ಕೆ ನಾನು ತಾನು-ಎಂತ ಬರುತ್ತಾರೆ. ನಾನಂತೂ, ಊರಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮೊದಲು ಕನ್ನಡ ಕಲಿಯಬೇಕು ಅಂತ ಇದೇನೆ' ಎಂದರು. ಅವರ ಭಾಷೆ ಪೂರಾ ಹೀಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ.

‘ ಈ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಲಿಪಿ ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಏಕೆ? ಲಿಪಿಗೆ ಲಿಪಿ ಭಾರ. ಒಂದೇ ಲಿಪಿ ಇದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ಅನುಕೂಲ’ ಎಂದೆ ನಾನು.

‘ಸರಿ, ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಎಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಕಲಿಸು ಅಂತ ಗಂಟು ಬೀಳುತ್ತೇನೊ ಎಂತ ನಿಮ್ಮ ಹೆದರಿಕೆ. ಸಾಕಪ್ಪ ಮಾರಾಯ, ಸಾಕು’ ನಗುತ್ತ ಚುಚ್ಚಿಯೇ ಬಿಟ್ಟರು. ಬುಲ್ಲನ್ ಎಂಬುದು ಅವರ ಕಾನ್ವೆಂಟ್ ಶಾಲೆಯ ಹೆಸರು. ಅವರ ನಿಜನಾಮಧೇಯ ಬುಳ್ಳೇಗೌಡ.

ರಾಜರ ರಾಜ

'ಜನರಿಂದ ಪಡೆದದ್ದನ್ನು ಜನರಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಬೊಕ್ಕಸವನ್ನು ತುಂಬಿಸುವವರು ಅವರು. ಅವರಿಗಾಗಿ ನಾವದನ್ನು ಬರಿದು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮನೇ? ಭವಾನಿ ಮೆಚ್ಚಿಯಾಳೆ!"

"ತಾವು ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠರು. ತಮ್ಮ ಔದಾರ್ಯ ಧೈರ್ಯಗಳು ಅಸಮಾನವಾದವು. ತಮ್ಮ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಮನಸೋತು ಹೋಗಿದ್ದೇನೆ ನಾನು. ಆದರೂ ನೀಡುವವರನ್ನೇ ಬೇಡುವ ತಿರುಕನಂತೆ ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅಪ್ಪಣೆಯಾಗಬೇಕು. ಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಅಪಚಾರ ವಾದೀತೆಂದು ಅಂಜಿಕೆ. ಅಭಯದಾನವಾಗಬೇಕು."

"ಮಗೂ, ಸತ್ಯಕಾಮನಾಗು. ಅಂಜಿಕೆ ಅಸತ್ಯದ ದೌರ್ಬಲ್ಯ. ಕೇಳು, ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಕೇಳು."

"ತಮ್ಮ ರಾಜತ್ವ ತಾವು ಜನರಿಂದ ಪಡೆದುದು. ನಯವೋ ಭಯವೋ, ಅಂತೂ ಅವರು ತಮ್ಮನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆಂತಲೇ ತಮಗೆ ಈ ಮುಕುಟ. ಕೇವಲ ಬೊಕ್ಕಸ ಬರಿದುಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಮೋಯಿಸಿದರೆ ಏನು ಬಂದಹಾಗಾಯಿತು? ಜನರ ಸುಖ ಕುರಿಯ ಕೊಬ್ಬಿನಂತಾಗಬಾರದು. ಕುರಿ ದಪ್ಪನಾದರೆ ತೋಳನಿಗಲ್ಲವೆ ಲಾಭ"

"ನಿಜ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದ ನಾನು ಗುರುತಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ರುದ್ರವೀಣೆ ಮಿಡಿಯುತ್ತಿದೆ. ಅದರ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಆಲಿಸಿದ್ದೇನೆ. ರಾಜತ್ವ, ಈ ಕಿರೀಟ-ಎಲ್ಲಾ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂತೋ, ಬಂದೆಡೆಗೇ ಹೋಗಿ ಮುಟ್ಟಲಿ. ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಾನು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬಂದರೆ ನನ್ನದೇ ಮೊದಲು ಹೆಜ್ಜೆಯಾದೀತು. ಏಕಾಗಬಾರದು? ದೇಶವನ್ನು ಛಪ್ಪನ್ನಾರು

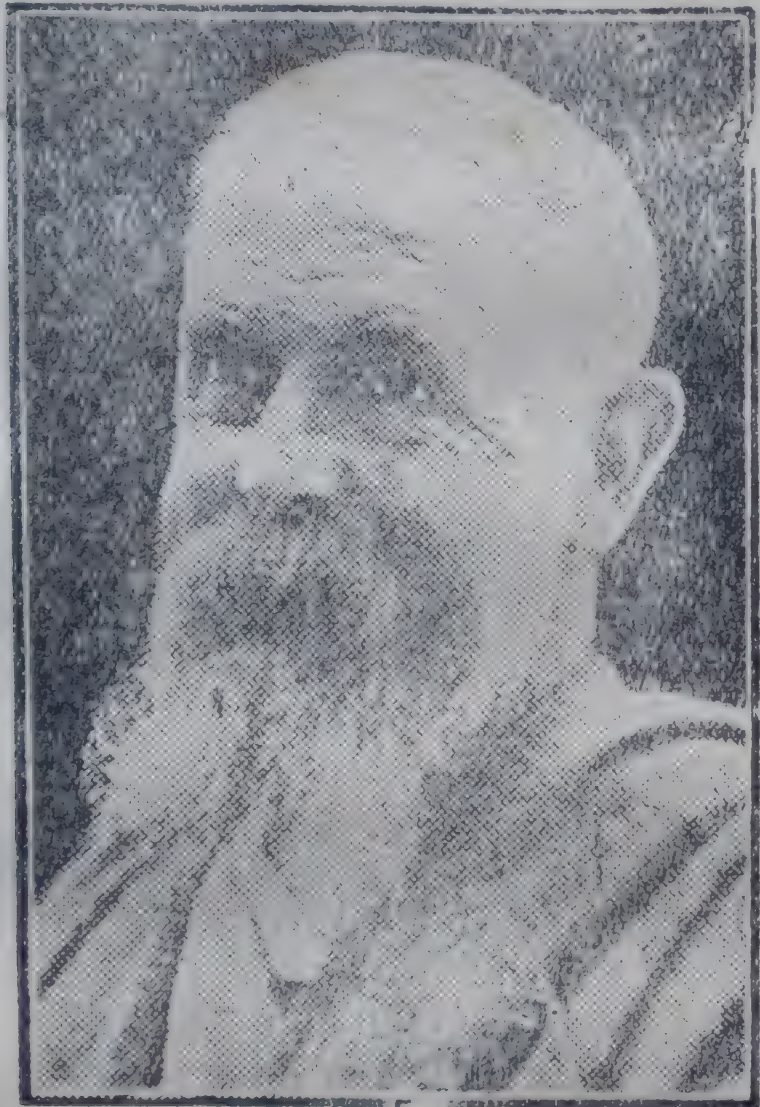
ಕಿರೀಟಗಳ ನಡುವೆ ಹಂಚಿ, ಬೇಲಿ ಕಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ. ಇದರಿಂದ ಯಾರಿಗೂ ಸುಖವಿಲ್ಲ. ಒಬೀರಾಯನಕಾಲದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಈಗ ಅದು ಚಿಕ್ಕಾಸಿಗೂ ತರವಲ್ಲ."

ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದವರು ಔಂಧ ಸಂಸ್ಥಾನಾಧೀಶರು, ಬಾಳಾಸಾಹೇಬ ಪಂತ ಪ್ರತಿನಿಧಿ. ನಾನೂ ನನ್ನ ಗೆಳೆಯರೂ ಅವರ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ನೋಡಲು ಆತುರರಾಗಿದ್ದವರು; ಇದಿರಿನಲ್ಲಿ ಕೂತಿದ್ದೆವು. ಅಂದೇ ಮುಂಜಾನೆ ಮಹಾರಾಜರೂ ಯುವರಾಜರೂ ಅವರ ಪರಿವಾರವೂ ವರ್ಧಾಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಜವಾಬದಾರ ಸರಕಾರವನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಲು ಸಂಕಲ್ಪಮಾಡಿ, ಆ ವಿಧಾನದ ಮಾದರಿಯೊಂದನ್ನು ಅಣಿಮಾಡಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ತೋರಿಸಿ ಅವರ ಆಶೀರ್ವಾದ ಪಡೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕಾಗೇ ಬಂದಿದ್ದರು. 'ಜವಾಹರ ಕೊಠಡಿ' ಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಬಿಡಾರ ಏರ್ಪಡಿಸಿತ್ತು. ಅಲ್ಲೇ ನಾವು ಅವರ ದರ್ಶನಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದು.

ಔಂಧ ಯುವರಾಜರು ಹುರುಪಿನ ಹರೆಯದವರು. ಮೊದಲೊಮ್ಮೆ ಅವರು ವರ್ಧಾಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಪರಿಚಯ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಗಿತ್ತು. ಹೈದರಾಬಾದಿನ ಕರುಣ ಕಥೆಯನ್ನು ಅವರು ಯಾರಿಂದಲೋ ಕೇಳಿರಬೇಕು. ನಮ್ಮನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಕಂಡು ಮಾತಾಡಿದ್ದರು. ಆ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಮಹಾರಾಜರ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ರಂಗೂ ಬಂದಿತ್ತು. ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದದ್ದು ಇಲ್ಲದ್ದು ತಂದೆಗೆ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು.

ಮಹಾರಾಜರು ಆವೇಶದಿಂದ ಮಾತು ಮುಂದರಿಸಿದರು.

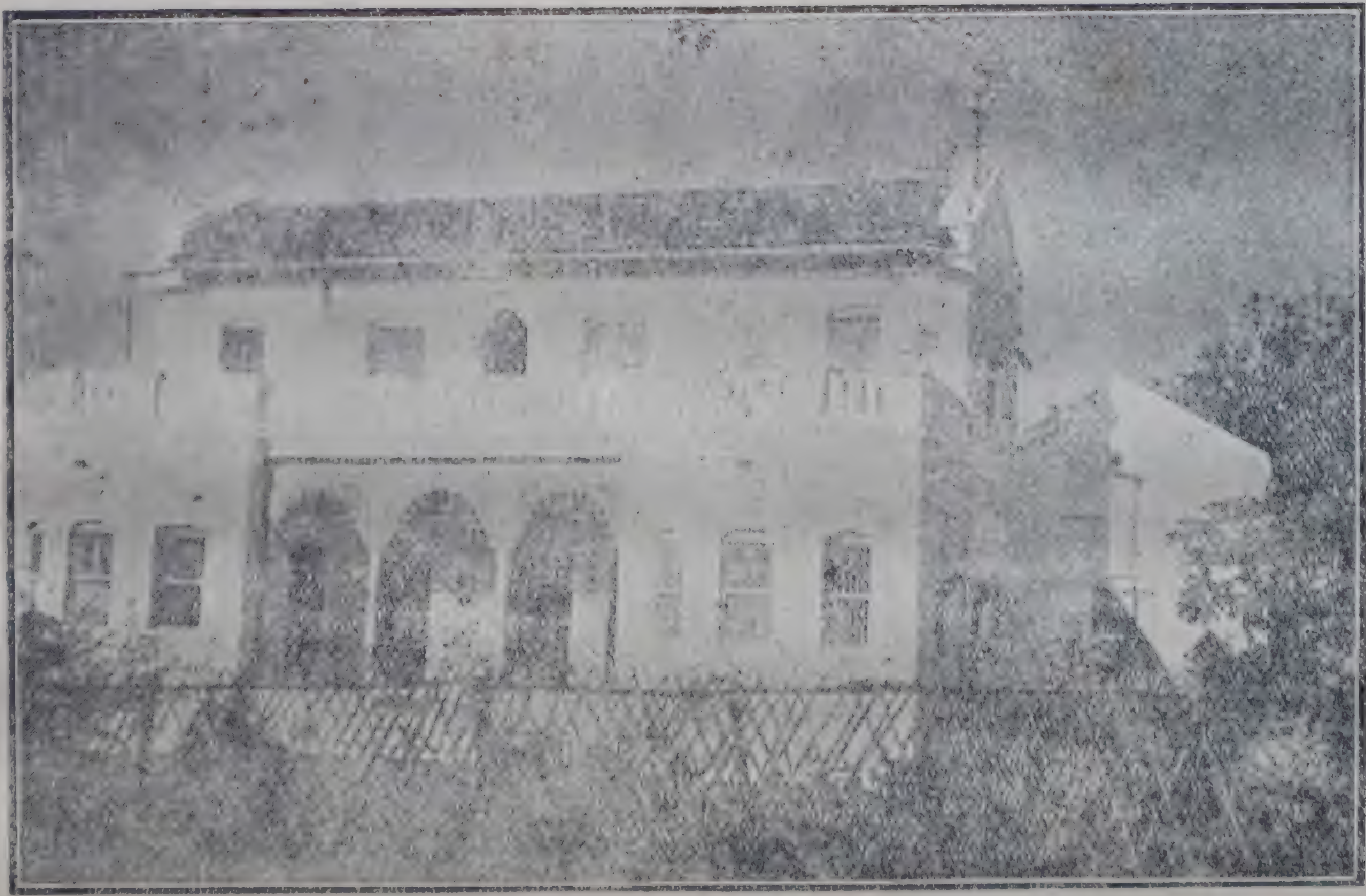
"ಈ ರಾಜ್ಯ, ಕಿರೀಟಗಳೇನು ಅನಾದಿಯೇ? ನಿತ್ಯವೇ? ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯವೇ ಆಯಿತು. ಮತ್ತೊಂದೇ ಆಯಿತು. ಆಯಾ ಕಾಲದ ಜನರ ಸಂಕಲ್ಪದ ಪರಿಣಾಮ. ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸುಖ ಶಾಂತಿ ಬೇಕಾದರೆ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರು ರಾಜರಾಗದೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಾಯಿತು. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಪರರಾಜರ

ದೀನಬಂಧು ಆಂಡ್ರ್ಯೂಸ್

ಸೇಠ್ ಜಮನಾಲಾಲ್‌ಜೀ

ಅತಿಥಿ ಭವನ

ಆಕ್ರಮಣ, ಪುಂಡುಗಾರರ ಹಾವಳಿ ತಡೆಯಲು ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರು ನಾಯಕರಾಗಿ ಜನರನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಜನರಿಗೆ ಅಂಥದೊಂದು ಬಲವುಳ್ಳ ಬಾಹು ಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಇದ್ದವರು ಮುಂದೆ ಬಂದರು. ಅರಸುತನ ನಡೆದು ಬಂತು. ಕಾಲ ಬದಲಾಗಿದೆ. ಇಂದು ಇವರಿಂದಲೇ ದೇಶಕ್ಕೆ ಮುಳಿವಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಜನ ರಾಜರು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಮೇದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಸಾಧ್ಯ, ಈ ಆರ್ಥಿಕ ದುಸ್ಥಿತಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ? ಆಗ, ದೇಶದ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜತ್ವದ ಹೊರೆ ಹೊತ್ತೆವು. ಕಷ್ಟವೋ ಸುಖವೋ ಅನುಭವಿಸಿದೆವು. ಈಗ ಅದನ್ನು ಬಿಡುವುದರಲ್ಲೇ ದೇಶದ ಹಿತವಿದೆ. ಜವಾಬದಾರ ಸರಕಾರದ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿ ಅವರ ರಾಜತ್ವವನ್ನು ಅವರಿಗೊಪ್ಪಿಸುವುದು ಈಗ ವಿಧಿ."

"ಜವಾಬದಾರ ಸರಕಾರದಲ್ಲೇನು ಹುರುಳಿದೆ? ಅದೂ ಒಂದು ಲೌಕಿಕ ಮಾಯೆ. ನಿಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಆಡಳಿತದ ಕಷ್ಟ ತಪ್ಪಿತು. ಹಿರಿತನದ ಹಕ್ಕು ಉಳಿಯಿತು. ಇನ್ನೇನು, ಕೂತು ತಿನ್ನುವ ಹಾಗಾಯಿತು. ಕುದುರೆ ರೇಸಿನಂತಿದೆ ನಿಮ್ಮ ಜವಾಬದಾರ ಸರಕಾರ. ಕುದುರೆ ಪಳಗಿಸಿ, ತಿದ್ದಿ ಗೆಲ್ಲುವವನು ಸವಾರ. ಹೆಸರು ಲಾಭ, ಯಜಮಾನನದು."

"ನಾನೆಲ್ಲಿ ಈ ಸಿಂಹಾಸನಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸಲು ಬೇಡವೆನ್ನುತ್ತೇನೆ. ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದ ನಕ್ಷೆಯೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಬಣ್ಣದ್ದಾದರೆ ಆಗ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹಿತವಾದೀತು. ನನ್ನ ನಿಜವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಅದು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ಕಾಲವಿದೆ. ಕೂಸು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಕುಲಾವಿ ಹೊಲಿಸಬೇಕಯ್ಯ. ಅವಸರಗೊಂಡರೆ ಏನೂ ಸುಖವಿಲ್ಲ. ಜವಾಬದಾರ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ತಾನೆ ರಾಜರು ಎಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ? ಅವರ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಪ್ರವರ್ತನೆಯನ್ನು ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವ ಯಾವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಅವರಿಗೆ ಬೇಡವಾಗಿದೆ. ಹಾಲು ಕರೆವ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೆಚ್ಚಲ ರಕ್ತವನ್ನೇ ಹಿಂಡುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದಿದಾರೆ. ಹಾಗೆ ರಾಜರು ಕಾಲದ ಗತಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದರೆ

ಸಂಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ದೌರ್ಜನ್ಯ, ರಕ್ತಪಾತಗಳೇಕೆ ಆಗುತ್ತಿದ್ದವು! ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ. ' ಸೇಂದ್ರಾಯ ತಕ್ಷಕ ಸ್ವಾಹಾ ' ಆಗಬೇಕಾಗಿದೆ."

ಮಹಾರಾಜರ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬೆವರು ಹನಿ ಕಂಡಿತು. ಮಾತು ಹೃದಯಗರ್ಭದಿಂದ ಬಂದಂತಿತ್ತು. ಇನ್ನು ಈ ಮಾತು ಆಡಿ ಆವರನ್ನು ಕೆರಳಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆನಿಸಿತು. ವಿಷಯಾಂತರ ಮಾಡಬಯಸಿದೆ. ಮಹಾರಾಜರ ಖಾದೀವೇಷದ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣು ಹರಿಯಿತು. ಉಟ್ಟದ್ದು ಖಾದೀ ಧೋತರ, ತೊಟ್ಟದ್ದು ಖಾದಿ ಕಸೆ ಅಂಗಿ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹಳೇ ಗೌಡ ಶಾನಭೋಗರು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ಜಾತಿಯದು. ಕಸೆಯುನ್ನು ಬಿಗಿಯುವ ಅಂಗರಖಾ. ೧೯೨೦ರ ಮೊದಲು, ದಕ್ಷಿಣ ಆಫ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮರು ಅಂಥದನ್ನೇ ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು. ತಲೆಯಮೇಲೆ ಮರಾಠಾ ಸರದಾರೀ ಪಗಡಿ. ಅಂದರೆ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಬೆಂಡು ರುಮಾಲು. ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿ ಆವರ ವೇಷದ ಮೇಲೆ ಬಿತ್ತೆಂಬುದು ಆವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯೊಂದು ಮೂಡುತ್ತಿತ್ತು. ಇನ್ನೂ ಅದು ಮೂಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಮಹಾರಾಜರು ಅರಿತುಕೊಂಡರು. 'ಪಗಡೀ ಏಕೆ ಖಾದಿಯವಲ್ಲ ಎಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದೀಯಲ್ಲವೇ? ನಿನ್ನ ಊಹೆ ತಪ್ಪು, ನೋಡು." ಎಂದು ಅದನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟರು.

"ಉಪಾಯವಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಪಗಡಿಯನ್ನೇ ಕಸುಕೊಂಡೆನಲ್ಲ, ಇನ್ನೇನು!" ಎಂದೆ. ಕೋಣೆಯ ತುಂಬ ನಗೆ ಅಲೆಯಾಡಿತು. ಮಗುವಿನಂತೆ ಮಹಾರಾಜರೂ ನಕ್ಕರು.

ಮಹಾರಾಜರೆಂದರು: "ಇಂದಲ್ಲ. ತಿಲಕ ಮಹಾರಾಜರ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಾನು ಸ್ವದೇಶಿಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದೇನೆ. ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯೋಗ-ಪರಿಶ್ರಮಗಳನ್ನು ನನಗೆ ತೋಚಿದಂತೆ ಬೆಳೆಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಓಗಲೆವಾಡಿಯವು ವಿನಾ ಬೇರೆ ಗಾಜಿನ

ಸಾಮಾನು ಸಿಗಲಾರದು. ಕಬ್ಬಿಣದ ಮುಟ್ಟು ಬಹುಭಾಗ ಕಿರ್ಲೋಸ್ಕರರದು. ಈ ಸೂತ್ರವನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ನಮ್ಮ ಗಿರಾಕಿ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ."

"ಕಾಗದ, ಸಾಬೂನು ಇವುಗಳ ಮಾತು ಹೇಗೆ? ಸ್ವದೇಶಿಯಂತೂ ಸರಿ. ಈಗ ಬೆಳೆದೇ ಇದೆ ಆ ಸ್ವಭಾವ ದೇಶದಲ್ಲಿ. ಆದರೆ ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗಗಳ ಮಾತೇನು ? ಆ ತತ್ವ ನಿಮಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯೇ ?"

"ಮಗನವಾಡಿಯನ್ನು ಅಪ್ಪಾಸಾಹೇಬ ನೋಡಿ ಬಂದಿದಾನೆ. ನಾನೂ ನೋಡುತ್ತೇನೆ. ಕಾಗದವನ್ನು ಆ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ನಮ್ಮಲ್ಲೇ ಮಾಡಲು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದೇನೆ. ಅವರಿಂದಲೇ ಒಬ್ಬ ಕಾರ್ಯಕರ್ತನನ್ನು ಎರವಾಗಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಮಾತುಕತೆ ನಡೆದಿವೆ."

ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಿ ಕೊನೆಗೆ ಮಾತು ಹೈದರಾಬಾದಿಗೆ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿತು. ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ನಮ್ಮ ಕುಂದು ಕೊರತೆಗಳನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಮಹಾರಾಜರು ಬಹಳ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೇಳಿದರು. ಯುವರಾಜರಿಗಂತೂ ತಲ್ಲೀನತೆ.

"ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥಾನದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಲಿ. ಆ ಮೇಲೆ ನಿಮ್ಮ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ರಾಜಮಂಡಲಿಯ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಾನೇ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕೆ ತೊಡಗುತ್ತೇನೆ. ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥಾನದ ನಾಲ್ಕು ಮೂಲೆಗಳಿಗೇ ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ ಮುಗಿಯುವುದಿಲ್ಲ." ಯುವರಾಜರು ಹುರುಪಿನಿಂದ ಮಾತಾಡಿದರು.

"ನಿಮಗೆ ಕಲ್ಯಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಭವಾನಿಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಈ ಚಳುವಳಿ ಒಪ್ಪಿದೆ. ಆಕೆಯ ಕೃಪೆ ನಿಮಗಿದೆಯೆಂದು ನನಗೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ಹೆದರದೆ ಕೆಲಸಮಾಡಿರಿ." ಮಹಾರಾಜರು ಹರಸಿದರು.

"ಹಿರಿಯರ ಬೆಂಬಲ ಸಾಕಷ್ಟಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಹುಡುಗ ಪಾಳ್ಯ. ಹೇಗೋ ಏನೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಬಾಧಿಸುತ್ತಿದೆ."

"ಮುಂದೆ ಬಂದವರೇ ಹಿರಿಯರು. ತೇರೆಳೆಯಲು ಹುಡುಗ ರಲ್ಲದೆ ಮುದುಕರು ಮುಂದೆ ಬಂದಾರೆ ? ಮುದುಕರು ಮಂತ್ರ ಹೇಳಲಿ. ಹುಡುಗರು ತಂತ್ರಹೂಡಲಿ. ಎಲ್ಲಾ ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ನಡೆದೀತು, ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೀರಿದುದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ."

ಮಹಿಲಾಶ್ರಮದಿಂದ ಮಹಾರಾಜರನ್ನು ಕರೆಯಲು ಬಂದರು. ಅಲ್ಲಿ ಅವರ ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕಜನ ಕಾದಿದ್ದರು. ಸರಿ ನಾವು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಎದ್ದೆವು.

"ನನ್ನದೊಂದು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ, ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬನ್ನಿ. ಇನ್ನೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಸೂರ್ಯನಮಸ್ಕಾರ ಹಾಕಿರಿ. ಹಾಲುಕುಡಿಯಿರಿ. ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಸೂರ್ಯನಮಸ್ಕಾರದ ಮಾತು ಭರತವಾಕ್ಯವಿದ್ದಂತೆ. ಅದು ಬಾರದೆ ಮಾತು ಮುಗಿದಂತೆ ಅನಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುದುಕನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರದ್ಧೆಗೆ ಮುಗುಳುನಗೆ ನಗುತ್ತ ಹೊರಬಿದ್ದೆವು.

ಮಗನವಾಡಿ

ಮಗನವಾಡಿಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಕಿಸಾನ ದಂಪತಿಗಳ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಗೋಪುರದಲ್ಲಿ ಗಂಟೆ. ಬಾಗಿಲು ಗುಡಿಗಳ ದ್ವಾರದ ರೀತಿ. ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗದ ಒಂದು ಸಂಕೇತ ಇದು. ಒಳಗೆ ಹೋದರೆ, ಎಡಕ್ಕೆ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು, ಎಣ್ಣೆಯ ಗಾಣ, ಜೇನು ಹುಳುಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆ–ಮುಂತಾದ ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ. ಇದುರಿನಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾದ ಕಾಗದದ ಶಾಖೆಯಿದೆ. ಸಾಬೂನಿನ ಭಾಗ, ಮಗನವಾಡಿಯ ರಸಾಯನ ಶಾಲೆಗಳೂ ಅಲ್ಲೇ ಇವೆ. ವೈಶಾಲ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದಲೂ ಕಾಗದ ಶಾಖೆಯೇ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವದ್ದು. ಕಾಗದದ ಉಪಯೋಗ ದಿನೇದಿನೇ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೇ ಆಗಿದೆ.

ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರೀತಿಗಳಿವೆ. ತಿರುಗಣಿ ತಿರುಗಿಸಿದ ಹಾಗೆ, ಅಥವಾ ಚರಕಾ ತಿರುಗಿಸಿದ ಹಾಗೆ ತಿರುಗಿಸಿ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲೂ ಇವೆ. ಭತ್ತವನ್ನೂ ಕುಟ್ಟುವ ಬದಲು ಬೀಸುಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಸುಲಿಯುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿದೆ. ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿಗಿಂತ ಬೇಗನೆ ಹೆಚ್ಚು ಹಿಟ್ಟು ಉದರಬೇಕು. ಬೀಸುವ ಶಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಿರಬೇಕು.

ಗಾಣದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಒಡೆದು ಕಾಣುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿವೆ. ಗಾಣ ದೆತ್ತು ಸುತ್ತುವರಿಯುಲು ನೆಲದ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ೨-೩ ಅಡಿಯಷ್ಟು ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಾಕಾರವಾಗಿ ಕಾಲಿವೆ ತೋಡಿದ್ದಾರೆ. ಗಾಣದ ಪೀಠ ನೆಲದ ಮೇಲಿದ್ದು ಎತ್ತಿನ ಒಡಾಟವು ಆ ಮಟ್ಟಕ್ಕೇ ಆದರೆ, ಎತ್ತಿನ ಕಾಲ ಧೂಳಿ ಎಣ್ಣೆಯೊಳಗೆ ಹಾರುವ ಸಂಭವವಿದೆ. ಈ ತಗ್ಗು ತೋಡುವುದ

ರಿಂದ ಧೂಳು ಮೇಲೆ ಹಾರುವದಿಲ್ಲ. ಎಣ್ಣೆ ಕಸರು ಇಲ್ಲದಿರುತ್ತದೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಗಾಣದ ಬಟ್ಟಲು ಇಡೀ ಮರದ ತುಂಡಿನಿಂದ ಮಾಡಿದುದಾಗಿರಬೇಕು. ಮಗನವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ನಿಲ್ಲುವ ಬಟ್ಟಲಿನೊಳಗೆ ಹಿಂಡಿ ತಿರುವುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ 'ವಾಷರ್' ಗಳಂತೆ ಒಂದು 'ಸುತ್ತುಗ'ವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ತರುವಾಯ ಗಾಣಗಳು ಜಿಗಟು ಹಿಡಿದು ಬಿಡುತ್ತವೆ. ಆಗ ಇಡೀ ಬಟ್ಟಲನ್ನೇ ಕಿತ್ತುಹಾಕಿ ಹೊಸದನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು. ಆದರೆ, ಇವರಲ್ಲಿ ಬರೀ ಸುತ್ತುಗ ತೆಗೆದು ಬೇರೆ ಹಾಕಿದರಾಯಿತು. ಬಟ್ಟಲನ್ನೂ ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಹಳೆಯ ಗಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಜ ಹಿಂಡಿದ ಹಾಗೆಲ್ಲ, ಹಿಂಡಿಯನ್ನು ಕಲಕುತ್ತ, ತಿರುವಿ ಹಾಕುವ ಕೆಲಸ ಒಬ್ಬರು ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಎತ್ತು ಹೊಡೆಯುವುದು, ಹಿಂಡಿ ತಿರುವುತ್ತಿರುವುದು, ಈ ಎರಡೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತ ಗಾಣಿಗನಿಗೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಕೆಲಸವೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಗಾಣದಲ್ಲಿ ಎತ್ತು ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿದ್ದು ತಾನೇ ತಿರುಗುತ್ತದೆ. ಹಿಂಡಿ ತಿರುವಿಹಾಕುವ ಉದ್ದನೆ ಕಟ್ಟಿಗೆಯೊಂದು ಯಂತ್ರಕ್ಕೇ ಜೋಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದು ತಾನೇ ಹಿಂಡಿ ಕಲಕುತ್ತದೆ. ಗಾಣದ ಗತಿಯಿಂದಲೇ ಈ ಕೆಲಸ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಎತ್ತೇ ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಗಾಣಿಗನು ನಡು ನಡುವೆ ಬೇರೆ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ನಾನು ನೋಡಿದ ಗಾಣಿಗನು ಗುಜರಾಥ ವಿದ್ಯಾಪೀಠದ ಸ್ನಾತಕ. ಗಾಣ ತಿರುಗಿಸುತ್ತ ಗುಜರಾಥೀ ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರ ಓದುತ್ತಿದ್ದ. ಎಣ್ಣೆಯೂ ಕೂಡ ಹಳೆಯ ಗಾಣಗಳ ಒಂದೂವರೆ ಪಟ್ಟು ಇಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಈಚೆಗೆ ಗಾಣದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಫಲ ಬರಲೆಂದು ಯಂತ್ರಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಜೋಡಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಗಾಣವೇನೋ ಕಟ್ಟಿಗೆಯದೇ. ಬೇರೆ ಯಾವ ರೀತಿಯ ಗಾಣದಲ್ಲೂ ಎಣ್ಣೆಯ ಸತ್ವ ಉಳಿಯುವದಿಲ್ಲ. ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ

ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಎತ್ತಿಗೆ ಬದಲು ಯಂತ್ರಹಾಕಿ ನೋಡು ತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮಗನವಾಡಿಯ ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಆಗಲೇ ಮೈಸೂರು ಸರಕಾರದವರು ಅನುಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರಂತೆ.

ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಜೇನು ತುಪ್ಪದ ಭಾಗ. ಫ್ರೆಂಚರ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಜೇನು ಹುಳ ಸಾಕುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೊಂದು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತಯಾರಾಗಿದೆ. ಜನ ಸಂಖ್ಯೆ ಮೇರೆ ಮೀರಿ ಬೆಳೆದು, ಬೇಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಅಡವಿಗಳೆಲ್ಲ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಿರುವ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೇನು ಹುಳಗಳ ಆರೈಕೆ ತಿಳಿಯ ದಿದ್ದರೆ ಜೇನು ತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಎಳ್ಳುನೀರು ಬಿಡಬೇಕಾಗ ಬಹುದು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಜೇನುತುಪ್ಪವೆಂದು ಮಾರುವ ಬೆಲ್ಲದ ನೀರನ್ನು ನೆನೆದರೆ ಈ ವಿದ್ಯೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಎಂಥವರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗು ತ್ತದೆ. ಈ ವಿದ್ಯೆಯ ಆನಂದವಾದರೂ ಎಂಥದು! ಗ್ರಹಗತಿ ವಕ್ರ ವಾದಾಗ ಯಮದೂತರಂತೆ ಅಟ್ಟಿ ಬಂದು ರಕ್ತಹೀರುವ ರಾಕ್ಷಸ ಹುಳ ಗಳು, ಸಾಕಿದ ಕುನ್ನಿಗಳಂತೆ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಹೆಮ್ಮೆ ಏರಿಬರುತ್ತದೆ. ಎಷ್ಟಾದರೂ ಮನುಷ್ಯ ಜೀವಲೋಕದ ಸಾರ್ವಭೌಮ. ಅವನಿಗೆ ಬಗ್ಗದ್ದು ಉಂಟೆ!

ಕಾಗದದ ವಿಭಾಗ ದೊಡ್ಡದು. ಅದರ ಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಬೆಳೆದಿದೆ. ಈಗಂತೂ ನಮ್ಮ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಕಾಗದದ ಸ್ಥಾನ ದೇವರಿಗೂ ಇಲ್ಲ; ಹೆಂಡತಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಮೊದಲು ದೇವರೆದುರಿಗೆ ನುಡಿವುದೆಂದರೆ ಮೀರ ಲಾಗದ ಕಟ್ಟು. ದೇವರ ಆಣೆಯೆಂದರೆ ತಪ್ಪಲಾರದ ಧರ್ಮ. ವಂಶ ಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ನಡೆದು ಬಂದ ಹಿರಿಯ ಜಗಳಗಳೂ ಕೂಡ ದೇವರ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತೀರ್ಮಾನವಾಗಿ-ವಿರೋಧಿಗಳಿಗೆ ಹಾಲು ಅನ್ನದ ರಾಜಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಎಷ್ಟು ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಅಡಗಿಸಿಟ್ಟ ಸತ್ಯವಾಗಲಿ, ಸಾವಿನ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಮರೆಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧವೇ ಆಗಲಿ, ದೇವರ ಮುಂದೆ ಬಟ್ಟ ಬಯಲು. ಯಾವ ಸುಳ್ಳು, ಎಂಥ

ಸುಳ್ಳೊ ಅಲ್ಲಿ ಸಿಡಿದು ಹೋಗಬೇಕು. ದೇವರು ಸತ್ಯ, ಸತ್ಯವೇ ದೇವರು, ಹೀಗಿತ್ತು.

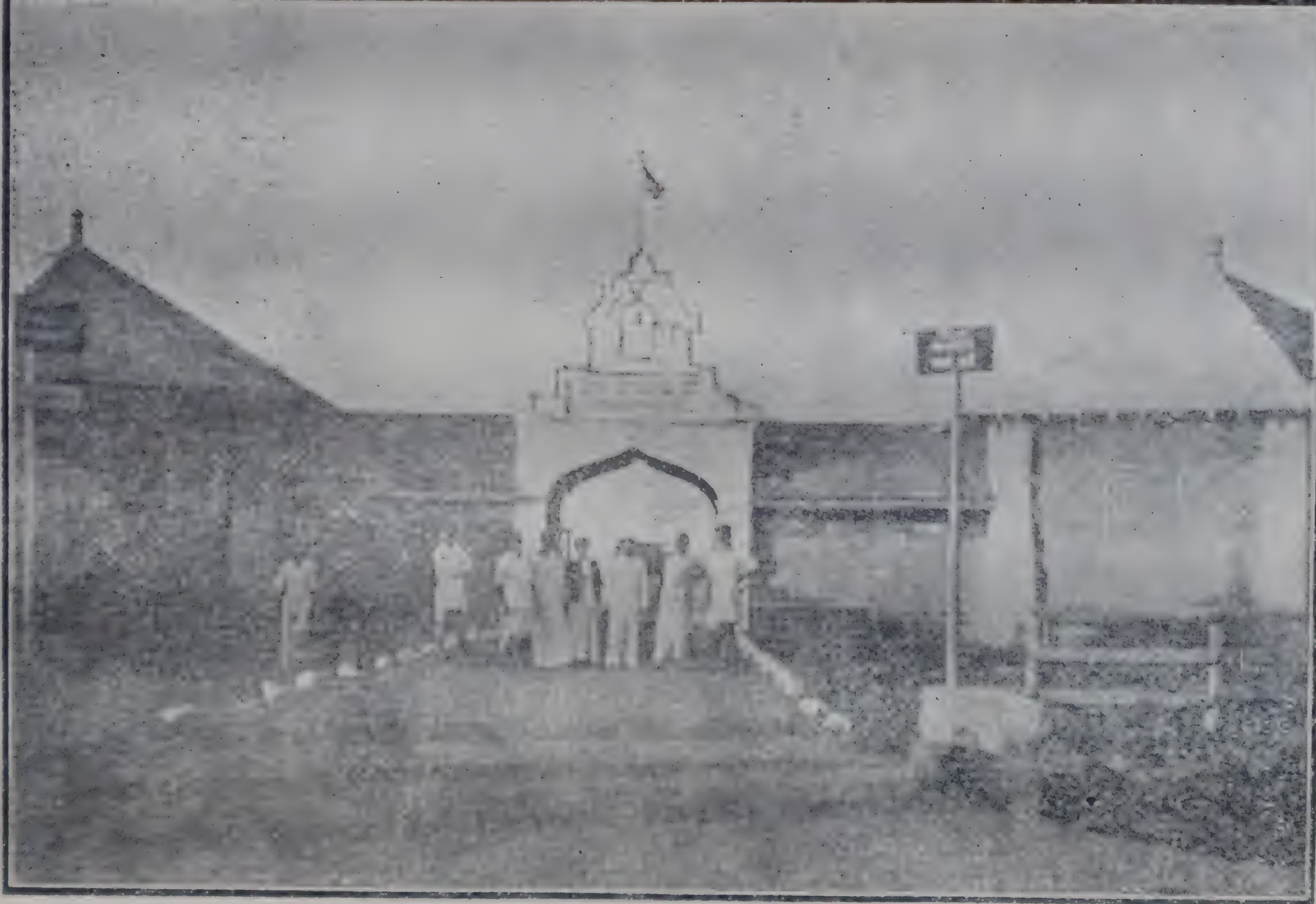
ಈಗ ಅದೆಲ್ಲಾ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿದೆ. 'ಸಾವಿರ ಮಾತು ಹೇಳಿದ ರೇನು? ಒಂದು ಅಕ್ಷರ ಬರೆದು ಕೈ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು' ಎಂದು ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಹಿರಿಯರು. ಕಾಗದದ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲದ ಯಾವ ಸಾಲವೂ ಈಗ ಸಾಲವಲ್ಲ. ಸಾಲದ ಮಾತೇಕೆ? ಧರ್ಮ, ಚಂದಾ ಕೊಡಬೇಕಾದರೂ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಹೆಸರು ಹತ್ತಿದ ಮೇಲೆಯೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿ ಬರುವುದು. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಇಲ್ಲ. ಮಗನವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಗದದ ಶಾಖೆಯ ಪ್ರಧಾನರು ನನಗೆ ಆಪ್ತರು ಅವರೊಡನೆ ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಗದದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದೆ. ಆ ನೆನಪಿನಿಂದ ಬರೆಯು ತ್ತಿದೇನೆ.

ಅವರ ಹೆಂಡತಿ ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದರು. ನಡುವೆ ಬಾಯಿ ಹಾಕಿ ನನ್ನ ಪಕ್ಷ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದರು. 'ಸರಿ, ನಿಮಗಿನ್ನೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೆಂಡತಿಗೂ ಹೇಳಲಾರದ ಗುಟ್ಟು ತುಂಡು ಕಾಗದದ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ ಜನ' ಎಂದರು. ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಮೋರೆಯಲ್ಲೂ ಬಣ್ಣ ಬದಲಾಯಿತು. ನನ ಗೇನೋ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಂಕು ಕವಿಯಿತು. 'ಹೆಂಡಿರನ್ನು ಕಂಡರೆ ತೀರದ ಅಕ್ಕರೆ ಗಂಡಸರಿಗೆ. ಇದಿರು ಕೂತು ಮಾತಾಡುವಾಗ ಅಕ್ಕರೆಯ ಮಾತು ಒಂದಾದರೂ ಹೊರಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೇ ಕಾಗದ ಬರೆಯೋದು ನೋಡಬೇಕು. ಪ್ರೀತಿಯ ಸಪ್ತ ಸಮುದ್ರಗಳೂ ಅಲ್ಲೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ. ಎಲ್ಲಾ ಕಾಗದಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಣೆ' ಎಂದು ಆಕೆ ಮಾತು ಮುಗಿಸಿದರು.

ಇಷ್ಟು ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಕಾಗದ ತಯಾರಾಗುವುದು ಕಸದಿಂದ, ಚಿಂದಿ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ. ಹುಲ್ಲು, ಕಟ್ಟಿಗೆ ತಿಳಲು (ಪಲ್ಪ್), ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದ ಏನೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಸ್ತುಗಳು ಇದರ ಮೂಲಾಧಾರ.

ಮಹಿಳಾಶ್ರಮ

ಮಗನವಾಡಿಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು

ಈ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಾರನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ, ಅಂಟು ಮೊದಲಾದ ಹೊಲಸನ್ನು ಕಳೆದು ಮೆತ್ತಗೆ ಮುದ್ದೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಮುದ್ದೆಯನ್ನು ಯಾತದ ಒನಕೆಯಂಥ 'ಢೇಕಿ'ಯ ಕೆಳಗೆ ಬಲವಾಗಿ ಕುಟ್ಟಿ, ಹದಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆ ಹದವಾದ ಪದಾರ್ಥ ವನ್ನು ನೀರಿನ ತೊಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕದಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ತೊಟ್ಟಿ ಗಳು ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಆ ನೀರಿನಿಂದ ಕಡ್ಡಿಯ ಚಾಪೆಗಳ ಮೂಲಕ ಕಾಗದವನ್ನು ಎತ್ತುತ್ತಾರೆ. ಒಂದೇ ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದ ನಾರೆಲ್ಲ ಚಾಪೆಯ ಮೇಲೆ ಹರಡಿಕೊಂಡು, ನೀರು ಸುರಿದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕಾಗದ ದಪ್ಪನಾಗುವುದು, ತೆಳ್ಳಗಾಗುವುದು ಎಲ್ಲ ಇಲ್ಲೇ. ಆಕಾರವೂ ಅಷ್ಟೇ. ಕೈಯಿಂದ ಕಾಗದ ತಯಾರಿಸುವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲೂ ಯಂತ್ರದ ಸರಾಗವಿದೆ. ಕಲೆ ಯೇನಾದರೂ ಇದರಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಕೈಚಳಕ ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಗದ. ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು 'ಕಾಗಜಿ'ಗಳು (ಕಾಗದ ಮಾಡುವ ಹಳೇ ಹುಲಿಗಳು) ಈ ಕಲೆಯನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ರೀತಿ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿದೆ.

ಚಾಪೆಗಳಿಂದ ಕಾಗದ ಅರಿವೆಗಳ ಮೇಲೆ ಒಣಗಲು ಹೋಗು ತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಅದಕ್ಕೆ ನಯಹಾಕುವುದು, ಕತ್ತರಿಸುವುದು. ಮಗನವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಗದ, ಕಲಿವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಮಾಡುವ ಪ್ರಯೋ ಗಗಳ ಫಲ, ಹೊರೆ ಬಹಳವಾಗಿ ನಯ ಕಡಿಮೆ.

ಕಾಗಜಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯನಾದವನು ಔರಂಗಾಬಾದಿನವನು. ನಮ್ಮದು ಎಂದು ಅಭಿಮಾನವಾಯಿತು. ಔರಂಗಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಕಾಗದದ ಕಸಬು ಇನ್ನೂ ಹೋಗಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ 'ಕಾಗಜಪುರ' ಎಂದು ಒಂದು ಬೀದಿಯೇ ಇದೆ. ಹೈದರಾಬಾದು ಸರಕಾರದ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಆ ಜನ ಇನ್ನೂ ಬದುಕಿದಾರೆ. ಆ ಸರಕಾರದ 'ಜರೀದಾ' (ಗೆಜೆಟ್ಟು) ಈ ಕಾಗದದ ಮೇಲೆ ಅಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಯುವರಾಣಿಯ ಭಾಷಣಗಳೆಲ್ಲ

ಆ ಕಾಗದದ ಮೇಲೆಯೇ ಅಚ್ಚಾಗುವುದು. ಕೈ ಕಸಬುಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದೂ ಒಂದು.

ಮಗನವಾಡಿಯ ಸಾಬೂನು ಇನ್ನೂ ಎಳೆತನದಲ್ಲಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ವಿಭಾಗದ ಗೌರವ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.

ಇವೆಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲೇ ಒಂದು ಅಂಗಡಿಯಿಟ್ಟು ಮಾರಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲೂ ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗದ ಅಂಗಡಿಗಳನ್ನು ತೆರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ವಸ್ತುಗಳ ಬಳಕೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಮಗನವಾಡಿಯ ಗುಡಿಸಲುಗಳು ಅಂದವಾಗಿವೆ. ಒಂದು ಪಡಸಾಲೆ, ಎರಡು ಕೋಣೆ, ಅಡಿಗೆಮನೆ, ಬಚ್ಚಲುಮನೆ, ಉಗ್ರಾಣ—ಇಷ್ಟಿರುತ್ತವೆ. ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಕಡಪಾಕಲ್ಲು ಉಳಿದ ಭಾಗ ಮಣ್ಣಿನ ನೆಲ. ಬಚ್ಚಲು, ಪಟ್ಟಣಗಳ ಹೊಸ ಪದ್ಧತಿಗಳಿಗೆ ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ ಛಾವಣಿಗೆ ಹಂಚು. ಗೋಡೆಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಬಿದಿರಿನ ಗಳ, ಪಟ್ಟಿ. ಅದಕ್ಕೆ ಮಣ್ಣಿನ ಮೆತ್ತನೆ. ಗುಡಿಸಿಲ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಾಂಪೌಂಡು. ಶೌಚಕ್ಕೆ 'ಗಾಂಧೀ ಪಾಯಿಖಾನೆಗಳು.'

ಒಂದೊಂದು ಗುಡಿಸಿಲಿಗೆ ೨೦೦ ರೂಪಾಯಿ ಅಂದಾಜು. ಬಹಳ ಕಾಲ ತಾಳುತ್ತವೆಯೆಂದು ಮಗನವಾಡಿಯ ಅನುಭವ. ಇಷ್ಟು ಅಗವಾಗಿ ಅಷ್ಟು ಅಂದಚೆಂದ, ಸುಖಸೌಕರ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಉಳಿದ ಕಡೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಗಾಂಧೀಮಠದ ಮಹಂತ

ಜಯಪುರ ಪ್ರಭುತ್ವದ ಸುಗ್ರೀವಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ, ಸೆರೆಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಲು ನಿರ್ಧಾರಮಾಡಿ ಬೊಂಬಾಯಿಯ ತಮ್ಮ ಗೆಳೆಯರ ಸಂದರ್ಶನಕ್ಕೆಂದು ಜಮುನಾಲಾಲರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಜುಹುವಿನಲ್ಲಿರುವ ತಮ್ಮ 'ಜಾನಕೀ ಕುಟೀರ'ದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು. ಅವರ ಹೆಂಡತಿ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಆ ಬಂಗಲೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡೇ ಮನೆ. ಅರ್ಧ ಫರ್ಲಾಂಗಿನೊಳಗಾಗೇ ನೀರು. ಪ್ರಶಾಂತ ಸಾಗರವು ತನ್ನ ಅಲೆಗಳೊಂದಿಗೆ ತಾನೇ ಆಟವಾಡುತ್ತಲಿರುತ್ತದೆ. ವರುಣೇಶ್ವರನ ನಿತ್ಯನಾಟ್ಯದ ಆನಂದದಿಂದ ಚಿಮ್ಮುವ ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಭಂಗಿಗಳಂತೆ ಅಲೆಗಳು ನಲಿಯುತ್ತವೆ. ಆ ಅಲೆಗಳ ಮೇಲೇರಿ ನೋಟಕ್ಕೆ ಸಿಗದೆ, ತಿಳಿವಿಗೆ ನಿಲುಕದೆ ಅನಂತದ ಭಾವನೆಯೊಂದು ಬಂದು ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಬಾಳು ಆಳವೂ ಅಹುದು, ಹರಹೂ ಹೌದು. ಗಂಭೀರವಿದ್ದಷ್ಟೇ ವಿಶಾಲ. ಅನಂತವಾರಿಧಿಯಂತೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಟೀರದ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಕೂತು ಸಮುದ್ರದ ಕಡೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅದೊಂದು ತೆರನಾದ ಯಕ್ಷಿಣಿಗೆ ವಶವಾದ ಹಾಗಾಗುತ್ತದೆ. ಇತ್ತ ನೆಲ, ಮುಂದೆ ನೀರು, ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆ ಆಕಾಶ. ಮೂರು ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿವೆ. ಯಾವುದೂ ಎಲ್ಲೂ ಮುಗಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಗೆರೆ ಎಳೆಯಲೂ ಬಾರದು. ಅದೊಂದು 'ರಾಸಕ್ರೀಡೆ.' ಮನೆಯ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರುವ ತೆಂಗಿನಮರದ ಗರಿಯ ಸಪ್ಪಳದ ಅಪಶ್ರುತಿ ಇರದಿದ್ದರೆ, ಆ ಭಾವ ಸಮಾಧಿಗೆ ಭಂಗ ಕಡಿಮೆ.

ಆ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಜಮುನಾಲಾಲರು ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಇದಿರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮುನ್ನೀರಿನಷ್ಟೇ ಮುಖಮುದ್ರೆಯೂ ಪ್ರಸನ್ನ ಗಂಭೀರ. ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ

ಸ್ಥಿರತೇಜ. ಸುತ್ತಲೂ ಜನ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಸಂಗಡಿಗರು, ಕೆಲವರು ಅನುಯಾಯಿಗಳು. ಜಯಪುರ ಯುದ್ಧದ ಎತ್ತುಗಡೆಗಳ ನೀತಿ ನಿಯಮಗಳ ನಿರ್ಣಯ ನಡೆದಿತ್ತು. ಅವರ ಗೆಳೆಯರನೇಕರು ತಾವೂ ಅವರನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದರು. ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಕಾಗದ ಬರೆದಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಬಂದೂ ಇದ್ದರು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೆ ಉತ್ತರ. ಜಯಪುರದ ಪ್ರಜೆಯಲ್ಲದವರಿಗೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ. ಇದು ಮನೆಯ ಮಾತು. ತಂದೆ ಮಕ್ಕಳ ಜಗಳ. ಹೊರಗಿನವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಕುಟುಂಬದ, ವ್ಯವಹಾರದ ಮಾತೂ ನಡೆದಿದ್ದವು. ಮತ್ತೆ ಎಂದೋ ಏನೋ! ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನೂ ಕೇಳಿಡಬೇಕು. ಎಲ್ಲಾ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಈ ಎಲ್ಲವೂ ನಡೆದಿದ್ದರೂ ಜಮನಾಲಾಲರ ಜೀವ ಎಲ್ಲೋ ಒಳಗೊಳಗೇ ಸುಳಿದಾಡುವಂತಿತ್ತು. ಮಹತ್ವಾದ ಮಾತುಗಳ ನಿರ್ಣಯ, ಜಟಿಲವಾದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ವಿಚಾರ. ಆದರೂ, ಮಾತನ್ನು ಮೀರಿ, ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ದಾಟಿ, ಆಳವಾದ ಅನಂತದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದಂತಿತ್ತು, ಅವರ ಸ್ಥಿತಿ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಬಾಳಿನೊಡನೆ ತಾವೇ ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಸಕ್ತಿ-ಅನಾಸಕ್ತಿಗಳ ನಡುವೆ ನಿಂತು ಕಾದಿ, ಕದನವಾಡಿ, ಅನಾಸಕ್ತಿಯ ಹೊಸಲಮೇಲೆ ಕೂತಂತಿತ್ತು ಅವರ ಮನಸ್ಸು. ಅಪಾರವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ. ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಹೊಲಮನೆಗಳ ವ್ಯವಹಾರ. ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಹರಡಿದ್ದ ವ್ಯಾಪಾರ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾದ ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿ, ಯೋಗ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರನ್ನು ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಗೆ ನೇಮಿಸಿ, ಹರೆಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ಮಗನಿಗೆ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಹಿಸಿ ಅವರು ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜಮನಾಲಾಲರ ಆತ್ಮಗರುಡನು ಗರಿಗೆದರಿ ಕೂತಿದ್ದಾನೆ. ರೆಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಬಲಿಯಬೇಕು. ಈ ಮನೋವೃತ್ತಿಯೇ ಅವರನ್ನು ಕೆಲವು

ದಿನದ ಕೆಳಗೆ ಶ್ರೀ ರಮಣಮಹರ್ಷಿ, ಅರವಿಂದಘೋಷರ ಬಳಿಗೆ ಸೆಳೆದದ್ದು.

ವರ್ಧಾದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ನೋಡಿದಾಗಲೇ ಅವರ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಮೌನವಾಗಿ ಮಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡೆ. ಆವರ ಎಲ್ಲಾ ಆಚರಣೆಗಳೂ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳೂ ಈ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಮರಸವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಸರ್ವತೋಮುಖ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜಮನಾಲಾಲರದೇ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟಜಾತಿ. ಅವರೊಬ್ಬರದೇ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ.

ಜಮನಾಲಾಲರ ಕೊಡುಗೈ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗುರುತಾಗಿದೆ. ಅಸಹಕಾರದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ವಕೀಲಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ದೇಶಸೇವಕರಿಗಾಗಿ ಅವರು ನೀಡಿದ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳ ನಿಧಿಯೇ ಮುಂದೆ ತಿಲಕಸ್ವರಾಜ್ಯ ನಿಧಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಒಂದು ಲಕ್ಷ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ಮಗನವಾಡಿಯ ತೋಟ ಅವರದು. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಆರ್ಥಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಅದು ದತ್ತವಾಗಿದೆ.

ಮಹಾತ್ಮರ ಈಗಿನ ಆಶ್ರಮವಿರುವ ಸೇವಾಗ್ರಾಮ ಅವರ ಸೊತ್ತು. ಸಾಬರಮತಿಯ 'ಉದ್ಯೋಗ ಮಂದಿರ'ವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಸಿಗುವವರೆಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಡೆನೆಂದು ಶಪಥತೊಟ್ಟು, ಮಹಾತ್ಮರು ಇಡೀ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವನ್ನೇ ನಡುಗಿಸಿದಾಗ ಅವರಿಗೆ ವಸತಿ ಕಲ್ಪಿಸಿದುದು ಜಮನಾಲಾಲರು. ರಾಷ್ಟ್ರಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಮನೆ ಮುರಿದುಕೊಂಡ ಕೆಲಸಗಾರರ ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದುದು ಅವರ ಉದಾರ ಸ್ವಭಾವ. ಅದೇ ಇಂದು ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಮಹಿಳಾಶ್ರಮವಾಗಿದೆ. ಓದುವ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಛಾತ್ರವೃತ್ತಿ, ಆಪದ್ಗ್ರಸ್ತರಿಗೆ ಸಹಾಯ, ರಾಷ್ಟ್ರಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ, ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಿಗೆ ಅನುಕೂಲ-ಇತ್ಯಾದಿ ಕ್ಷೇತ್ರ

ಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಔದಾರ್ಯ ಎಷ್ಟು ಆಳವಾಗಿ ಹರಿದಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಕೂಡ ದುಸ್ಸಾಧ್ಯ.

ಮೇಲು-ಕೀಳು ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಇವರಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಹಿರಿಯರು ಕಿರಿಯರೆಂಬ ಗೋಡೆಯಿಲ್ಲ. ಇವರ ಅಪಾರವಾದ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಕೆಲಸಗಾರರು ತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ. ಯಾರಿಗೂ ಇವರ ಅಧಿಕಾರದ ಕೊಂಡಿಯ ಪರಿಚಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಬಜಾಜವಾಡಿ, ಬಜಾಜ ವ್ಯವಹಾರ-ಎಲ್ಲಾ ಒಂದು ಕುಟುಂಬವಿದ್ದಂತೆ. ಇವರು ಯಜಮಾನರು. ಈ ಮಟ್ಟವನ್ನು ದಾಟಿ ಯಾರ ಭಾವನೆಯೂ ಹೋಗದಂತೆ ಬಜಾಜರು ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರೆಲ್ಲರ ಮದುವೆ-ಮುಂಜಿ, ಮನೆ-ಮಾರು, ಅಂತರಂಗದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು-ಎಲ್ಲವೂ ಇವರಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆಯಾಗಬೇಕು. ಇವರ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಅವರು ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಯಾರಿಗೂ ಇವರು 'ಸೇಠಜೀ' ಆಗಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ 'ಕಾಕಾಜೀ'. ಇದೇ ಅವರ ಸೌಜನ್ಯದ ಸೂತ್ರ.

ಅತಿಥಿ ಭವನದಲ್ಲಿ ಕೂತು 'ಧನಿಕರೆಲ್ಲ ಜಮನಾಲಾಲರಾಗ ಬಾರದೇಕೆ? ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಂತರೆ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಹೆದರಿಕೆಯೇನು? ಅಡ್ಡಿಯೇನು?' ಎಂದು ನನ್ನನ್ನು ನಾನೇ ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ. 'ಇಂಥ ತ್ಯಾಗಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿಯೇ ಇರಬೇಕು, ಹಣವಂತಿಕೆ ರಾಷ್ಟ್ರವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಅಹಿತವಲ್ಲವೆಂದು ಗಾಂಧೀಜೀ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬಂದುದು' ಎಂದು ಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ.

ಆದರೆ ಜಮನಾಲಾಲರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅವರ ತ್ಯಾಗ, ದಾನಗಳು ಅಷ್ಟು ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲ. ಅವರ ವಜ್ರಹೃದಯ, ವಿರಕ್ತಸ್ವಭಾವ, ವಿಶಾಲದೃಷ್ಟಿ, ಧೀರಶಾಂತತೆಗಳು ಅವರ ಬಾಳಿಗೆ ಬಣ್ಣ ಕೊಟ್ಟಿವೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಮಾಡಿದ ಮೂಕಸೇವೆ ಅವರಿಗೆ ಈಗಿರುವ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಿರುವ

ಅಚಲ ಶ್ರದ್ಧೆಯೇ ಅವರ ಬೆಳಕಾಗಿದೆ. ಮಾರವಾಡೀ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ತರಲು ಅವರು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನ, ಪಟ್ಟ ಕಷ್ಟ ನಷ್ಟ, ಕೊಟ್ಟ ಬಲಿದಾನಗಳು ಅವರ ಬಾಳನ್ನು ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿವೆ.

ಇಂದಿನ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಅನೇಕ ನಾಯಕರಿಗೆ ಗಾಂಧೀಜೀ ಗುರುಗಳಾಗಿ 'ಪುನರ್ಜನ್ಮ' ಕೊಟ್ಟಿದಾರೆ. ಆ ಗಾರುಡಿಗನ ಕೈಚಳಕ ದಿಂದ ಕಸವೆಷ್ಟೋ ರಸವಾಗಿದೆ. ಜಮನಾಲಾಲರೂ ಮೊದಲು 'ಟೊಳ್ಳು' ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವರೆ. ಆಗರ್ಭ ಶ್ರೀಮಂತರಾಗಿ ಸುಖಭೋಗ ಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದವರು. ಪಕ್ಕಾ ಸೇಠರಂತೆ ಹಣ ಗಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು. ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ಹರೆಯದಲ್ಲೀ ರಾವ ಬಹದೂರಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಬಿಟ್ಟೀ ಮೆಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರ ಒಂದು ಗೌರವ ಕೆಲಸವೂ ಅವರ ಕೊರಳಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಆ ಏಣಿಯನ್ನೇ ಹತ್ತಿದ್ದರೆ ಈಗ ಅವರು 'ಸರ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಆಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ರಣದುಂದುಭಿ ಇವರನ್ನು ಬೇರೆ ಹಾದಿಗೆ ಕರೆಯಿತು. ಸುಖ-ಭೋಗಗಳ ನಡುವೆ ಇದ್ದರೂ ಜಮನಾಲಾಲರಿಗೆ ಆ ಕರೆ ಕೇಳಿಸ ದಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ವಿರಕ್ತ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಇದರಲ್ಲೊಂದು ಬೆಳಕು ಕಂಡಿತು. ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಅವರು ಮಾಡಿದ ರಾಷ್ಟ್ರಸೇವೆ ಅಮೂಲ್ಯ ವಾದದ್ದು.

ಗಾಂಧೀಜಿಯಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ಅಪಾರ ವಿಶ್ವಾಸ, ಭಕ್ತಿ. ಅವರ ರಾಜಕೀಯ ನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಲವಾದ ನಂಬಿಗೆ; ರಚನಾತ್ಮಕ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಒಲವು. ಖಾದೀಕಲೆಗೆ ಸ್ಥಿರಸ್ವರೂಪ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳ ದುಡಿದಿದಾರೆ. ಗಾಂಧೀಜೀ ಮೊದಲು ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಹೋದಾಗ ಇವರೇ ಖಾದೀ ಕಾರ್ಯದ ಹೊಣೆ ಹೊರಲು ಮುಂದೆ ಬಂದವರು. ಹರಿಜನ ಸೇವೆಯಲ್ಲೂ ಇವರ ಕೈ ಪಳಗಿದೆ. ಈಗಂತೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯ

ಅನೇಕ ಕನಸುಗಳನ್ನು ರೂಪಕ್ಕೆ ತರುವ ರೂವಾರಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತೇ ಇವರನ್ನು ಗಾಂಧೀಮಠದ ಮಹಂತರೆಂದು ನಾನು ಕರೆದದ್ದು..

೧೯೨೧ ರ, ಆ ಮರೆಯಲಾಗದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಜಮನಾಲಾಲರು ಮೊದಲು ರಾಷ್ಟ್ರಸಭೆಗೆ ಸೇರಿದುದು. ನಾಗಪುರದಲ್ಲಿ ಆಗ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು. ಅದಕ್ಕೆ ಇವರು ಸ್ವಾಗತಾಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದೇ ತಡ, ಯುದ್ಧಕ್ಕೇ ತೊಡಗಬೇಕಾಯಿತು. ಸುಖ, ಸಂಪತ್ತು ಪದವಿ-ಎಲ್ಲಾ ಬಿಟ್ಟು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಸೇನೆಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಿಪಾಯಿಯಂತೆ ಸಿದ್ಧವಾದರು ಇಡೀ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶಾಸನೋಲ್ಲಂಘಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಲು ೧೯೨೨ ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಮಿತಿ ಏರ್ಪಾಟಾಯಿತು. ಅದು ಭಾರತವೆಲ್ಲ ಸುತ್ತಿ ಕೆಲವು ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿತು. ಆ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಜಮನಾಲಾಲರೂ ಒಬ್ಬರು. ಮರುವರ್ಷವೇ ನಾಗಪುರದಲ್ಲಿ ಧ್ವಜ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ನಡೆಯಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ಇವರೇ ಮುಂದಾಳುಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ೮-೧೦ ಸೇರು ದವಸವನ್ನು ಒಬ್ಬರೇ ಬೀಸಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರ್ಶ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಯಂತೆ ಅದನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡರು. ಇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ದಂಡವೂ ಇತ್ತು. ಇವರ ಮೋಟಾರನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಭುತ್ವವು ಅದನ್ನು ಮಾರಿ, ದಂಡದ ಹಣ ಸಲ್ಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿತು. ಇಡೀ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲೇ ಅದನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವ ಕಲ್ಲೆದೆಯ ಪ್ರಾಣಿ ಯಾರೂ ಮುಂದೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿಗೋ ಪರಪ್ರಾಂತಕ್ಕೊಯ್ದು ಮಾರಿದರಂತೆ.

ಮುಂದಿನಸಮರದಲ್ಲಿ ಹೆಂಡತಿಮಕ್ಕಳೊಡನೆ ರಂಗದಲ್ಲೀದ್ದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದಲೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಕೋಶಾಧಿಕಾರವು ಆಗಿನಿಂದಲೂ ಇವರಿಗೆ ಪಟ್ಟ ಕಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೂ ಆ ಸಮಿತಿಯ ಕಾರ್ಯ ಕಲಾಪಗಳಲ್ಲಿ ಇವರು ಹೆಚ್ಚು ಗದ್ದಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ. ಮೊದಲೇ ಮಾತು ಮಿತವರಿತು ಆಡುವ

ಸ್ವಭಾವ. ಆದರಲ್ಲೂ ಚರ್ಚೆಗಿಳಿಯುವುದು ಕಡಮೆ. ಆದರೆ ಠರಾವು ಗಳು ಕಾರ್ಯರಂಗಕ್ಕೆ ಇಳಿದರೆ ಇವರದೆ ಮೊದಲನೆ ಹೆಜ್ಜೆ. ಎರಡನೆಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಸರದಾರರು ಸೆರೆಯಾದಮೇಲೆ ಇವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಹಂಗಾಮಿ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಈಗಲೂ ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಇವರ ಮಾತಿಗೆ ಇದಿರಿಲ್ಲ.

ಹಿಂದೂ ಮುಸ್ಲಿಮ ಐಕ್ಯ, ವರ್ಣಾಂತರ ಸೌಹಾರ್ದಗಳಿಗಾಗಿ ಜಮನಾಲಾಲರ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಅನೇಕ ವಿಧದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿವೆ. ಭಿನ್ನ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ-ಭಿನ್ನ ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ, ಬೇರೆಬೇರೆ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧ ಗಳನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕಿ 'ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ವಿವಾಹ' ಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದಾರೆ. ಇದರ ಫಲವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ 'ಷಾದಿಲಾಲ್' ಎಂಬ ಅಡ್ಡ ಹೆಸರು ಒಂದು ಬಂದಿದೆ. ದೇವದಾಸಗಾಂಧಿ, ರಾಮದಾಸಗಾಂಧಿಯ ಮದುವೆಗಳಲ್ಲಿ ಇವರ ಕೈವಾಡ. ಸರಹದ್ದು ಪ್ರಾಂತದ ಪ್ರಧಾನರು ಡಾ|| ಖಾನರ ಮಗ ಜೊಂಬಾಯಿಯ ಶ್ರೀಮತಿ ಸಫಿಯಾ ಸೋಮ್ಜಿಯ ಕೈಹಿಡಿದಿದಾರೆ ಅವರು ಪಠಾಣರು, ಇವರು ಬೋಹ್ರಾಜಾತಿ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಜಮನಾಲಾಲರು. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೇರದ ಮದುವೆಗಳೂ ಎಷ್ಟೋ ಆಗಿವೆ.

ರಾಷ್ಟ್ರಸೇವೆಯ ಮಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಇವರು ತಮ್ಮ ಜಾತಿಯ ಸೇವೆ ಯನ್ನು ಮರತಿಲ್ಲ. ಮಾರವಾಡೀ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಸುಧಾರಣೆ ಗಳನ್ನು ತಂದಿಟ್ಟಿದಾರೆ. ಇವರ ಈ ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕಾಗಿ ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಪುರಾತನವಾದಿಗಳ ಅಂಗಾರಕ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕಾಯಿತು. ಆದರೂ ಎದೆಗುಂದದೆ ಇನ್ನೂ ಆ ಹಾದಿಯಲ್ಲೇ ಇದಾರೆ. ಜಮನಾ ಲಾಲರು ಬಹಳ ಮಿದು. ಬಹಳ ಶಾಂತ. ಆದರೆ ಒಮ್ಮೆ ಹಟತೊಟ್ಟರೆ ಆಯಿತು, ಚಾಣಕ್ಯಶಪಥ. ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಸರಳವೋ ಅಷ್ಟೇ ಕಠೋರ ಸಂಯಮ. ರಾಜ ಮಹಾರಾಜರಂತೆ ಬದುಕುವ ಅನುಕೂಲ ವಿದೆ. ಆಸೆಯೂ ಇತ್ತು. ಗಾಂಧೀಯುಗದಲ್ಲಿ ಆದರ್ಶ ಗೃಹಸ್ಥನಂತೆ,

ಆದರ್ಶ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಯಂತೆ ಇರುವ ಹಟತೊಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಎಳ್ಳುನೀರು ಕೊಟ್ಟರು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಸರಕಾರದೊಡನೆ ಹೊಡೆದಾಡುವ ಶಸ್ತ್ರವಲ್ಲ. ಅದೊಂದು ಜೀವನದ ರೀತಿ, ಹಾದಿ. ಅದು ಜೀವನದ ಮೂಲತತ್ವ. ಹೀಗೆ ಗಾಂಧೀಜೀ ಹೇಳಿದಾರೆ, ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಜಮುನಾಲಾಲರನ್ನು ನೋಡಿ ಅದು ನಿಜ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಅಸಿಧಾರಾವ್ರತ ಎನ್ನುವುದು ಮನವರಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಜಮುನಾಲಾಲರಿಗೆ ಅಷ್ಟಾಗಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವಾಗಿಲ್ಲ. ಆಗದಿದ್ದುದೇ ಒಳ್ಳೆಯದಾಯಿತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯೆ ಬೆಳೆದರೆ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಗೌರವ ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಜೀವನವು ಬರೀ ಒಣ ವ್ಯವಹಾರವಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಜಮುನಾಲಾಲರಿಗೆ ಎದೆ ತುಂಬ ಧೈರ್ಯವಿದೆ. ಜೀವನದ ವೈಶಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ. ಆದರ್ಶವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಯೇನು ಎಂಬ ದೃಢವೂ ಇದೆ. ‘ಸಂಶಯಾತ್ಮ’ ವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ‘ಶ್ರದ್ಧಾಯೋಗ’ ದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗುವ ಈ ಅವಕಾಶ ಆಗ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೇನೋ!

ಆದರೂ ಇವರು ಟೀಕೆ ಅಪನಿಂದೆಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗದಿಲ್ಲ. ಸಾವಿರ ನಾಲಗೆಗಳ ಕಾಲ ಇದು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಹಣದ ಬಗ್ಗೆ-ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಮಾತಿನ ಬಗ್ಗೆ ಜನ ಇವರನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದರು. ಜಮುನಾಲಾಲರು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಇದುರಿಸಿ, ಇದುರಾಳಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟು, ಎಲ್ಲರಿಂದ ಕ್ಷಮಾಪಣೆ ಬೇಡಿಸಿಕೊಂಡಿದಾರೆ.

ಇನ್ನೂ ಐವತ್ತು ವರ್ಷ. ಒಳ್ಳೇ ದೃಢಕಾಯ. ಜಮುನಾಲಾಲರ ಚಿಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಮೇಲೇರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ನಯೀ ತಾಲೀಂ

ಬೆಳಗಿನ ಕಾಫೀ ನಡೆದಿತ್ತು. ಅಂಬಿಕಾ ಬಾಬುವಿನ ಗೆಳೆತನದಿಂದ ಕವಡು ಭಾಯಿಯ ಕಟಾಕ್ಷ ನನ್ನ ಮೇಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹರಿದಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ, ನಾನು ಸೇಠಜಿಯ ಆಪ್ತಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯ ಅಂತರಂಗದ ಗೆಳೆಯ. ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಮನೆಯವನು. ಹೀಗಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮವಾದ ಚಹಾ ಆದರೆ ನನಗಾಗಿ, ಅಂಬಿಕಾ ಬಾಬುಗಾಗಿ ಕಾಫಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಭಾಯಿ. 'ನೀವು ದಕ್ಷಿಣದ ಜನ, ಕಾಡುಗಪ್ಪಿನ ಜಾತಿ. ಅದಕ್ಕಾಗೇ ನಿಮಗೆ ಕರೀ ಕಾಫಿಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ. ನಾವು ನೋಡು, ಗೌರವರ್ಣದ ಆರ್ಯರು. ನಮಗೆ ಕೆಂದು ಚಹಾವೇ ಬೇಕು' ಎಂದು ಅನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂಬಿಕಾ ಭಾಯಿ ಬಿಹಾರದವರು. ಬಾಬೂ ರಾಜೇಂದ್ರ ಪ್ರಸಾದರಿಗೆ ಕೆಲವು ದಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯಂತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು. ಈಗ ರಾಮಘರ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸ್ವಾಗತ ಸಮಿತಿಯ ಕೆಲಸದ ಹೊಣೆ ಹೊತ್ತು ದುಡಿಯುತ್ತಿದಾರೆ. ಹರಿತವಾದ ಬುದ್ಧಿ. ಹದವಾದ ವಿನೋದ. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಹತ್ತೂ ಪ್ರಾಂತ ತಿರುಗಿ ನಾಲ್ಕು ಜನರನ್ನು ನೋಡಿದವರು. ಜನರ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬೇಗನೆ ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮತಿ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶಾಂತ, ಗಂಭೀರ ಸ್ವಭಾವ. ಶಾಂತ ರಸವೇ ಗಸಿ ಇಳಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುವ ಆ ನಾಯಕನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಅನುಯಾಯಿ. ಅಂಬಿಕಾಬಾಬು ತತ್ವತಃ ಸಮಾಜ ಸಮತಾವಾದಿ. ಬಿಹಾರಿನಲ್ಲಿ ಆ ತತ್ವವನ್ನು ಹರಡಿದ ಮೊದಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು. ಮೊದಮೊದಲು ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಇದ್ದರು. ಕ್ರಮೇಣ ಅವರಿಗೆ ಯಾದವೀ ಕಲಹದ ಸೂಚನೆಗಳು ಕಂಡು ಬಂದವು. ತತ್ವಕ್ಕಾಗಿ ಪಕ್ಷ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರು. ಸಮಾಜ ಸಮತಾವಾದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅವರ ತೀಕ್ಷ್ಣ ವಿಮರ್ಶೆ ಆಗಾಗ ನನಗೇ ಕಟುವೆನಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಬಾಬುವಿನ ವಿನೋದಕ್ಕೆ ಈ ದಿನ ಪ್ರಕೃತಿ ಅಡ್ಡ ಬಂತು. ಇದಿರಿನಲ್ಲಿದ್ದವ ದಕ್ಷಿಣದವನಾದ ಗೌರಾಂಗ. ಬಿಹಾರದ ಬಾಬು ರಾಮೇಶ್ವರದ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಬಾಡಿದ ಜನರಿಗಿಂತಲೂ ಕಪ್ಪು. ಬಿಹಾರದ ಅನೇಕರನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಬಂಗಾಲವೂ ಅಷ್ಟೆ. ಎಲ್ಲಾ ಕಾಡಿಗೆ ಗಪ್ಪು. ಹೈದರಾಬಾದಿಗೆ ಒಮ್ಮೆ 'ಬ್ರತಚಾರಿ' ಗಳ ಗುಂಪೊಂದು ಬಂದಿತ್ತು. ಸ್ಕೌಟ್ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಕುಣಿತವಣಿತಗಳನ್ನು ಬೆರ ಸೋಣವೆಂದು ಸರಕಾರ ಅವರನ್ನು ಕರೆಸಿತು. ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ಅವರ ಕುಣಿತ ನಡೆದಿತ್ತು. ಶ್ರೀ. ದತ್ತರಿಗೆ ಈ ಮಲಯಾಳಿ ಜನವೆಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕರು ಎಂದು ಸಂಶಯ ಬಂತು ಎಲ್ಲರಿಗೂ. ದತ್ತರನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಹೋಗಿ ಕೇಳಿದೆ. ಅವರೆಲ್ಲಾ ಬಂಗಾಲಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ಅನೇಕಸಾರಿ ಹೀಗೆ ಮೋಸಹೋಗಿದ್ದೇನೆ. ಅವರವರ ದೇಶೀ ವೇಷ ವಿದ್ದರೆ ಗುರುತು ಬೇಗನೆ ಹತ್ತುತ್ತದೆ.

ಬ್ರತಚಾರಿಗಳು ಖಾಕಸಾರರಿದ್ದಂತೆ ಒಂದು ಸೇನಾದಳ. ಖಾಕ ಸಾರರು ರಾಜಕೀಯ ಉದ್ದೇಶವುಳ್ಳವರು. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇಸ್ಲಾಮಿ ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡುವ ಮಹಾಸಂಕಲ್ಪ ಅವರದು. ಅವರ ಜೀವನ ದಲ್ಲಿ ಕಲೆಗೆ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ. ಬ್ರತಚಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಚಳುವಳಿಗೆ ಕಲೆಯನ್ನೇ ವಾಹಕವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದಾರೆ. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಗ್ರಾಮ ಜೀವನದ ಆನಂದ, ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಮರಳಿ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವುದೇ ಅವರ ಗುರಿ. ಕಾಯಕದ ಗೌರವ, ಹಳ್ಳಿ ಜನರ ಕಾಯಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಕಲೆ, ಆನಂದ ಇವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದು ಅವರ ಮುಖ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ. ಇದನ್ನು ಶ್ರೀ. ದತ್ತರು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಾರೆ. ಅವರು ಐ. ಸಿ. ಎಸ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು. ಈಗಲೂ ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿದಾರೆ.

ನನ್ನ ಕಾಫಿಗೆ ಬಾಬುವಿನ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವನ್ನೂ ನನ್ನ ಬಣ್ಣ ವನ್ನೂ ನೋಡಿ ನಗು ಉಕ್ಕಿ ಬಂದಿರಬೇಕು. ನನ್ನ ಕೈ ತಗುಲಿದ್ದೇ

ತಡ ತುಳುಕಿತು. ಕೆಳಗೆ ಚಲ್ಲಿಹೋದುದನ್ನು ನೋಡಿ ಕವಡು ಇನ್ನೊಂದು ಲೋಟ ಮಾಡಿಕೊಡುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ. ಸರಿ, ಮೇಜಿನ ಮುಂದೆಯೇ ಕುಳಿತೆವು.

ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿದ್ದ 'ಬ್ರೆಡ್ಡಿ'ನ ತುಂಡಿಗೆ ಜೇನುತುಪ್ಪ ಸವರುತ್ತ ಬಾಬು ಮೊದಲು ಮಾಡಿದರು. 'ನಿಜ, ನೀನು ಹೇಳುವುದು ನಿಜ. ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣದ ಬಣ್ಣದ ಭೇದ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದರು.

'ಇಲ್ಲದುದು ಹೇಗೆ ಹೊಂದೀತು? ಇಲ್ಲಿ ದ್ರಾವಿಡರಿದ್ದರು; ಅಲ್ಲಿ ಆರ್ಯರು ಬಂದರು; ಹೀಗೆ ಕತೆ ಕಟ್ಟಿದರೆ ಸಂದೀತು ಹೇಗೆ? ಇವರು ಬೇರೆ ಅವರು ಬೇರೆ ಎಂಬುದು ಒಡಕು ಬುದ್ಧಿ. ಎಲ್ಲಾ ಒಂದೇ. ಇತಿಹಾಸ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ನನಗಿಲ್ಲವಾದರೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಈ ಭೇದ ಯಾರೋ ತಿಳಿಯದೇ ತಂದಿಟ್ಟದ್ದು ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.'

'ಆದರೆ, ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ನಾವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತೇವಲ್ಲ. ಅದು ಹೇಗೆ?'

'ಇದ್ದರೆ ಏನು ಕೆಟ್ಟಿತು. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ವಿಚಿತ್ರಗಳಿಲ್ಲ? ಇವಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಕೃತಿಕವಾದ ಬೇರೆ ಸಮಾಧಾನ ಸಿಗದೇ? ಜಾತಿದ್ವೇಷ ಬೆಳೆಸುವ ಇಂಥ ಕುಹಕವನ್ನೇ ಹುಡುಕಬೇಕೇ? ಈಗ ಮದರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಹರಡುತ್ತಿರುವ ಈ ಆರ್ಯ-ದ್ರಾವಿಡ ದ್ವೇಷದ ವಿಷವನ್ನು ಯಾರು ಹುಟ್ಟಿಸಿದರು. ಇತಿಹಾಸ ಪಂಡಿತರಲ್ಲವೇ?'

'ಪಾಪ. ಅವರದೇನು ತಪ್ಪು? ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದುದನ್ನು ಹೇಳಿದರು, ಅಷ್ಟೆ.'

'ಬಾಬು, ಸತ್ಯವಾದ ಇತಿಹಾಸ ಬುದ್ಧಿಭೇದಕ್ಕೆ, ಒಳ ಜಗಳಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶಕೊಡಬಾರದು. ಮಾನವನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಭವಿಷ್ಯದ ಸ್ವಪ್ನ ಕಟ್ಟಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದ ಮೂಲದ ಸಂಶೋಧನೆ ನಿರರ್ಥಕವಾದುದು. ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಅನರ್ಥಕಾರಿಯೂ ಹೌದು.'

ಬಾಬುವಿನ ಮನಸ್ಸು ಎಲ್ಲೋ ಹಾರಿತ್ತು. ಕಾಫಿ ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅವರನ್ನು ಇಳಿಸಿದೆ.

'ಇದು ನೋಡು, ಈ ದಕ್ಷಿಣ-ಉತ್ತರ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮವಾಗಿದೆ ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ರಾಮೇಶ್ವರದಿಂದ ಅಸ್ಸಾಮಿನವರೆಗೆ ಪೂರ್ವ ತೀರವೆಲ್ಲ ಕರಿದು. ಕಾಶ್ಮೀರದಿಂದ ಕೊಂಕಣದ ವರೆಗೆ ಪಶ್ಚಿಮ ತೀರವೆಲ್ಲಾ ಕೆಂದು. ಅಲ್ಲವೆ?'

'ಅದೂ ಪೂರ್ಣ ಸತ್ಯವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರ ನಿಜ. ಬಯಲು ಸೀಮೆಯ ಜನ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಪ್ಪು. ಮಲೆನಾಡಿನವರು ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಂದು. ಘಟ್ಟದ ಗಾಳಿ ನೀರು ಅದರ ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು. ಮಂಗಳೂರಿನ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೂ ಕೊಯಮತ್ತೂರಿನ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಬಿಜಾಪುರದವರಿಗೂ ಬೆಳಗಾವಿಯವರಿಗೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವರ್ಣ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲೇ ಹೀಗಿದೆ..............'

ಮಾತು ಮುಗಿಯಲಿಲ್ಲ. ವಾದ ಕೊನೆಗಾಣಲಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮದರಾಸಿನ ವಿದ್ಯಾಶಾಖೆಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ಶ್ರೀ ವಾರ್ಕಿಯವರು ಬಂದರು. ಈಗ ಅವರು ಅದೇ ಶಾಖೆಯ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಸಿಂಹಳೀಯ ಸೈಂಧವ ಶ್ರೀ ಆರ್ಯ ನಾಯಕಂ. ವಾರ್ಕಿಯವರು ವರ್ಧಾ ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ರಮದ ಬಗ್ಗೆ ಇವರೊಡನೆ ಚರ್ಚಿಸಲು ಬಂದಿದ್ದರೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅತಿಥಿಭವನದೊಳಗೆ ಇನ್ನೂ ಕಾಲಿಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಆ ಮಾತು ನಡೆದಿತ್ತು. ಅವರಿಗೂ ನಮ್ಮ ಚರ್ಚೆ ಕೇಳಿಸಿರಬೇಕು. 'ಚತುರ್ವರ್ಣಗಳನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕುವ ಜನ ಈಗಿನವರು. ಈ ಕೆಂಪು ಕಪ್ಪುಗಳಿಗೇಕೆ ಇಷ್ಟು ಅಂಜಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೋ' ಎಂದರು.

ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಮತ್ತೊಂದು ಊರಿನಲ್ಲಾದರೆ ವಾರ್ಕಿಯವರ ವೇಷಕ್ಕೆ ಹುಚ್ಚರ ಪಟ್ಟ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂದು ಖಾದೀ ಬನೀನು,

ಒಂದು ಖಾದೀ ಲುಂಗಿ. ಆದರೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ವರ್ಧಾ ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಭಾರತದ ಎಲ್ಲ ಮೂಲೆಯವರೂ ಬಂದುಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲ ತರದ ಜನರಿಗೂ ಅದು ಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಜ್ಞಾನತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭೇದವೂ ಇಲ್ಲ.

ಮೋರೆ ತೊಳೆದುಕೊಂಡು, ಗುಟುಕು ಕಾಫೀ ಕುಡಿದು ವಾರ್ಕಿಯವರು 'ವಿದ್ಯಾಮಂದಿರ'ಕ್ಕೆ ಹೊರಡಲನುವಾದರು ಇವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಾವೇಕೆ ಹೋಗಬಾರದೆಂದು ನಮಗೆ ಅನಿಸಿತು. ಸರಿ. ಎಲ್ಲರೂ ಹೊರಟೆವು.

ಸೇಠಜಿಯವರ ಬಂಗಲೆಗೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ಇದೆ ವಿದ್ಯಾಮಂದಿರ. ಮೊದಲು ಅದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಸರಕಾರೀ ಶಾಲೆಯಾಗಿತ್ತು. ಮಧ್ಯ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಮಂದಿರದ ಪದ್ಧತಿ ಮೊದಲು ಮಾಡಿದಾಗ ಇದನ್ನು ವಿದ್ಯಾ ಮಂದಿರವಾಗಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು.

ನೂಲುವ ತರಗತಿ, ಚಾಪೆ ಹೆಣೆಯುವ ಕೋಣೆ, ಮಂದಿರದ ತೋಟ, ಹುಡುಗರು ಮಾಡಿದ ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ ಎಲ್ಲಾ ನೋಡಿದೆವು. ನಮ್ಮ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಜೋಲು ಮೋರೆಗಳು ಅಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಹುಡುಗರು ನಗುತ್ತ ನಲಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಪಾಠಗಳು ಅವರಿಗೆ ಹೊರೆಯಾಗಿದ್ದಂತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ದಿನದಿನವೂ ಏನನ್ನೋ ರಚಿಸುತ್ತಿದೇವೆಂಬ ಆನಂದ ಅವರಿಗಿದ್ದಂತ್ತಿತ್ತು. 'ಯಸ್ಯಜ್ಞಾನ ದಯಾಸಿಂಧೋ' ವನ್ನು ಭಟ್ಟಿಯಿಟ್ಟಾಗಲಿ, 'ಆ ಆಟ ಈ ಊಟ' ಗಳನ್ನು ಕೂಗಿಕೊಂಡಾಗಲೀ ತಾವು ಏನು ಮಾಡಿದೆವೆಂಬುದು ತಮಗೇ ತಿಳಿಯದೆ, ಪಾಠಮುಗಿದರೆ ಸಾಕೆಂದು ನಾವು ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ದಿನಗಳು ನೆನಪಾದವು. ಅದೆಲ್ಲಾ ಏನೋ ನಿರಾಕಾರದ ಹೊಗೆಯಂತೆ ಸುತ್ತಲೂ ಕವಿದುಕೊಂಡು ಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂದು ಗಜ ನೂಲನ್ನೇ ಆದರೂ ನೂತರೆ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಿಗುವ ಸಮಾಧಾನ ಹೆಚ್ಚು ವಾಸ್ತವಿಕವಾದದ್ದು.

ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಇದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ತೋಟದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಬಿತ್ತು ಮೊಳಕೆಯೊಡೆದಾಗ, ದಿನ ದಿನಕ್ಕೆ ಅದು ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಬಂದಾಗ ಎಳೆಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆಗುವ ಆನಂದ ಅನುಭವೈಕವೇದ್ಯವೇ ಸರಿ. ವರ್ಧಾ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಇದು ಒಡೆದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

'ವರ್ಧಾವಿಧಾನವು ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಹುಡುಗರನ್ನು ಅನಾಗರಿಕತೆಗೆ ತಳ್ಳುವ ದಾರಿ. ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬರಿದುಮಾಡಿ ಬರೀ ಕೂಲಿಗಳನ್ನಾಗಿಸುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರಲ್ಲ?' ಎಂದರು ಅಂಬಿಕಾಬಾಬು.

'ಏನು ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಏನುಬುದ್ಧಿ! ಜೀವನದ ಆನಂದ ಸೌಂದರ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಗಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯ ಜಾಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡ ಜೇಡನಂತಿರುವುದು ನಿಮಗೆ ಬೇಕೇನು? ಅನುಪಮ ಸೌಂದರ್ಯ ರಾಶಿಯಾದ, ಆನಂದ ಸ್ಪಂದಿಯಾದ ನಿಸರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟೋಡುವ ನಾಗರಿಕತೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಬೇಕೋ? ಸೃಷ್ಟಿಯ ರಾಮಣೀಯಕತೆಯನ್ನು ಗಳಿಗೆಗಳಿಗೆಗೂ ಅನುಭವಿಸಬಲ್ಲ ರಸಿಕ ಹೃದಯ ಬೇಕೋ?' ಎಂದರು ಆರ್ಯನಾಯಕಂ.

'ಶಿಕ್ಷಣವು ತನ್ನ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ತಾನೇ ತೂಗಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ ಬಡತನದ ಭೀಕರ ನಿರಾಶೆಯ ಫಲವಲ್ಲವಷ್ಟೆ' ನಾನು ಕೇಳಿದೆ.

'ಶಿಕ್ಷಣದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಆ ಸ್ವಾವಲಂಬನದ ಮೇಲೆಯೇ ಆಧಾರಗೊಂಡಿದೆ. ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಜೀವನದ ನಿಕಟ ಸಂಬಂಧವಿರಬೇಕಾದರೆ ಅದೇ ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗ. ಬೇರೆ ಹಾದಿ ಇಲ್ಲ.'

ವರ್ಧಾ ಶಿಕ್ಷಣ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಏನೇನು ಅಡಗಿದೆಯೋ ಕಾಲವೇ ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ, ನಾವು ಕಲಿತ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಜೀವನವು ಗಾವುದ ಗಾವುದ ದೂರವಿತ್ತೆಂಬುದು ಮಾತ್ರ ನನಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಅಂತೇ ಜೀವನದ ನಿಕಟ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮೆಲಕು ಹಾಕುತ್ತ ಹಿಂತಿರುಗಿದೆವು.

ಸೇಗಾಂವ ಹಾದಿ

ವರ್ಧಾಕ್ಕೆ ಬಂದವರು ಸೇಗಾಂವಿಗೆ ಹೋಗದೆ ಉಂಟೇ? ತಿರುಪತಿಗೆ ಹೋಗಿ ಗುಡ್ಡ ಹತ್ತದೆ ಬರುವವರುಂಟೇ? ವರ್ಧಾ ಸೇಗಾಂವಿಗೆ 'ತೋರಣಗಲ್ಲು'; ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು. ಗಾಂಧೀಜೀ ಗುಜರಾತನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವರ್ಧಾ ಸೇರುವವರೆಗೆ ವರ್ಧಾ ಕೀಳು ದರ್ಜೆಯ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿತ್ತು. ಕಚೇರಿ, ಶಾಲೆ ಮೊದಲಾದವು ಇದ್ದರೂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಗಾಂಧೀಜೀ ಕಾಲಿಟ್ಟಮೇಲೆ ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಧಾಕ್ಕಿದ್ದ ಮಹತ್ವ ಆ ಪ್ರಾಂತದ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ನಾಗಪುರಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲ. ಸೆಟ್ಟಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಣ.

ಗುಜರಾತನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಂದಾಗ ಗಾಂಧೀಜೀ ವರ್ಧಾದಲ್ಲೇ ಕೆಲವುದಿನ ಇದ್ದರು. ಈಗ ಮಹಿಳಾಶ್ರಮವಿರುವ ಬಂಗಲೆಯಲ್ಲೇ ಅವರಿಗೆ ವಸತಿ ಏರ್ಪಾಡಾಗಿತ್ತು. ಕೆಲವು ತಿಂಗಳಕಾಲ ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಿ ಗಾಂಧೀಜೀ ಹರಿಜನ ಸೇವೆಯನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕಾಲ ಅದು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಾಶ್ರಮವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಹೊರಟಾಗಲೇ ಆಶ್ರಮವಾಸಿಗಳೆಲ್ಲ ಚೆದರಿಹೋಗಿದ್ದರು. ವರ್ಧಾಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಪರಿವಾರ ಸಣ್ಣದು; ಮೀರಾಬೇನ್, ಮಹದೇವ ದೇಸಾಯಿ, ಪ್ಯಾರೇಲಾಲಜಿ, ಕಸ್ತೂರಬಾ, ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳು. ಕೆಲವುದಿನ ಹರಿಜನಸೇವೆಯ ಕಾರ್ಯ ಬಿರುಸಾಗಿ ನಡೆಯಿತು. ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಸ ಗುಡಿಸುವದು, ಹಾದಿ ಓಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನ ಮಾಡಿದ ಹೊಲಸ

ನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬಾಚುವುದು, ಹರಿಜನ ಕೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಚ್ಛತಾ ಪ್ರಚಾರ—ಇತ್ಯಾದಿ. ಗಾಂಧೀಜೀ ಸ್ವಯಂ ಪೊರಕೆ ಬಕೆಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ.

ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ, ನಾಯೊಂದು, ಇದ್ದ ಒಂದೇ ತುಣುಕು ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಯಿತಂತೆ ಕಾಗಿನೆಲೆಯಲ್ಲಿ. ಕನಕ ದಾಸರ ಹೆಂಡತಿ—ಹಾಗೆ ಒಬ್ಬರು ಇದ್ದಿದ್ದರೆ—ಆ ನಾಯನ್ನು ಹೊಡೆದು ಅಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಆ ನಾಯಿ ವೇಷಧಾರಿಯಾದ ದೇವರು. ಆದಿಕೇಶವನ ಈ ಆಟ ದಾಸರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. 'ಜೂಲುಬಾಲದ ನಾಯಕ' ರನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡರು. ಹೆಂಡತಿಯ ಕೈಯ ಕೋಲಿಗೆ ಹೆದರಿ ಬಿಟ್ಟೋಡಿದ್ದ ರೊಟ್ಟಿಯ ತುಂಡನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ದಾಸರು 'ನಾಯಕ'ರ ಹಿಂದೆ ಓಡಿದರು.

ಆದರೆ ವರ್ಧಾದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕತೆ ಬೇರೆ. ಜಗದ್ವಂದ್ಯನಾದ ಗಾಂಧೀಜೀ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಕಸ ಗುಡಿಸುತ್ತಿರಲು ಹಳ್ಳಿಯ ಜನ ಬೀದಿಯ ಬಾಗಿಲು ಇಕ್ಕಿದರಂತೆ. ಇವರು ಹೊಲಸನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೈಯಾರೆ ಎತ್ತಿ ಹಾಕಿದರೆ ಅವರ ಹಿಂದೆಯೇ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸು ತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಯಾರೋ ಒಬ್ಬರಿಬ್ಬರು ಹರಿಜನರು ಬಂದರೆ ಬರಬೇಕು, ಊರಿನವರಾರೂ ಇವರ ಕಡೆಗೆ ಮೋರೆ ಎತ್ತಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಅಸಹಕಾರ ಪುರೋಹಿತರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಅಸಹಕಾರವೇ ದೊರೆಯಿತು. ಗುರುವಿಗೆ ತಿರುಮಂತ್ರ.

ಹೊರಗಿನವರು ಬಂದು ತಮ್ಮ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಕೈಯಿಕ್ಕಬಾರ ದೆಂಬ ಸೂತ್ರ ಕೇವಲ ಸಂಸ್ಥಾನಾಧಿಪತಿಗಳಿಗೆ, ಸರಕಾರಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೊರಗಿನವರ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸುವ

ಗುತ್ತಿಗೆ ರಾಜಕೋಟೆ, ತಿರುವಾಂಕೂರು, ಹೈದರಾಬಾದು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೇ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಸೂತ್ರವನ್ನೇ ವರ್ಧಾ ಸುತ್ತಲಿನ ಹಳ್ಳಿಯವರೂ ಅನುಸರಿಸಿದುದು.

ಈ ಚಟ ಇಂದಿನದಲ್ಲ. ಬಹಳ ಹಳೆಯದು. ಮನೆಗೆ ಸೊಸೆ ಬರುವವರೆಗೆ ಅತ್ತೆಗೆ ಸಂಭ್ರಮ. ಬಂದಮೇಲೆ ಅಧಿಕಾರ ಕೈಬಿಡುವುದೆಂಬ ಸಂಕಟ. ತಾನು ಮನೆಗೆ ಯಜಮಾನಿ, ಸೊಸೆ ಎಷ್ಟಾದರೂ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದವಳು, ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದವಳು. ಮಗನೆದುರು ಅವಳ ಆಟ ನಡೆದು ತನ್ನದು ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಎಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲದ ಉರಿ. ಇದೇ ಸ್ವಭಾವ ಧರ್ಮವೇ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ.

ಈ ವೃಥಾ ಪ್ರಯಾಸಕ್ಕೆ ಸೋತು ಮೀರಾಬೇನ್, ಜಮುನಾಲಾಲ ಬಜಾಜರು ಯಾವುದಾದರೂ ಬೇರೆ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲಸಬೇಕೆಂದು ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿದರು. ಒಪ್ಪಿಗೆ ದೊರೆಯಿತು. ವರ್ಧಾಕ್ಕೆ ಸಮೀಪವಾಗಿದ್ದ ಸೇಗಾಂವಿಗೆ ಆ ಪುಣ್ಯವಿತ್ತು. ಕೆಲವು ದಿನಗಳಲ್ಲೇ ಸೇಗಾಂವಿನಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಮ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ಗಾಂಧೀಜೀ ಅಲ್ಲೇ ಇದಾರೆ.

ಸೇಗಾಂವಿನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದಮೇಲೆ ವರ್ಧಾವನ್ನು ತಮ್ಮ ಉಜ್ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು. ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗಗಳಿಗೆ ಮಗನವಾಡಿ ಕೇಂದ್ರವಾಯಿತು. ಖಾದೀ ಚರ್ಮದ ಕೈಗಾರಿಕೆ, ಗೋರಕ್ಷಣೆಗಳಿಗೆ ನಾಲವಾಡಿಯು ನೆಲೆಯಾಯಿತು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ವಿಧಾನಕ್ಕೆ ಸೇಗಾಂವೇ ರೂಪಕೊಡುತ್ತಿದೆ. ಹಿಂದೂಸ್ತಾನೀ ತಾಲೀಮಿ ಸಂಘದ ಕಾರ್ಯಾಲಯ ಅಲ್ಲೇ ಇದೆ. ವರ್ಧಾದಲ್ಲಿ ಕಾಕಾ ಕಾಲೇಲಕರರ ಅಖಿಲಭಾರತ ಹಿಂದೀ ಪ್ರಚಾರ ಸಮಿತಿ.

ಸೇಗಾಂವ ಜಮನಾಲಾಲರ ಗ್ರಾಮ. ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಹೊಲಗಳೂ ಇವರವೇ. ಇಂಥ ಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾಮಿತ್ವದ ಗ್ರಾಮಗಳು ಸೇಠಜಿಯವರಿಗೆ ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಇವೆ. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಇದೇ ವರ್ಧಾಕ್ಕೆ ಸನಿಯ. ಕೇವಲ ನಾಲ್ಕು ಮೈಲು ದೂರ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ರಸ್ತೆಯನ್ನು ವರ್ಧಾದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದಾರೆ. ಕೆಲಸ ಎರಡು ವರುಷದಿಂದ ನಡೆದಿದೆ. ನಾನು ಇದ್ದ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಕೆಲಸ ನಡೆದಿತ್ತು. ಈಗ ಮುಗಿದಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು. ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕಾಡುದಾರಿಯೊಂದು ಆ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಇದೆ. ಅದರ ಮೇಲೆ ಈಗ ಜನರ ಓಡಾಟ. ಗಾಂಧೀಜೀ ನೆಲಸಿದ ಮೇಲೆ ಆ ಕಾಡುದಾರಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರಾಣ ಬಂತು. ದಿನವೂ ಮೋಟಾರುಗಳು ಓಡಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಅಖಂಡ ಭಾರತದ ಹಿರಿಯ ನಾಯಕರ ನಾಯಕಿಯರ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗುರುತುಗಳನ್ನು ಈ ಹಾದಿ ತನ್ನೆದೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ದೀನಬಂಧು ಆಂಡ್ರೂಸರೂ, ಸೇಠ ಬಜಾಜರೂ ನಡಿಗೆಯಿಂದಲೇ ಹೋಗುವುದು ಬಹಳ. ಮಗನವಾಡಿಯ ಕುಮಾರಪ್ಪನವರೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಆಪ್ತಸಚಿವ ಮಹದೇವ ದೇಸಾಯಿಯವರೂ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲೂ ನಡೆದೇ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಸೇಗಾಂವ ಆಶ್ರಮದ ಹೆಂಗಸರಿಗೂ ಮಹಿಳಾಶ್ರಮದ ಹುಡುಗಿಯರಿಗೂ ಅದೇ ರೂಢಿ.

ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಮಿಸ್. ಅಗಾಥಾ ಹ್ಯಾರಿಸನ್ ಕಳೆದ ವರ್ಷ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸುತ್ತಲು ಬಂದಿದ್ದರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಮೇಲೆ ಆಕೆಗೆ ಬಹು ಪ್ರೀತಿ–ವಿಶ್ವಾಸ. ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಆಕೆಗೆ ಬಲವಾದ ಪ್ರಭಾವವಿದೆ. ಆದರೆ ಆಕೆಯ ಕೆಲಸ ಪರದೆಯ ಹಿಂದೆ. ಮುಂದೆ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ವಭಾವ ಆಕೆಗೆ ಒಗ್ಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್–ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನಗಳ ಮಧುರ ಬಾಂಧವ್ಯವು ಜಗತ್ತಿನ ಶಾಂತಿ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಅಗತ್ಯ

ವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವವರಲ್ಲಿ ಆಕೆ ಒಬ್ಬರು. ಎರಡೂ ದೇಶಗಳ ನಾಯಕರೊಡನೆ ಆಕೆ ಸ್ನೇಹ ಬೆಳೆಸಿದಾರೆ. ಎರಡೂಕಡೆಯ ವಿಶ್ವಾಸ ಸಂಪಾದಿಸಿದಾರೆ. ಉಭಯ ಪಕ್ಷದವರ ಅನುಮಾನ ಭೀತಿಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಲು ಹೆಣಗುತ್ತಾರೆ. ಪರಸ್ಪರ ಸಂಶಯಗಳನ್ನು ದೂರಗೊಳಿಸುವ ಪವಿತ್ರಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಆ ಹೊಣೆ ಹೊತ್ತಿದಾರೆ. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನ ದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಗಾಂಧೀಜೀ–ವೈಸರಾಯರ 'ಅನಧಿಕೃತ' ದೌತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಭೇಟಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು.

ಆಕೆಯ ಕೈವಾಡವಿರದಿದ್ದರೆ ರಾಜಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜೀ ಉಪವಾಸ ಮಾಡಿದಾಗ ವೈಸರಾಯರು ಅಪಾರ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಅವರಿಗೆ ನೆರವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೋ ಇಲ್ಲವೋ. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ರಾಯ ಭಾರಿಯಂತೆ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲವನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಜಕೀಯ ರಂಗದಲ್ಲಿ 'ವೀರ' ರಂತೆ ಕುಣಿಯುವ ನಾಯಕರಿಗಿಂತ ಇಂಥ ನಿಸ್ಪೃಹ ಕರ್ಮಶಾಲಿಗಳನ್ನು ಕಂಡರೆ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಬಲು ಮೆಚ್ಚು. ಅಂಥ ಜನರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ ಅವರು.

ಒಂದು ದಿನ ಮುಂಜಾನೆ ಸೇಗಾಂವಿಗೆ ಹೊರಟದ್ದೆವು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸವೇ ಇತ್ತು. ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿ ವರ್ಧಾದಲ್ಲಿ ನೆರದ ದಿನಗಳು ಅವು. ಗಾಂಧೀಜೀ ಬೇಗನೆ ಕಮಿಟಿಗಾಗಿ ಇತ್ತ ವರ್ಧಾಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಬಂದ ಮೇಲೆ ಬಿಡುವಿಲ್ಲ. ಸೇಗಾಂವಿಗೇ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲೇ ಮಾತು ಮುಗಿಸಲು ಹೊರಟದ್ದೆವು. ಮಿಸ್. ಅಗಾಥಾ ಅದೇ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ೭ ಘಂಟೆ ರೈಲಿಗೆ ಬಂದರು. ಬಂದವರೇ ನೇರಾಗಿ ಸೇಗಾಂವಿಗೆ ಪಯಣಮಾಡಿದರು. ಸೇಠಜಿಯ ಮೋಟಾರುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೂ ತೆರವಿರ ಲಿಲ್ಲ. ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿಯ ಗದ್ದಲ. ಮಿಸ್. ಹ್ಯಾರಿಸನ್ನರಿಗೆ ಆತುರ. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೈಚೀಲ ಹಿಡಿದು ಸೇಗಾಂವಿಗೆ ನಡೆದೇಬಿಟ್ಟರು. ಜೊತೆಗೆ

ನಾವೂ ಇದ್ದೆವು. ಆಕೆಗೆ ಮಾರ್ಗಾಯಾಸವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದೇ ತೀರ್ಪಿದೀನೆ. ಕಾಡುದಾರಿ. ದಿಣ್ಣೆತಗ್ಗು. ಲಂಡನ್ನಿನ ಸುಂದರವಾದ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೋಟಾರಿನಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುವ ಈಕೆಗೆ ಈ ದಾರಿ ಅಹಿತವಾದೀತು ಎಂದು ನಾವು ಅಂಜುತ್ತಲೇ ಇದ್ದೆವು. ಮಾತಿನ ನಡುವೆ ಅದನ್ನು ಮರೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು. 'ತಮಗೆ ದಣಿವಾಗಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲಿರಿ. ನಾವು ಹೋಗಿ ಸೇಗಾಂವಿನಿಂದ ಗಾಡಿ ಕಳುಹಿಸುತ್ತೇವೆ. ಈ ದಾರಿ ಒರಟು' ಎಂದೆ. 'ಬಾಪುವನ್ನು ನೋಡುವ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಕಾಲು ನಡಿಗೆಯ ಮಾತೇ ನೆನಪಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಮೋಟಾರಿನಲ್ಲೇ ಕೂತಿದ್ದೇನೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದೆ' ಎಂದರು ಆಕೆ. ಆ ಶ್ರದ್ಧೆಗೆ ನಾನು ಸಿದ್ಧನಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣು ತಾವೇ ಮುಚ್ಚಿದವು. ಮನಸ್ಸು ಕಲಕಿದಂತಾಯ್ತು. 'ನಿಮ್ಮ ಮಾತೂ ಹಿತವಾಗಿತ್ತು, ಆಯಾಸವಾಗಲಿಲ್ಲ' ಎಂದರು.

ಪಂಡಿತ ಜವಹರಲಾಲರು ಒಮ್ಮೆ ಸೇಗಾಂವಿನಿಂದ ವರ್ಧಾಕ್ಕೆ ನಡೆದುಬಂದರು. ಸಂಜೆಗತ್ತಲು. ಅದೊಂದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಘಟನೆಯೇ ಎನ್ನಬೇಕು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿಯ ಹನ್ನೆರಡು ಜನ ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಟ್ಟ ದಿನ ಅದು. ಜವಹರಲಾಲರು ದೀರ್ಘವಾದೊಂದು ಹೇಳಿಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಸುಭಾಷಚಂದ್ರರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಅಸಹಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ ದಿನ. ಆ ದಿನದ ಪ್ರಯಾಣ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮೂಡಿತ್ತು. ಮುಖದಲ್ಲಿ ಸಂಜೆಯ ಸೂರ್ಯನ ಗಾಂಭೀರ್ಯವಿತ್ತು. ಹುದುಗಲಾರದ ದುಃಖವೊಂದು ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಸೂಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅದೊಂದು ಸಂದೇಹ ಸಮರವೇ ನಡೆದಿತ್ತು ಎದೆಯಲ್ಲಿ.

ಅಂದೇ ಹೈದರಾಬಾದಿನ ನಾವು-ನಲವತ್ತು ಜನ-ಗಾಂಧೀಜಿಯನ್ನು ದರ್ಶಿಸಿದೆವು. ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಮರಳಿ

ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದೋ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರ ಸಭೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲೇ ನೆರೆಸಿದ್ದೆವು. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಸಲಹೆ, ಆಶೀರ್ವಾದಗಳು ದೊರೆಯಲಿ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿತ್ತು. ಅಂಥ ಹೃದಯ ಭೇದಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳ ನಡುವೆಯೂ, ಭವಿಷ್ಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಪ್ಪಾದ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೂ ಗಾಂಧೀಜೀ ಹೈದರಾಬಾದನ್ನು ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಆ ವಿಶ್ವಾಸ ಇವರನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಕಾಯ್ದೀತೆಂದು ನಂಬಿದೇನೆ.

ಸೇಗಾಂವ

ನಾಲ್ಕೇ ನಾಲ್ಕು ಗುಡಿಸಲು. ಒಂದು ಭಾವಿ. ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಹೊಂದು ತೋಟ. ಹಚ್ಚಗೆ ಕಾಣುವ ನಾಲ್ಕೆಂಟು ಎಕರೆ ಪೈರು. ಗುಡಿಸಲ ಮುಂದಿನ ದೊಡ್ಡ ಬೋಳು ಅಂಗಳ. ಹುಲ್ಲು ಕೂಡಾ ಕೆತ್ತಿಲ್ಲ. ಅವರಲ್ಲೇ ದನಗಳಿಗೆ ಮೇವಿನ ಬಣವೆ.

ಇದೇ ಸೇಗಾಂವ ಆಶ್ರಮ. ಗಾಂಧೀಜಿಯ 'ವೈಸರೀಗಲ್ ಲಾಜ್'. ನಿಜ. ಸೇಗಾಂವ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ನವದೆಹಲಿ ಯಾದಾಗ ಇದೇ ತಾನೆ ಅರಮನೆ!

ದೆಹಲಿ, ಹೈದರಾಬಾದು, ಮೈಸೂರು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನೋಡಿ ಒಗ್ಗಿಹೋದ ಮನಸಿಗೆ ಈ ಗಾಂಧೀ ಗುಡಿಸಲು ಕೂಡಾ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಅರಮನೆಯೇ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ನಾನೇ ಹಾಗೆ ಯೋಚಿಸಿದೇನೆ. ವೈಸರಾಯ್ ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿ; ಗಾಂಧೀಜೀ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿ. ಅದರಲ್ಲೂ ಬಡಬಗ್ಗರ ಪ್ರತಿನಿಧಿ. ಇದೇ ಅದರ ಉತ್ತರವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದೇನೆ.

ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆಯಿಂದ ಜನ ಸೇಗಾಂವ ನೋಡಬರುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಗಸರ ಗೋತ್ರದ ನಾಗರಿಕರೂ, ಚರಖಾಕುಲದ ಗೌಡರೂ, ಎಲ್ಲ ತರದ ಜನರೂ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಬಂದವರಿಗೆ ಕೂತುಕೊಳ್ಳಲು ಗುಡಿಸಿಲಿನ ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಈಚಲಚಾಪೆ ಹಾಕಿರುತ್ತದೆ. ನೆಲ ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ ಸಾರಿಸಿದ್ದು. ಕಡಪಾಕಲ್ಲು ಹಾಸಿದ್ದಲ್ಲ. ಷರಾಯಿ ಜನರಿಗೆ, ಅದೊಂದು ಮಹಾ ತಪಸ್ಸೇ ಸರಿ.

ಸೇಗಾಂವ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ನಾಲ್ಕೇ ಗುಡಿಸಲು. ಒಂದು ಗಾಂಧೀಜಿಯದು. ಒಂದರಲ್ಲಿ ಕಸ್ತೂರ ಬಾ. ಗುಜರಾತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾ ಎನ್ನುವುದು ಬಾ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಇತರ ಆಶ್ರಮವಾಸಿಗಳ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ. ನಾಲ್ಕನೆಯದು ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಆಸ್ಪತ್ರೆ, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅತಿಥಿಭವನ. ಆಶ್ರಮದ ಜನ ಬೇನೆ ಬಿದ್ದರೆ ಅದು ಆಸ್ಪತ್ರೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅತಿಥಿಭವನ.

ಇದಿರಿನಲ್ಲೇ ಆಶ್ರಮದ ಗೋಶಾಲೆ. ಮೊದಲು ಇದು ಚಿಕ್ಕದಿತ್ತು. ಈಚೆಗೆ ಬೆಳೆಸಿದಾರೆ. ಈಗ ದನಗಳೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಕೆನೆಯನ್ನು ಹಸೀ ಹಾಲಿನಿಂದಲೇ ತೆಗೆಯುವ ವಿಲಾಯತಿಯ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಇಲ್ಲಿ ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿದೆ. ನಮ್ಮ ಹಾಗೆ ಹಾಲನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ ಕೆನೆಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ವಿಲಾಯತಿಯ ಜನ; ಹಸೀ ಹಾಲಿನಿಂದ ಕೆನೆ ತೆಗೆದು ಅದರಿಂದ ಬೆಣ್ಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಂತ್ರವನ್ನು ಬಳಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಗೋಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡೆ ಆ ಯಂತ್ರವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಗಾಂಧೀಜೀ ಮೇಕೆಯಹಾಲು ಕುಡಿಯುತ್ತಾರೆ. ಎಮ್ಮೆ, ಹಸುವಿನ ಹಾಲು ಅವರು ಕುಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಗೋಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಭಾಗವೂ ಇದೆ.

ಎಮ್ಮೆಯ ಮಾತೇ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಸೇರದು. ಅವರ ಗೋಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಎಮ್ಮೆಯ ಬಹಿಷ್ಕಾರವೂ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ. ಎಮ್ಮೆಯ ರೂಢಿ ಬೆಳೆದಂತೆ ಹಸುವಿನ ಕಡೆ ಜನರ ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು. ಎಮ್ಮೆ ಹಾಲು ಹೆಚ್ಚು ಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಮೋಹಕ್ಕೆ ಜನ ಬಿದ್ದರು. ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ಅದರಿಂದ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಏನೂ ಉಪಯೋಗವಾಗದಿದ್ದರೂ ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ತುಪ್ಪಗಳಿಗಾಗಿ ಅದನ್ನು ಸಾಕಲು ಮೊದಲಾದ ಮೇಲೆ, ಎರಡನ್ನೂ ಸಾಕುವುದು ಕಷ್ಟ,

ವಾಗಿ ಜನ ಹಸುವನ್ನು ಮನೆಯಿಂದ ಅಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟರು. ಈಗಂತೂ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಸುವಿಲ್ಲದ ಮನೆ ಎಷ್ಟೋ ಇವೆ. ಎಮ್ಮೆಯಿಲ್ಲದ ಮನೆ ಅಪರೂಪ.

ಮೊದಲು ಗಾಂಧೀಜೀ ಕೇವಲ ಹಸುವಿನಹಾಲು, ಬೆಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪಗಳನ್ನು ಬಳಸುವ ವ್ರತ ಹಿಡಿದರು. ಈಗಲೂ ಅವರ ಅನುಯಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಆ ವ್ರತವನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಕಲ್ಕತ್ತೆಗೆ ಗಾಂಧೀಜೀ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಗೌಳಿಗರು ಹಾಲಿನ ಆಸೆಗಾಗಿ ಹಸುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಬಾಧೆಯನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡರು. ಅವರ ಮನ ಬೆಣ್ಣೆಯಂತೆ ಮಿದು. ಕೂಡಲೇ ಹಸುವಿನ ಹಾಲು ಬೆಣ್ಣೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರು. ಆಗ ಮೇಕೆಯ ಹಾಲು ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದೂ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಬಡಬಗ್ಗರಿಗೆ ಅದೇ ಗತಿಯೆಂದೂ ಅವರಿಗೆ ಯಾರೋ ತಿಳಿಸಿದರು. ಅಂದಿನಿಂದ ಮೇಕೆಯ ಹಾಲೇ ಅವರ ಆಹಾರ.

೧೯೩೧ ರಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜೀ ದುಂಡುಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತಿಗಾಗಿ ಲಂಡನ್ನಿಗೆ ಹೋದಾಗ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಮೇಕೆಹಾಲಿನ ವ್ರತವನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಉತ್ತಮವಾದ ಎರಡು ಮೇಕೆ ಅವರಿಗಾಗಿ ಇದ್ದವು. ಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಅದೊಂದು ವಿನೋದ ಸಾಮಗ್ರಿಯಾಗಿತ್ತು.

ಆಶ್ರಮ ಮೊದಲಾದಾಗ ಒಂದೇ ಗುಡಿಸಲಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲೇ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜೀ, ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಕಸ್ತೂರಬಾ, ಮೂರನೆಯದರಲ್ಲಿ ಮೀರಾಬೇನ್, ಕೊನೆಯದರಲ್ಲಿ ಪ್ಯಾರೆಲಾಲಜಿ. ಯಾರಾದರೂ ನೋಡಲು ಬಂದರೆ ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಸರಿಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈಗ ನಾಲ್ಕಾಗಿವೆ.

ಇವಲ್ಲದೆ ಒಂದು ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆ, ಬಚ್ಚಲು ಮನೆ ಇವೆ. ಗಾಂಧೀಜಿಗಾಗಿಯೇ ಸಣ್ಣದೊಂದು ಬಚ್ಚಲು ಮನೆ ಇದೆ. ಅಡಿಗೆಯ

ಮನೆಕೆಲಸ ಆಶ್ರಮವಾಸಿಗಳೆಲ್ಲರಿಗೂ ಸೇರಿಸುದಾವರೂ ಕಸ್ತೂರಬಾ ಯಜಮಾನಿ. ಈ ಎಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷದ ಮುದಿತನದಲ್ಲೂ ಆಕೆ ಹರೆಯದವರಂತೆ ಚಟುವಟಿಕೆಯಾಗಿ ಓಡಾಡುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿಗೂ, ತೋಟಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಒಂದು ಭಾವಿ ಇದೆ. ಕಪಿಲೆಯ ಮೂಲಕ ನೀರು ಎತ್ತುತ್ತಾರೆ. ನಾನು ನೋಡಿದಾಗ ಮಗ್ಗುಲಿನ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿನ ಗದ್ದೆಯಿತ್ತು. ಈ ಭಾವಿಯ ನೀರೆ ಅದಕ್ಕೂ. ಭಾವಿಯ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲೇ ತೋಟ. ಅದರಲ್ಲಿ ಫಲವೃಕ್ಷಗಳಿವೆ. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿಯ ಗಿಡಗಳನ್ನೂ ತರಿಸಿ ನೆಡಿಸಿದಾರೆ.

ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ಆಶ್ರಮದ 'ಉದ್ಯೋಗ ಕುಟಿ,' ವರ್ಕ್‌ಷಾಪ್. ಅಲ್ಲಿ ಸೇಗಾಂವಿನ ಜನ ನೂಲುವುದು, ನೇಯುವುದು ಮೊದಲಾದ ಖಾದೀ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆಶ್ರಮದಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಕೂಲಿಯೂ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಮೊದಲು ಸೇಗಾಂವಿನ ಜನ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಹರಿಜನಸೋವ್ಯಮವೊಂದಿದೆಯಲ್ಲ! ಅದರಿಂದ ಆ ಜನ ದೂರವಾಗಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟರು. ಬರಬರುತ್ತ ಆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹೋಯಿತು. ಈಗ ಹಳ್ಳಿಯವರಿಗೆ ಆಶ್ರಮವೆಂದರೆ ಅಕ್ಕರೆ. ಸರಿ. ಆಟಪಾಟಗಳಿಗೂ ಮಕ್ಕಳು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಬೇನೆಬೇಸರಿಕೆಗೆ ಇಲ್ಲಿನ ಔಷಧವೇ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಮಕ್ಕಳು ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬರಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಆಶ್ರಮದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಹಿಂದುಸ್ತಾನೀ ತಾಲೀಮೀ ಸಂಘದ ಕಾರ್ಯಾಲಯವು ಹೋದ ವರ್ಷ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ವರ್ಧಾ ಶಿಕ್ಷಣವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಗಾಂಧೀ ವಿದ್ಯಾಸಿಧಾನದ ಕೇಂದ್ರ ಅದು. ಸಂಘದ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ಶ್ರೀ. ಆರ್ಯನಾಯಕಂ ಮತ್ತು ಸಹಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ

ಶ್ರೀಮತಿ ಆಶಾದೇವಿ ಇಬ್ಬರೂ ಅಲ್ಲಿರುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಯೋಗಶಾಲೆಯೂ ಇದೆ. ಊರಿನ ಮಕ್ಕಳು ಅಲ್ಲಿ ಬಂದು ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುತ್ತವೆ. ಆಟಪಾಟಗಳಿಗೂ ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತು ಮಕ್ಕಳೊಡನೆ ಆಶಾದೇವಿಯವರು ಆಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

ಆಶಾದೇವಿ ಮೊದಲು ಹಿಂದೂ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೊಫೆಸರ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿದ್ದವರು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಶಾಂತಿನಿಕೇತನಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ಅಲ್ಲಿ ಆರ್ಯನಾಯಕಂರ ಪರಿಚಯವಾಗಿರಬೇಕು. ಆರ್ಯನಾಯಕಂ ಸಿಂಹಳದವರು. ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನರು. ಮೊದಲ ಹೆಸರು ವಿಲಿಯಮ್ಸ್. ಮುಂದೆ ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಮದುವೆಯಾಯಿತು. ಇಬ್ಬರೂ ಗಾಂಧಿಯವರ ವಿದ್ಯಾವಿಧಾನಕ್ಕೆ ಮನಸೋತವರು. ವರ್ಧಾದಲ್ಲಿ ಅವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಮಾರವಾಡೀ ವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮಹಿಳಾಶ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡಲು ಬಂದರು. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲೇ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣವೇತ್ತರ ಸಭೆಯೊಂದು ವರ್ಧಾದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರೇ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಆ ಸಭೆಯುಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಶಿಕ್ಷಣ ಪದ್ಧತಿಯ ಯೋಜನೆಯೊಂದನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಲು ಒಂದು ಸಮಿತಿ ನಿರ್ಮಿತವಾಯಿತು. ಆಗಿನಿಂದ ಆ ಸಮಿತಿಗೂ ಮುಂದೆ ಅದರ ಸಂಘಕ್ಕೂ ಇಬ್ಬರೂ ಆಧಾರವಾಗಿದಾರೆ.

ಗಾಂಧೀಜೀ ಆಶ್ರಮ ಸೇರಿದಾಗ ತಮ್ಮನ್ನು ಕಾಣಲು ಬರುವವರು ಕಾಲುನಡಿಗೆಯಿಂದಲೇ ಬರಬೇಕೇ ವಿನಾ ವಾಹನಾರೂಢರಾಗಿ ಬರಬಾರದು ಎಂದು ನಿಯಮ ಮಾಡಿದ್ದರಂತೆ. ಕಾರ್ಯಕರ್ತರೆಲ್ಲ ನಡೆದೇ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಈಚೆಗೆ ಆ ನಿಯಮ ಹೋಗಿದೆ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಮಂತ್ರಿ ಪದವಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಜನರ ಓಡಾಟ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ.

ಎಲ್ಲಾ ಮೂಲೆಗಳಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಬಂದು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಮಂತ್ರಿಗಳ ಓಡಾಟವೂ ಹೆಚ್ಚು. ವರ್ಧಾದಲ್ಲೇ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿ ನೆರೆಯುವುದು ಮೊದಲಾಯಿತು. ಹೀಗಾಗಿ ಟಾಂಗಾ ಮೋಟಾರುಗಳ ಓಡಾಟ ಬಹಳವಾಗಿದೆ. ಕೆಲವುವೇಳೆ ಹತ್ತಾರು ಮೋಟಾರು ಒಂದೇದಿನ ಓಡಾಡುತ್ತವೆ. ಗಾಂಧೀಜೀ ಈ ಗಡಿಬಿಡಿ, ಈ ಆತುರದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಹಳ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಫಲವೇನು ಆಗಿಲ್ಲ.

ಈ ಬಂದು ಹೋಗುವ ಜನರನ್ನು ಕಾಣುವುದು, ಅವರೊಡನೆ ಮಾತು ಕತೆಯಾಡುವುದು ಗಾಂಧೀಜಿಯ ನಿತ್ಯಜೀವನದ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಭಾಗವಾಗಿದೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನವೆಲ್ಲ ಇದರಲ್ಲೇ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ. ೧ ಗಂಟೆಯಿಂದ ೫ ರ ವರೆಗೆ ಈ ಸಂದರ್ಶನ-ಸಂಭಾಷಣೆಗಳ ಗೊಂದಲವೇ ಗೊಂದಲ. ಅವರಲ್ಲಿ ನಾನಾಪ್ರಕಾರದವರುಂಟು. ಮಂತ್ರಿಗಳು ಮಂತ್ರಾಂಗ ಆಲೋಚನೆಗಾಗಿ ಬಂದರೆ, ಅವರ ಶಾಸನ ಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯರು ಅವರ ಮೇಲೆ ದೂರುಹೇಳಲು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಗಾಂಧೀ ಸೇವಾಸಂಘದ ಸದಸ್ಯರು ತಮ್ಮ ಸುಖ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಗಾಂಧೀ ತತ್ವಗಳು ತಮಗೆ ಸೇರುವುದಿಲ್ಲೆಂದೂ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚಿಸಬೇಕೆಂದು ಬರುವ ಸಮತಾವಾದಿಗಳು, ವರ್ಧಾ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಹ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಾಂತಗಳ ವಿದ್ಯಾ ಶಾಖಾಧಿಕಾರಿಗಳು, ಖಾದೀ ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗಗಳ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಅನುಭವವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಕೆಲಸಗಾರರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಸಂಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಚಳುವಳಿ ಮೊದಲಾದ ಮೇಲಂತೂ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಿಂದ ನಿತ್ಯವೂ ಜನ ಸಲಹೆ-ಬುದ್ಧಿವಾದಗಳಿಗಾಗಿ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಗೇ ಮುಗಿಯುವುದಿಲ್ಲ ಈ ಹೊಳೆ. ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚಿಸಲೂ ಬರುವವರುಂಟು. ತಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಮಾತು

ಗಳನ್ನೂ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಅವರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಜನರದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಗುಂಪೇ ಇದೆ. ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಇವರ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಬೇಕು. ಅವರ ಸಂಸಾರಗಳಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಇವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಬೇಕು. ಅವರ ಮಕ್ಕಳು ಏನು ಓದಬೇಕು, ಏನು ಮಾಡಬೇಕು, ಇದೆಲ್ಲಾ ಇವರು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕು. ಕಡೆಗೆ ಅವರ ಮಕ್ಕಳ ಹುಟ್ಟಿದ ಹಬ್ಬಗಳಿಗೆ ಇವರ ಆಶೀರ್ವಾದ ಬೇಕು. ಈ ಗುಂಪಿನ ಧಾಳಿಯನ್ನು ಗಾಂಧೀಜೀ ಸಹಿಸುವ ಹಾಗೆ ಯಾರೂ ಸಹಿಸಲಾರರು. ಒಮ್ಮೆ ಒಬ್ಬ ಜಾಗೀರುದಾರಿಣಿ ಬಂದಿದ್ದಳು ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇರಲು. ಅಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಸ್ಥಳ ಸಂಕೋಚ. ಇದರಲ್ಲಿ ಈಕೆ ಶ್ರಿಮಂತಿನಿ. ಊಟ ಉಡಿಗೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯನ್ನು ಕೇಳಲು ಬಂದಿದ್ದಳು. ಬೆಂದ ಪದಾರ್ಥ ತಿನ್ನಬಹುದೇ ಬೇಡವೇ? ರೇಸಿಮೆ ಉಟ್ಟರೆ ಅಹಿಂಸೆಯ ಪಾಲನೆಯಾದೀತೋ ಬಿಟ್ಟೀತೋ? ಇವು ಆಕೆಯ ಮಹತ್ವದ ಸಂದೇಹಗಳು. ತಗಣೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಹುದೋ ಬೇಡವೋ ಎಂದು ಕೇಳಲು ಬರುವವರೂ ಉಂಟು. ಯಾರನ್ನೂ ಗಾಂಧೀಜೀ ಬೇಡವೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಹತ್ತಾರು ಜನರ ಜೀವನವನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಜೀವನದೊಂದಿಗೆ ಬೆರಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ಅವರ ಸ್ವಭಾವ. ಅವರಿಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಆನಂದವಿದೆ. ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಮಾತಿನಲ್ಲೂ ಅವರಿಗೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿದೆ.

ನನ್ನ ಗುರುತಿನವನೊಬ್ಬರು ತಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಆ ಹುಡುಗಿಗೆ ಹದಿನೇಳು ವರ್ಷವಿರಬೇಕು. ಆದರೂ ನೋಟದಲ್ಲಿ ಮೂವತ್ತು ವರ್ಷದ ಗಾಂಭೀರ್ಯವಿತ್ತು. ನಗೆ,

ಬುಟ್ಟ್ಲ ಸವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಕೆಯ ತಾಯಿ ಇಹಲೋಕದಿಂದ ಜಾರಿ ೧೬ ವರ್ಷವಾಗಿತ್ತು. ತಂದೆ ಮತ್ತೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಹೆಂಡತಿ ಹೋದಾಗ ಆತನಿಗೆ ೨೦ ವರ್ಷವಿರಬೇಕು. ತಂದೆ–ಮಗಳು ಇಬ್ಬರೇ ಒಂದು ಸಂಸಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದವರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಸಂದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅವರು ಬಂದಾಗ ನಾನೂ ಇದ್ದೆ. ತಂದೆಯ ಇಚ್ಛೆ ಮಗಳನ್ನು ಮಹಿಳಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬೇಕೆಂದಿತ್ತು. ಗಾಂಧೀಜೀ ಆ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಮಾತಾಡಿಸಿನೋಡಿದರು. ನಗೆಯಾಡಿದರು. ಆಕೆಯ ಮೌನ ಗಾಂಭೀರ್ಯವು ಅವರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಯಿತು. ಎರಡು ದಿನದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ತಂದೆ ಮಗಳು ಇಬ್ಬರೂ ಸಂಜೆಗೆ ತಿರುಗಾಡಲು ಹೋಗುವಾಗ ಬಂದರು. ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೋದಮೇಲೆ ಗಾಂಧೀಜಿ ಓಡಲು ಮೊದಲಿಟ್ಟರು. 'ಶಾಂತಾ, ನೀನೂ ಬಾ, ಓಡು' ಎಂದರು. ಆ ಹುಡುಗಿಯ ಹೆಸರು ಶಾಂತೆ. ಹಿಂದಿರುಗಿ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬರವುದರೊಳಗಾಗಿ ಆ ಹುಡುಗಿ ನಗುವುದನ್ನು ಕಲಿತಿದ್ದಳು. ಈಗ ಮಹಿಳಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಹುಡುಗಿಯರೊಂದಿಗೆ ಸುಖವಾಗಿದಾಳೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ದಿನ ಹೈದರಾಬಾದಿನ ನನ್ನ ಗೆಳತಿಯೊಬ್ಬಾಕೆ ಬಂದಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯ ಕೈಗಳನ್ನು ನೋಡಿ 'ಇದೇನು ಬಳೆಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟಿದ್ದೀ, ಎಂದಿನಿಂದ?' ಎಂದರು. ಒಂದು ವರ್ಷದ ಹಿಂದೆ ಆಕೆ ಅವರನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಳೆಯಿರಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡುವುದರಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಕೌಶಲ್ಯ ಬಹಳ.

ಆದರೆ ಈ ಸಂದರ್ಶನ-ಸಂಭಾಷಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರದೇಶದಿಂದ ಬರುವ ಯಾತ್ರಿಕರ ಮಾತುಕತೆಗಳೇ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದುವು. ಅಷ್ಟು ದೂರದಿಂದ ಬರುವವರು ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ, ಆಳವಾಗಿ ಶೋಧಿಸಿದವರು. ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದ ಮೇಲೆ ಅವರಿಗೆ ಮಮತೆ

ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲದವರು ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಕೇವಲ ವಿಲಾಸಯಾತ್ರೆಗಾಗಿ ಬಂದವರಿದ್ದರೆ ಅವರ ಕೆಲಸ ಒಂದು—autograph—ಹಸ್ತಾಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ. ಕೂತಲ್ಲೇ ಒಂದು ಫೋಟೋ ಆದರೂ ಆಗಬಹುದು. ಆದರೆ, ಅವೆರಡು ಮಹಾ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಅವರು ಅಷ್ಟೋ ಇಷ್ಟೋ ಹಣ ತೆತ್ತು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥದರಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜೀ ಶುದ್ಧ ಕೋಮಟಿ. ಮೊನ್ನೆ ರಾಧಾಕೃಷ್ಣರ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತಲ್ಲ. ಅದರ ಮೇಲೆ ಯಾರೋ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಹಸ್ತಾಕ್ಷರ ಬೇಡಿದರು. ಚೌಕಸಿಯಿಲ್ಲದೆ ವ್ಯಾಪಾರ ೨೫ ರೂಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತು. ಆ ಗೃಹಸ್ಥ ತನ್ನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಸಹಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದ. ಸುತ್ತಲೂ ಕೂತಿದ್ದವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ತಮಿಳು ಸೋದರನಿಗೆ ಇದೊಂದು ಮೇಲ್ಪಂಗ್ತಿಯಾಯಿತು. ಆಮೇಲೆ ಉರ್ದು, ತೆಲಗು ಐದೇ ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಗಳಿಸಿದರು ಗಾಂಧೀಜೀ.

ಆದರೆ ನಾನು ಹೇಳುವ ಪರದೇಶದ ಯಾತ್ರಿಕರು ಬೇರೆ ಜನ. ಅವರು ಜ್ಞಾನ ಪಿಪಾಸಿಗಳು. ವಿಶ್ವಸೌಭ್ರಾತೃತ್ವ, ವಿಶ್ವಶಾಂತಿ, ಮಾನವಕೋಟಿಯ ಏಕತೆ, ಸತ್ಯ, ಪಾವಿತ್ರ್ಯಗಳನ್ನು ನಂಬಿ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಜನ. ಒಂದು ದೇಶವಲ್ಲ; ಚೀನ-ಜಪಾನು, ಇಂಗ್ಲೆಂಡು-ಜರ್ಮನಿ, ಅಮೆರಿಕ-ಆಫ್ರಿಕ ಎಲ್ಲ ದೇಶಗಳಿಂದಲೂ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅವರವರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ರಾಜಕೀಯ ವಿರೋಧಗಳಿವೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಭೇದಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಾಗ ಎಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಅನಂತಸಾಗರ. ಆಸ್ತಿಕರೂ ನಾಸ್ತಿಕರೂ ಇಬ್ಬರೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಿರೀಶ್ವರರಾದ ಬೌದ್ಧರಿಗೂ, ಕ್ರಿಸ್ತನಿಗೆ ಪೂರ್ವವಾಗಿ ಶರಣು ಹೋದ ಸಗುಣೋಪಾಸಕರಿಗೂ ಇಲ್ಲಿ ಇಂಬಿದೆ. ಎಲ್ಲ ನದಿಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತವೆ.

ಈ ಸಂಭಾಷಣೆಗಳು ಬಹಳ ಗಹನವಾಗಿಯೂ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಎಲ್ಲ ಸಂಭಾಷಣೆಗಳನ್ನೂ, ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಮಾತನ್ನೂ ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವರ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಿಗೆ ರೂಢಿಯಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು 'ಹರಿಜನ' ದಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಶ್ರೀ. ಮಹದೇವ ದೇಸಾಯಿ ಅಥವಾ ಪ್ಯಾರೇ ಲಾಲಜಿಯಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ಅವರ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಪುಸ್ತಕ ದಲ್ಲೇ ಉಳಿದುಬಿಡುತ್ತವೆ.

ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಸಂ ದರ್ಶನಗಳು, ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರಗಳು ಇವೇ ದೊಡ್ಡಭಾಗವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಕೊಂಡಿವೆ. ಮಧ್ಯಾಹ್ನವೆಲ್ಲ ಈ ಸಂದರ್ಶನಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅಗತ್ಯಬಿದ್ದರೆ ಬೆಳಗ್ಗೆಯೂ ಸರಿ. ಆದರೆ ಈ ದರ್ಶನ (interview) ಗಳಿಗೂ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ, ಕ್ರಮ ಇದೆ. ನಾವು ನಮ್ಮ ಗೆಳೆಯರ ಮನೆಗೆ ತಿರುಗಾಡುತ್ತ ಹೋಗಿ ಬರುವುದರಲ್ಲಿರುವ ಅನ್ವೈದಿಕತೆ (informality) ಇವುಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಇಂಥ ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ನಾನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದ್ದೆ. ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಒಂದು ಸರಳತೆ, ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅದಾಂಭಿಕತೆ (unorthodoxy) ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ಯಾವಾಗ ಬೇಕಾದರೂ ಹೋಗಿ ನಮ್ಮ ಗೆಳೆಯರ ಮನೆಬಾಗಿಲು ತಟ್ಟುವಂತೆ, ಗಾಂಧೀ ಸಂದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಹುದು ಎಂದಲ್ಲ. ಅಥವಾ ನಮ್ಮ ಹೆಸರು ಗೋತ್ರ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆ ಗಳ ಚೀಟಿ--ಭೇಟಿಚೀಟಿ--ಯ ಬೆನ್ನಹಿಂದೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ, ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಂತೆಯೂ ಅಲ್ಲ. ಭೇಟಿಗಾಗಿ ಮೊದಲು ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಕೆಲವರು ಮೊದಲೇ ಬರೆದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ವರ್ಧಾದವರೆಗೆ ಬಂದು ಇಲ್ಲಿ

ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಲೇ ಬರೆದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರೆ ಸರಿ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ೩-೪ ದಿನ ವರ್ಧಾದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯಬೇಕಾ ಏತು. ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಹೀಗೆ ಆದುದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆ.

ದರ್ಶನಾಪೇಕ್ಷಿಗಳು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟಾದುದರಿಂದ ಹೀಗೊಂದು ನಿಯಮ, ಕ್ರಮ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಇದೆಲ್ಲಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದುದರ ಫಲ. ಮೊದಲು ಇಷ್ಟು ಜನ ಬರುತ್ತಿರಲೂ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲೋ ಕೆಲವರು ಆಪ್ತರು, ಅನುಯಾಯಿಗಳು ನಡಿಗೆಯಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಈಗಂತೂ ಮೊದಲೇ ಏರ್ಪಾಡಾಗದೆ ಭೇಟಿಯ ಸಂಭವವೇ ಇಲ್ಲ. ಅವರವರ ವಿಷಯದ ಮಹತ್ವದ ಪ್ರಕಾರ ಭೇಟಿಗಳ ಅನುಕ್ರಮ. ಆದರೆ ಆ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಹೆಸರು ಬಂದರಾಯಿತು. ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಆ ದಿನ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಸಂದರ್ಶನ ಆಗಿಯೇ ತೀರಬೇಕು. ಜ್ವರ ಬರಲಿ, ಮಳೆ ಸುರಿಯಲಿ, ಒಮ್ಮೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಸರಿಯಾಗಿ ನೆರವೇರಲೇಬೇಕು. ಒಮ್ಮೆ ಸಂಕಲ್ಪಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಮುರಿಯುವ ಸ್ವಭಾವ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಮಾತಿನಲ್ಲೂ ಅವರಿಗೆ ಆ ಹಿಡಿತ ಬಹಳ.

ಒಂದು ದಿನ ಕೆಲವು ಗೆಳೆಯರಿಗೆ 'ನಾಳೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಬನ್ನಿ' ಎಂದು ಗಾಂಧೀಜೀ ಹೇಳಿದರು. ಅದೇ ದಿನ ಸಂಜೆಗೆ, ಮರುದಿನ ಮೌನವಾಗಿರ ಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಿದರು. ಇವರಿಗೆ ಇದು ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹೇಳಿದ್ದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೋದರು. ಆಗ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ತಾವು ಹೇಳಿದ್ದ ಮಾತು ನೆನಪಾಯಿತು. ಕೂಡಲೆ ಅವರನ್ನು ಕರೆಸಿಕೊಂಡರು. ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಾತು ಮೊದಲು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಮೌನವನ್ನು ಬಿಡುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿ ಅವರೊಡನೆ ಮಾತುಕತೆ ನಡೆಸಿದರು. ಅದು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಮೌನ.

ಒಮ್ಮೆ ಉತ್ಕಲ ಪ್ರಾಂತದ ಶಾಸನಸಭೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಶ್ರೀ. ಮುಕುಂದಬಾಬು ವರ್ಧಾಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಸಂದರ್ಶನ ಇಂಥ ದಿವಸ, ಇಷ್ಟು ಗಂಟೆಗೆ ಎಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಆ ದಿನಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ದಿನ ನಾವು ಕೆಲವರು ಸೇಗಾಂವಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ನಮ್ಮ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳವಿತ್ತು. ಏನೋ ಯೋಚಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರೂ ನಮ್ಮಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಬಂದರು. ನಮ್ಮ ಮಾತುಕತೆಯಾದಮೇಲೆ ಮುಕುಂದಬಾಬು ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಯಿತು. 'ನಾಳೆ ಬಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದೆನಲ್ಲ. ಇಂದೇಕೆ ಬಂದದ್ದು?' ಎಂದು ಗಾಂಧೀಜೀ ಕೇಳಿದರು. ನಾಳೆ ಹಿಂದಿರುಗಲು ಅನುಕೂಲವಾದರೆ ಉತ್ತಮನೆಂದು ಇಂದೇ ಬಂದಿದಾರೆ ಎಂದು ಯಾರೋ ತಿಳಿಸಿದರು. 'ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಬಿಡುವು ನೋಡಿಯೇ ನಾಳೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಈಗೆಲ್ಲಿದೆ ಬಿಡುವು?' ಎಂದರು. ನಮ್ಮೊಡನೆ ಬಾಬು ವರ್ಧಾಕ್ಕೆ ಬಂದರು.

ಒಮ್ಮೆ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ಸುಭಾಷರು ಸೇಗಾಂವಿಗೆ ಬಂದರು. ಅವರು ಬಂದಾಗ ಅವರ ಭೇಟಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಹತ್ತು ನಿಮಿಷವಿತ್ತು; ಮತ್ತಾರದೋ ಮಾತುಕತೆ, ಇಲ್ಲವೇ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ ಓದುವುದೇ ನಡೆದಿತ್ತು. ಆ ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ಬಿಸಲಿನಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ಕಾಯಬೇಕಾಯಿತು.

ಹೊಸದಾಗಿ ಸೇಗಾಂವಿಗೆ ಬರುವ ಹರೆಯದ ಜನಕ್ಕೆ ಇವೆಲ್ಲಾ ಚಕ್ರಬಿಂಬದ ಕೋಟೆಯಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕೆಲವುಸಟ್ಟಿಗೆ red tapism (ಕೆಂಪು ಲಾಡೀ ತತ್ವ) ಅಧಿಕಾರದ ದಂಭಾಚಾರವೆನಿಸಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಕೆಲವರು ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ದೂರಿಯೂ ಇದಾರೆ. ಆದರೆ, ದಿನವೂ ಬಂದು ಹೋಗುವ ಜನರನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಈ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಆರೋಗ್ಯ ಉಳಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿತ್ತೇ ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

ಅದನ್ನು ತಿಳಿದು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಈ ನಿಯಮಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ನೆರವಾಗುವ ಮನಸ್ಸಾಗುತ್ತದೆ.

ಒಮ್ಮೆ ಆ ಗುಡಿಸಲೊಳಗೆ ಹೋಗಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಯೋ, ಬರೀ ಕೈಮುಗಿದೋ ಕೂತರಾಯ್ತು, ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಕೂತು ಮಾತಾಡುವಂತೆ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಆಪ್ತತೆ. ಎಲ್ಲ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಮಾತಿಗೂ ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಟ್ಟು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸಿ, ವಿಮರ್ಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಭಿಮಾನ ವಿಶ್ವಾಸಗಳ ಹೊನಲೊಂದು ಹರಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಇದುರಿನಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಅಲ್ಪರಲ್ಲ. ಎಂಥ ಪಾಪಿಗೂ ತನ್ನ ಬಾಳು ಪೂರ್ಣ ಹಾಳಾಗಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಇನ್ನೂ ಪರಾವರ್ತನಕ್ಕೆ ಕಾಲವಿದೆಯೆಂದೂ ನಂಬಿಗೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ ಇಲ್ಲಿ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಜೀವನಶಕ್ತಿಗೂ ಒಂದು ಉತ್ತೇಜನ ಕೊಟ್ಟು ಅವರನ್ನೂ 'ಪುರುಷ'ರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಹರಕೆ ಅದು. ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಚಯವಿದ್ದರೆ ಸ್ನೈತಡವುತ್ತಾರೆ. ನಗೆ ಮಾತು ಆಡಿ ನಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಾತು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕೂತುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವರೇ 'ಭಗಜಾವ' ಓಡು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಒಂದು ಗುಂಪು ಹೊರಗೆ ಬಂದೊಡನೆ ಮತ್ತೊಂದು. ಒಬ್ಬರು ಖಾದೀ ಮಾರಾಟ ಕಡಮೆ ಆಗುತ್ತಿರುವ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನಿಟ್ಟರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಕಿಸಾನ-ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಜಗಳದ ಮಾತು ಆಡುತ್ತಾರೆ. ಒಬ್ಬರು ಸಾಮ್ಯವಾದದ ಗಂಭೀರ ಚರ್ಚೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಅವರ ಹಿಂದೆ ಬಂದವರು ವರ್ಧಾ ಶಿಕ್ಷಣದ ಸಂದೇಹಗಳನ್ನಿಡುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳು,–ಹೀಗೆ. ಇವೆಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಗಾಂಧೀಜೀ ದೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಸರಿಸಬೇಕು. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಬೇರೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ ಮಾತಲ್ಲ.

ಸಂಜೆ ಐದು ಗಂಟೆಗೆ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಶನಗಳೂ ಮುಗಿಯುತ್ತವೆ. ಆಮೇಲೆ ಗಾಂಧೀಜೀ ಬಚ್ಚಲು ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಮನಸಿಗೆ ಬಂದರೆ ಸ್ನಾನವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಸಂಜೆಯ ಊಟ. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಊಟದ ಕತೆ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದು. ಅವರ ಈ ಎಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವರು ಮಾಡಿದ ಆಹಾರ ಸಂಶೋಧನೆಗಳನ್ನೂ ಅವರ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಅದೊಂದು ಭಾರತವೇ ಆದೀತು. ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಅವರಿಗೆ ನಿಯಮಗಳು ಬಹಳ. ಕೆಲವು ದಿನ ಉಪ್ಪು ಬಿಟ್ಟರು. ತುಪ್ಪ ಹಾಲು ಕೆಲವುದಿನ. ಮೂರೇ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿನ್ನಬೇಕೆಂಬ ವ್ರತ ಕೆಲವುಕಾಲ. ನಡುವೆ ಹಸೀ ಆಹಾರವೇ ಸರಿ, ಬೇಯಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಹಟಹಿಡಿದರು. ಕಡಲೆ ಗೋಧಿಗಳನ್ನು ನೆನೆಹಾಕಿ, ಮೊಳಕೆಯೊಡೆಸಿ ಅವನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಅಪಕ್ವಾಹಾರದ ಪ್ರಯೋಗ ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನ ನಡೆಯಿತು. ಅವೆಲ್ಲವರ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಯುತ್ತ ಹೋದರೆ ಅದೇ ಒಂದು ಪುಸ್ತಕವಾದೀತು.

ಈಗಲೂ ಅವರ ಆಹಾರ ಬಹಳ ಕ್ಲುಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಒಂದೆರಡು ಡಬಲ್ ರೊಟ್ಟಿ (ನಾನ್‌ರೊಟ್ಟಿ) ಯ ತುಣುಕುಗಳು, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಟೊಮಾಟೋ ಹೋಳು, ಮಜ್ಜಿಗೆ. ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಟೋಸ್ಟ್ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಪಲ್ಯ ಬೇರೆಯಾದರೂ ಆಗಬಹುದು. ಮೇಕೆಯ ಹಾಲು ಇದ್ದೇ ಇದೆಯಲ್ಲ. ಯಾರಾದರೂ ಹಣ್ಣುಹಂಪಲು ಕಳಿಸಿದ್ದರೆ ಅವನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಸಪ್ಪನೆ ಕಟ್ಟು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಡೆಗೆ ಒಂದು ಹಪ್ಪಳ. ಊಟದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹಪ್ಪಳವನ್ನು ಮೆಲ್ಲುವುದು ಉತ್ತರದೇಶದ ರೂಢಿ. 'ಭೋಜನಾಂತಂ ಹಿ ತಕ್ರಂ ಸಲವಣಂ' ಎಂಬ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಿದ್ದಂತೆ, ಅಲ್ಲಿ ಹಪ್ಪಳ.

ಸಂಜೆ ಆರರೊಳಗಾಗಿ ಊಟ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ. ಕತ್ತಲಾದ ಮೇಲೆ ಊಟ ಮಾಡಬಾರದೆಂಬ ಜೈನ ನಿಯಮವನ್ನು ಗಾಂಧೀಜೀ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಬಹಳ ದಿನವಾಯಿತು. ಊಟವಾದ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಉದ್ದನೆ ಊರು ಗೋಲು ಹಿಡಿದು ತಿರುಗಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ವರ್ಧಾ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಮೂರು ಮೈಲು ಅವರ ಓಡಾಟ. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಮಾತಾಡುತ್ತ ವರ್ಧಾದವರೆಗೂ ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ತಿರುಗಾಡಲು ಹೊರಟರೆ ಜೊತೆ ಯಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಮದ ಜನವೆಲ್ಲ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ದರ್ಶನಾಪೇಕ್ಷಿ ಗಳಾಗಿ ಬಂದ ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಸಂಜೆಯ ಈ ಸಮಯಕ್ಕಾಗಿ ಕಾದಿರು ತ್ತಾರೆ. ಬೇರೆ ಏನೂ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸಬೇಕೆನ್ನುವ ಜನರಿಗೆ ಇದು ಸುಮುಹೂರ್ತ. ದರ್ಶ ನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟು ನಿರಾಶರಾದವರಿಗೆ ಇದು ಆಸೆಯ ಸಂದರ್ಭ. ತಿರುಪತಿಯಲ್ಲಿ ಹಣಕಾಸು ಕೊಟ್ಟು ದೇವರ ಸೇವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರದ ಬಡಬಗ್ಗರಿಗಾಗಿ 'ಧರ್ಮಸೇವೆ' ಯೊಂದುಂಟು. ಆಗ ಯಾರು ಬೇಕಾ ದರೂ ಹೋಗಿ ದೇವರನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಇದು ಗಾಂಧೀಜಿಯ 'ಧರ್ಮದರ್ಶನ'ದ ಸಮಯ. ಸ್ವಲ್ಪ ಚುರುಕಾದವರು, ಅದರಲ್ಲೂ ಪತ್ರಿಕಾಕಾರರು ಈ ಸಮಯ ಸಾಧಿಸಿ ನಾಲ್ಕು ಮಾತು ಆಡಿ, ಆಡಿಸು ತ್ತಾರೆ. ಗಾಂಧೀಜೀ ನಗುನಗುತ್ತ ಮಾತಾಡುತ್ತಾರೆ. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಈ ಗುಂಪು ಐವತ್ತರ ಮೇಲೆ ಮೀರಿಹೋಗುವುದುಂಟು.

ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಂಡರೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ. ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದವರಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕರೆತಂದಿದ್ದರೆ ಅವರನ್ನು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡಲು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಯಾರೂ ಇರದಿದ್ದರೆ ಅವರ ಮೊಮ್ಮಗ ಕನ್ನೂ ಇದ್ದೇ ಇದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಸಂಗಡ, ಉಳಿದವರೊಡನೆ ವಿನೋದವಾಗಿ ಮಾತಾಡುತ್ತ ಸುತ್ತಲಿನ ಹೊಲ

ಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಕನ್ನೊ ಅಲ್ಲದೆ ಸಂಜೆಯ ತಿರುಗಾಟದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಹಿಂಬಾಲಿಸುವ ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯಕ್ತಿ ಡಾ. ಸುಶೀಲಾ ನಾಯರ್. ಈಕೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಅಂಗರಕ್ಷಕಳು. ಅಹಿಂಸಾವಾದಿಯಾದುದರಿಂದ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಅಬಲೆಯೇ ಅಂಗರಕ್ಷಕಳಾದುದು ಸರಿಯೇನೋ! ಕತ್ತಲಾದರೆ ಬೆಳಕು ಇರಲೆಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಂದೀಲು ಹಿಡಿದು ಸುಶೀಲಾ ಅವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ದಾರಿ ಕಾಡುದಾರಿ. ದಿಣ್ಣೆ ತಗ್ಗು ಬಹಳ. ಹೀಗಾಗಿ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ನಡೆಯುವಾಗ ಆಸರೆ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾದಿ ಸಮನಿಲ್ಲದಾಗ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸುಶೀಲಾ ನಾಯರ್ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಕೈಯೂರಿ ನಡೆಯುತ್ತಾರೆ ಗಾಂಧಿ. ಕುಚೋದ್ಯಗಾರರಿಗೆ ಕುಹಕಿಗಳಿಗೆ ಇದೊಂದು ರೋಮಾಂಚಕಾರಿಯಾದ 'ರೊಮಾನ್ಸ್' ಆಗಿ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡೆ 'ಗಾಂಧೀಜಿ ಸುಶೀಲಾ ನಾಯರ್ ಕಡೆ ಸತೃಷ್ಣ ಪಹತಾತ್' ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದರು. ಹಾಗೆ ಬರೆದವರನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ. ಅವರು ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಅಲ್ಲೇ ಇರುವ ಯೋಗ ನನಗೂ ಒದಗಿತ್ತು. ಎಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷದ ಪೂಜನೀಯನಾದ ವೃದ್ಧ ಋಷಿ, ಮೊಮ್ಮಗಳಿಗಿಂತ ಕಿರಿಯಳಾದ ಈ ಹುಡುಗಿ. ಆದರೆ, ಜನರ ನಾಲಗೆ ಕಟ್ಟಬಲ್ಲವರಾರು?

ಸುಶೀಲಾ ನಾಯರ್ ಎಂ. ಬಿ. ಬಿ. ಎಸ್. ತೇರ್ಗಡೆ ಹೊಂದಿ ದೆಹಲಿಯ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ House surgeon (ಹೌಸ್ ಸರ್ಜನ್) ಆಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆಕೆ ಪಂಜಾಬೀ ಜನ. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ಶ್ರೀ ಪ್ಯಾರೆಲಾಲರ ತಂಗಿ. ಈಗ ವರ್ಷ ವರ್ಷವರೆ ಕೆಳಗೆ ಪ್ಯಾರೆಲಾಲಜಿ ಬಹಳ ಬೇನೆ ಬಿದ್ದರು. ಬದುಕುವುದೇ ಕಠಿನವಾಯಿತು. ಆಗ ಅವರನ್ನು ಆರೈಕೆ ಮಾಡಿ, ಮದ್ದು ಕೊಟ್ಟು ಬದುಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು

ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಸೇಗಾಂವಿಗೆ ಬಂದಳು. ನಾಲ್ಕಾರು ತಿಂಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ಯಾರೆಲಾಲಜಿಗೆ ಗುಣವಾಯಿತು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನ ತಂಗಿ, ಆಶ್ರಮದ ಜನ ಹಳ್ಳಿಯ ಬಡವರು—ಇವರನ್ನು ತನ್ನವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ಬಿಡುವ ಮನಸ್ಸಾಯಿತು. ಅದೇ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಆರೋಗ್ಯ ಕೆಟ್ಟಿತು. ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರಿಗೆ, ಆಶ್ರಮದವರಿಗೆ ಬೇನೆ ಬೇಸರಿಕೆಗಳ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯರ ಅಗತ್ಯವೂ ಬೀಳುತ್ತ ಬಂತು. ಡಾ. ಸುಶೀಲಾ ನಾಯರ್ ಅಂದಿನಿಂದ ಅಲ್ಲೇ ನಿಂತಿದಾರೆ. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಆರೋಗ್ಯ ಆಕೆಗೆ ಸೇರಿದ್ದು. ಅದರ ಹೊಣೆ ಆಕೆಯದು. ಆಕೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಪಡುವ ಕಷ್ಟ, ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಶ್ರದ್ಧೆ ನೋಡಿದವರೇ ಅರಿಯಬಲ್ಲರು.

ಗಾಂಧೀಜಿಯ ನಡಿಗೆ ಬಹಳ ಹಗುರಾದುದು. ಅವರ ಮೈ ಹಕ್ಕಿಯಂತೆ ಲಘುವಾದುದು. ಹೆಜ್ಜೆ ಭಾರವಾದುದಲ್ಲ. ಅವರು ಬೇಗ ಬೇಗ ನಡೆದರೆ ಹಾಗೇ ತೇಲಿಕೊಂಡು ಹೋದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕರ್ಮನಿರತರಾದವರು ಹೀಗೇ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅವರ ಜೀವನದ ನಿಷ್ಠುರ ನಿಯಮದಿಂದ, ಅವಿಶ್ರಾಂತ ಕರ್ತವ್ಯ ತತ್ಪರತೆಯಿಂದ ಅವರ ಚಲನವಲನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗತಿ, ಲಯ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಪರಿಚಿತರಾದ ಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ. ಜೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪನವರದು ಆ ಹೆಜ್ಜೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ತಾಮಸ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಆ ದೃಶ್ಯ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ತಿರುಗಾಡುವಾಗ ಊರೆಗೋಲು (ಲಾಠೀ) ಎಷ್ಟು ಮುಖ್ಯವೋ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಗಡಿಯಾರವೂ ಅಷ್ಟೇ ಮುಖ್ಯ. ಅವರು ಬನೀನು—ಪೈರಣು ತೊಡುವುದು ಬಿಟ್ಟು ಬಹಳ ದಿನವಾಯಿತಷ್ಟೆ. 'ನಂಗಾ ಫಕೀರ,' ಬೆತ್ತಲೆ ಸನ್ಯಾಸಿ—ಎಂಬ ಬಿರುವನ್ನೇ ಸಂಪಾದಿಸಿದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ

ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಉಡಿದಾರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಗಡಿಯಾರವಿಲ್ಲದೆ ಗಾಂಧೀಜೀ ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯನ್ನೂ ಕಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳೂ ನಿಯಮಿತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಡೆಯಬೇಕು. ಇದರಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಾದರೆ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಹಳ ವ್ಯಸನ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾಲದ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಗಾಂಧೀಜೀ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತಿದಾರೆ. ಈ ಪಾಠ ಅವರ ಜೀವನದ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಈಗ ಅವರಲ್ಲಿರುವ ಗಡಿಯಾರ ಜವಹರಲಾಲರು ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟದ್ದು.

ಗಾಂಧೀಜೀ - ಒಂದು ದಿನ

ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಎರಡುಸಲ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮುಂಜಾನೆ ನಾಲ್ಕೂವರೆಗೆ ಒಮ್ಮೆ, ಸಂಜೆ ಏಳಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ. ಆಶ್ರಮದ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಹೊರಗಿನವರೂ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಬಹುದು. ಅನೇಕರು ಸೇರುವುದೂ ಉಂಟು. ಚಾಪೆಗಳ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ಗುಂಪಾಗಿ ಕುಳಿತರೆ ಗಾಂಧೀಜೀ ಬೆನ್ನು ಹಲಗೆಗೆ ಆತುಕೊಂಡು ನಡುವೆ ಕೂತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆಶ್ರಮವಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಉಳಿದವರೆಲ್ಲ ಅವರನ್ನನುಸರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶ್ಲೋಕ, ಗೀತ, ಭಜನೆ, ಗೀತಾ--ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಕೀರ ಚಿಕ್ಕದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತನ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಆ ಅಧ್ಯಾಯ ಬಹಳ ಪ್ರಿಯವಾದುದು. ಆಶ್ರಮದ ದಿನದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಮಹತ್ವವಿದೆ. ದಿನವೂ ಮಾನವ ಜೀವನದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಆದರ್ಶವನ್ನು ಅದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ, ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸಿ ಕಣ್ಣಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆ. ಗೀತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿ ಇಡುವ ಅಪಾರ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಇದೊಂದು ಗುರುತು. ಇದಲ್ಲದೆ 'ರಾಮಧುನ್'—ರಘುಪತಿ ರಾಜಾರಾಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಾದ ಭಜನೆ--ಕೂಡಾ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಏಕಕಂಠದಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ರಾಮಧುನ್ ಹಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಪೂರ್ವ ಆನಂದವಾಗುತ್ತದೆ. ನಾವು ಅನೇಕ ಕಡೆ ನೋಡುವ ಶನಿವಾರದ ಭಜನೆಗಳಲ್ಲಿ, ರಾಮಭಜನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಹುಚ್ಚು

ುಚ್ಚ್ಪ ಪ್ರಲಾಪ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ತಾಳ ಕುಟ್ಟಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ೊಚ್ಚಿಗೆಬ್ಬಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಂತವಾಗಿ ಸಮಾಧಾನವಾಗಿ ಆ ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನೂ ಮೆಲಕು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಉಳಿದ ಗೀತಗಳೂ ಬಹು ಗಂಭೀರವಾದವು. ಗುಜರಾಥ, ರಾಜಪುತಾನಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಿಹೋದ ಭಕ್ತ ಶ್ರೇಷ್ಠರ ಪದಾವಲಿಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದವು. 'ವೈಷ್ಣವ ಜನತೋ ತೇನ ಕಹಿಯೆ' ಎಂಬ ಹಾಡೂ, 'ಮೇರಿ ಲಾಜ್' ಎಂಬ ತುಲಸೀ ದಾಸರ ಗೀತವೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಿ--ಮೈಸೂರು ವಾಸದಲ್ಲಿ--ಎಲ್ಲರಿಗೆ ಪರಿಚಿತವಾಗಿವೆ.

ಮೇಲೆ ನೀಲಾಕಾಶ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳು. ಕೆಳಗೆ ಅಕೃತ್ರಿಮಗಳಾದ ನೆಲದಾಯಿ. ಮೂರೂ ಸಂಜೆಯ ನಸುಕು. ಮಾನವ ಲೋಕದ ಆತ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಭಗವಾನನ ಪೀಠದ ಕಡೆಗೆ-ಆಕಾಶದ ಕಡೆಗೆ-ಚಿಮ್ಮುತ್ತಿದೆಯೋ ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

ಗಾಂಧೀಜೀ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಬರಮತಿ ಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಾದ ಕೂಡಲೇ ಅವರ ಪ್ರವಚನವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸೇಗಾಂವಿನಲ್ಲಿ ಈಗ ಆ ರೂಢಿಯಿಲ್ಲ. ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಸೇಗಾಂವ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೂ ಸಾಬರಮತಿಗೂ ಬಹಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಅದು ಒಂದು ಸಂಸ್ಥೆ. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಆಶ್ರಮವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಕಲಿಸುವ ಹೊಣೆ ಗಾಂಧೀಜೀ ಹೊತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿದ್ದವರು ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಷ್ಯವೃಂದ. ಇದು ಅವರ ಪರ್ಣಶಾಲೆ. ಅವರಿಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾದ ನಾಲ್ಕೆಂಟುಜನ ಮಾತ್ರ ಇದಾರೆ. ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರ ನಡುವೆ ಕೂತರೂ ಗಾಂಧೀಜೀ ಮೌನವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲರೊಡನೆ ಶ್ಲೋಕಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಅಲ್ಲಿರುವುದೇ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಒಂದು ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ, ಒಂದು ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ತರುತ್ತದೆ.

ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಸಾಮೂಹಿಕ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಬಹಳ ಕಡಮೆ. ಉತ್ತರ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪಂಥಗಳು ಸಾಮೂಹಿಕ ಭಜನೆ, ಕೀರ್ತನೆ ಮುಂತಾದ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ಜನರಲ್ಲಿ ರೂಢಿಗೆ ತಂದಿವೆ. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ 'ಜಯ ವಿಠಲ' ಕುಣಿತಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಆದರೂ ಅದನ್ನೂ ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಒಂದು ಭಾಗವೆನ್ನಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಆ ಕುಣಿತಕ್ಕೂ ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೂ ಬಹಳವಲ್ಲೇ ಭೇದವಿದೆ. ಈ ತರದ ಸಾಮೂಹಿಕ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ನರಲ್ಲಿ, ಮುಹಮ್ಮದೀಯರಲ್ಲಿ ಉಂಟು. ಮುಹಮ್ಮದೀಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಲ್ಲಾ ಒಬ್ಬನೇ ಘೋಷಿಸುವವನು. ಉಳಿದವರು ಸಿಪಾಯಿಗಳಂತೆ ನಮಾಜು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಿಸ್ತು ಇದೆ. ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನರಲ್ಲಿ ಸಾಮೂಹಿಕ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಹೆಚ್ಚು ಆನಂದಮಯ. ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ, ದಕ್ಷಿಣ ಆಫ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ ಈಸಾಯಿಗಳ ಸಹವಾಸ ಸ್ನೇಹಗಳು ಲಭಿಸಿದವು. ಅವರ ಅಂತರಂಗದ ಗೆಳೆಯರಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಈಸಾಯಿಗಳು. ಈ ಸಹವಾಸದ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಸಾಮೂಹಿಕ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಬಂದಿರಬಹುದೆಂದು ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂತೂ ಅವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನ ಬಂದಿದೆ.

ಸಂಜೆಗೆ ತಿರುಗಾಡಿ ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ. ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಆಶ್ರಮದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಯಾರು ಎಷ್ಟು ಎಷ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡಿದರು? ನೂಲುವುದು, ತೋಟದ ಕೆಲಸ ಎಷ್ಟು ನಡೆಯಿತು? ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಆರೋಗ್ಯವೇ? ಎಲ್ಲ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆಶ್ರಮವಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಬೇನೆ ಬಿದ್ದರೆ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಬಹಳ ಚಿಂತೆ. ತಾವೇ ಉಪಚಾರಕ್ಕೆ

ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ನಂತರ ರೋಗಿಗಳ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ಕುಳಿತು ಅವರನ್ನು ಉಲ್ಲಾಸಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಗಾಂಧೀಜೀ ಸ್ವಲ್ಪ ವೈದ್ಯವನ್ನೂ ಬಲ್ಲರು. ಮರಪಂಡಿತರಂತೆ ಅರೆ ವೈದ್ಯರ ಜಾತಿ ಒಂದಿದೆ. ಆ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವನು ತಾನು ಎಂದು ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಮೊದಲು ಅವರ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಅವರ ಸುತ್ತಲಿನ ಜನರಿಗೆ ಹೆದರಿಕೆ, ಬೇಸರ ಉಂಟುಮಾಡುವಷ್ಟು ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿದ್ದವು. ಅವರ ಮಣ್ಣಿನ ವೈದ್ಯ, ನೀರಿನ ವೈದ್ಯ--ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಕಥೆಗಳೇ ಇವೆ. ಆದರೆ ಈಗ ಆ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ವಿರಾಮವಾಗಲಿ ಉತ್ಸಾಹವಾಗಲಿ ಎರಡೂ ಇಲ್ಲ. ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣದೊಂದು ಔಷಧಾಲಯವಿದೆ. ಡಾ. ಸುಶೀಲಾ ನಾಯರ್ ಅದನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಆಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಒಂಬತ್ತು ಘಂಟೆ. ಅದು ಗಾಂಧೀಜೀ ಮಲಗುವ ಹೊತ್ತು. ಗಾಂಧೀಜೀ ರಾತ್ರಿ ಬೇಗನೆ ಮಲಗುತ್ತಾರೆ. ಮೂವತ್ತು-ನಲವತ್ತು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಈ ರೂಢಿ ಇದೆ. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ನಾಲ್ಕಕ್ಕೆ ಏಳುತ್ತಾರೆ. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲೂ ಇದೊಂದು ನಿಯಮವಾಗಿದೆ. ಅರುಣೋದಯಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಏಳುವುದು ಅವರಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಒಂದು ಜೀವನ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಈ ಮುದಿತನದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಿರುವ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳ ನಡುವೆಯೂ ಅವರ ಆರೋಗ್ಯ ಈಗಿರುವಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿರಲು ಈ ಅಭ್ಯಾಸವೂ ಒಂದು ಕಾರಣವೆಂದು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಪರ್ಣಕುಟಿಗೆ ಬಲಮಗ್ಗುಲಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಚಪ್ಪರವಿದೆ. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಚಪ್ಪರದ ಕೆಳಗೆ ಮಲಗುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಹೊರಸು ಅವರ ಶಯ್ಯಾಸಾಧನ. ಮಳೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕುಟಿಯ ಮುಂದಿನ ಬಯಲಲ್ಲಿ ಮಲಗುತ್ತಾರೆ. ಒಳಗೆ ಮಾತ್ರ ಎಂದೂ

ಮಲಗುವದಿಲ್ಲ. ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಛಳಿಯಿರಲಿ. ಗಾಳಿಯಿರಲಿ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲೇ ಮಲಗುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಆರೋಗ್ಯಗಳಿಗೆ ಈ ಪದ್ಧತಿ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಬಹಳ ನೆರವಾಗಿರಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಗುಪ್ತ ಚಾರರಭಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಕುಹಕಿಗಳ ಗೊಂದಲ ತಪ್ಪಿತು, ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಜೀವನವು ಸರಳವಾಯಿತು. ಎಂದಿದಾರೆ ಮಹದೇವ ದೇಸಾಯಿ. ಇವೆರಡು ಮಾತನ್ನೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಈ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಮಲಗುವ ರೂಢಿಗೆ ಗಂಟುಹಾಕಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚುಮರೆ ಇರಬಾರದೆಂಬ ನಿಯಮವೇ ಅವರನ್ನು ಗುಪ್ತಚಾರರಿಂದ ನಿರ್ಭೀತರನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟಿದೆ. 'ಅಡಿ ಮಾಡುವುದು' ಮಧ್ಯಮವೆಂದು ಸರ್ವಜ್ಞ ಹೇಳಿದಾನೆ. ಆದರೆ ಗಾಂಧೀಜೀ ತಮ್ಮ ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ 'ಅಡದೇ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ' ವೆಂಬ ಹಟ ತೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಸಮಾಜದ ಕುಹಕಿಗಳ ಮಾತು ನಡು ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಕತ್ತಲು ಎಂದಂತೆ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನೆ ಸುತ್ತಲು ಕಾಣುವ ಪ್ರತಿಭಾವಂತರು ಅವರು. ಅವರಿಗೆ ಯಾವದೂ ಅಡ್ಡವಲ್ಲ. ಯಾವುದು ಹೇಗಾದರೂ ಇರಲಿ. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಆರೋಗ್ಯ, ದಾರ್ಢ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಗಳಿಗೆ ಈ ರೂಢಿ ಬಹಳ ಸಹಾಯಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದ ಮಾತು ಬಂದಾಗೆಲ್ಲ ಬಯಲಲ್ಲಿ ಮಲಗುವ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಅವರು ಕೊಡುವದುಂಟು.

ಮುಂಜಾನೆ ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗೆ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಏಳುತ್ತಾರೆ. ಮೋರೆ ತೊಳಕೊಂಡು ಎಲ್ಲರೂ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಸೇರು-ತ್ತಾರೆ. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ರಾತ್ರಿ ಇನ್ನೂ ಮುಂಚೆಯೇ ಗಾಂಧೀಜೀ ಎದ್ದು ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದುಂಟು. ಅರ್ಧ ಗಂಟೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾತರ್ವಿಧಿ, ಪ್ರಾತರ್ವಿಧಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಮುಂಜಾನೆಯ ಗಾಳೀ ಸವಾರಿ. ಮುಂಜಾನೆ ಆಶ್ರಮದ ಜನವಲ್ಲದೆ

ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ವರ್ಧಾದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿ ಸೇರಿದಾಗ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಹೆಸರಾದ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಸುದ್ದಿಗಾರರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಿಬ್ಬರು ಮುಂಜಾನೆ ಸೇಗಾಂವಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ, ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾಡುತ್ತ ವರ್ಧಾಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾರೆ.

ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆರೂವರೆ ಗಂಟೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಬೆಳಗಿನ ಉಪಹಾರದ ಸಮಯ. ಸಂಜೆಯಂತೆ ಮುಂಜಾನೆ. ಅದೇ ಆಹಾರ. ಮಧ್ಯಾನ್ಹ ಹನ್ನೊಂದು ಗಂಟೆಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಆಹಾರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆಗಲೂ ಅದೇ. ಕಸ್ತೂರ ಬಾ ಸ್ವಯಂ ಕೂತು ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಊರಲ್ಲಿರದಿದ್ದರೆ ಮೀರಾ ಬೇನಳ ಕೆಲಸ ಅದು.

ಮೀರಾಬೇನ್ ಒಬ್ಬ ವಿಚಿತ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿ. ಹುಟ್ಟು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ. ಈಗಲೂ ಅವರು ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ಕಡೆಗೆ--ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ಕಡೆಗೆ--ಪೂರಾ ಒಲವು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಒಬ್ಬ ಶ್ರೀಮಂತ ಅಡ್ಮಿರಲ್–ನೌಕಾವಳದ ಅಧಿಕಾರಿ–ನ ಮಗಳು. ಅಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೂ ಸಾತ್ವಿಕ ಜೀವಿ. ಸಮಾಜ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತಳಾಗಿದ್ದಳು. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಜೀವನ--ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಿಗೆ ಮನಸೋತು ಅವರ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಳು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂಗ್ಲೆಂಡನ್ನೂ ಆಸ್ತಿಯನ್ನೂ, ಆ ಸುಖವಿಲಾಸಗಳನ್ನೂ ತ್ಯಾಗಮಾಡಬೇಕಾಯ್ತು. ಆಕೆ ಹೆದರಲಿಲ್ಲ. ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಳು. ಆಶ್ರಮದ ವ್ರತಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಳು. ಆದರೂ ಆಕೆಗೆ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದ ಶ್ರುತಿ ಸಿಕ್ಕಂತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಸನ್ಯಾಸಿನಿಯಂತೆ ತಲೆ ಬೋಳಿಸಿಬಿಟ್ಟಳು. ತನ್ನ ಗುರುವಿನಂತೆ ತುಂಡು ಸೀರೆಯೊಂದು ಮೊಣಕಾಲವರೆಗೆ ಉಡುತ್ತಾಳೆ. ಸದಾ

ಏನಾದರೊಂದು ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಕರ್ಮಜೀವಿ. ಚರಖಾದಲ್ಲಿ ನೈಪುಣ್ಯ ಪಡೆದಿದಾಳೆ. ಆಕೆಯ ಮುಖ್ಯ ಧ್ಯೇಯ ಗುರುಶುಶ್ರೂಷೆ. ಯಾವ ರಾಜಕೀಯ ಗೊಂದಲದಲ್ಲೂ ಆಕೆ ತಲೆ ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ.

ಆಹಾರವಾದ ಮೇಲೆ ಪ್ಯಾರೆಲಾಲಜಿಯ ಪ್ರವೇಶ. ಅವರ ಹಿಂದೆಯೇ ಗುಡಿಸಲು ತುಂಬ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳು ಬಂದುಬಿಡುತ್ತವೆ. ಹಿಂದಿನದಿನ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದ ಅಗ್ರಲೇಖನಗಳನ್ನು ಓದಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ--ಅಥವಾ ಅಂತರ್ಜಾತೀಯ ರಾಜಕಾರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವಾದರೆ ಓದುವುದು, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಗಿಂತ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನ ಟೈಮ್ಸ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾಕ್ಕೆ ಕೊಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ವಿರೋಧಪಕ್ಷದ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಗಾಂಧೀಜೀ ಬಹಳ ಕುತೂಹಲ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅನೇಕಸಲ ಅದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಸಲ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ವಾದವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಉಪಸಂಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಉಂಟು. ಕಲಕತ್ತೆಯ ಸ್ಟೇಟ್ಸ್‌ಮನ್ ಕೂಡಾ ಅವರ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಸುಭಾಷಚಂದ್ರರ ಪ್ರಕರಣವು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ರಾಜಕಾರಣವನ್ನು ಕದಡಿದ ಮೇಲೆ ಕಲಕತ್ತೆಯ ಒಂದೆರಡು ಪತ್ರಿಕೆಗಳೂ ಆಗಾಗ ಓದಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪತ್ರಿಕೆಗಳೆಂದು ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಅವರು ಮುಟ್ಟುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

ಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಂದ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ ದಿನಚರಿ. ಭಾರತದ ಎಲ್ಲ ಮೂಲೆಗಳಿಂದಲೂ ಕಾಗದಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಸಂದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬರುವ ಜನರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ವೈವಿಧ್ಯವೋ ಇದರಲ್ಲೂ ಅಷ್ಟೇ. ಆತ್ಮೀಯ, ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಶೈಕ್ಷಣಿಕ.ಧಾರ್ಮಿಕ--ಎಲ್ಲ ತರದ ಜನರೂ

ಪತ್ರಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ಕಡೆ ಧರ್ಮಸಂದೇಹ ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು. ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ, ಮಂತ್ರಿಗಳ ಲೋಪಗಳ ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡಬೇಕು. ವರ್ಧಾವಿಧಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳ ಪತ್ರಗಳೂ ಬರುತ್ತವೆ. ಹರಿಜನದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಅವರ ಲೇಖನಗಳ ವಿಮರ್ಶೆ, ಸಂಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾಚಾರದ ವರದಿ, ನಡುನಡುವೆ ಆತ್ಮೀಯ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು. ಪತ್ರಗಳದೊಂದು ಗುಡ್ಡೆಯೇ ಬೀಳುತ್ತದೆ ಪ್ರತಿದಿನ. ಅದೊಂದು ಸಂತೆ ನೆರೆಸಿದ ಹಾಗೆ.

ಅನೇಕ ಪತ್ರಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕೂಡಲೇ ಬರೆಸಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ತಾವೇ ಬರೆದುಬಿಡುವುದೂ ಉಂಟು. ಮುಖ್ಯವಾದ, ಆಲೋಚಿಸಿ ಉತ್ತರ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆದಿಡುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಜನರಿಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ವರ್ಧಾ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದರೆ ಅದು ಆರ್ಯನಾಯಕಂ ಬಳಿಗೆ. ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗದ ವಿಷಯವಾದರೆ ಕುಮಾರಪ್ಪನವರಿಗೆ. ಹೀಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಹೊರೆಯನ್ನು ಕಡಮೆ ಮಾಡಿದರೂ ದಿನದಿನದ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಆಯಾ ದಿನವೇ ಮುಗಿಸುವುದಾಗದು. ಪ್ಯಾರಿಲಾಲಜಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದರೆ ಗಾಂಧೀಜೀ ನೂಲುತ್ತಾ ಕೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲವೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪತ್ರಗಳ ಉತ್ತರ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಊಟ ನಡೆದಾಗಲೂ ಈ ಕೆಲಸ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ.

ಹತ್ತು ಗಂಟೆಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಬಚ್ಚಲು ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಸ್ನಾನವೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಅಧ್ಯಾಯ. ಜರ್ಮನಿಯ ಕೂನ್‌ಸಾಹೇಬನ ಜಲೌಷಧಿಯನ್ನು ನಂಬಿದಾಗಿನಿಂದ ಇವರು ತೊಟ್ಟಿಯ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದಾರೆ. ತೊಟ್ಟಿಯ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ಗಾಂಧೀಜೀ ಅದನ್ನು

ಇನ್ನೂ ಬೆಳೆಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಗಳಿಗೆಯೂ ವಿರಾಮವಿಲ್ಲದ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮ ಜೀವನದಿಂದ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದುವ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದಾರೆ ಇದನ್ನು. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಒಂದು ಗಂಟೆಗೆ ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅವರು ಬಚ್ಚಲು ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಟಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ಮಲಗಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹಾಗೇ ಹಾಯಾಗಿ ನಿದ್ದೆ ಹೋಗುವುದೂ ಉಂಟು. ಶುಭ್ರವಾದ ತಣ್ಣೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಮಲಗಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆಲವು ಸಲ ಓದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಪುಸ್ತಕ, ಓದಲೇಬೇಕಾದವಾದರೂ ಓದಲು ಅವರಿಗೆ ಸಮಯವೇ ದೊರೆಯದು. ಅಂಥವನ್ನು ಬಚ್ಚಲುಮನೆಯ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಓದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. 'ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯುಂಥವನನ್ನೂ ಕೂಡಾ ಹೊರಗೆ ಹಾದಿ ಕಾಯಲು ಬಿಟ್ಟು ಸ್ನಾನಗೃಹದಲ್ಲಿರಬಲ್ಲರು ಅವರು' ಎಂದು ಮಹಾದೇವ ದೇಸಾಯಿ ಹೇಳಿದಾರೆ. ಹಾಗೆ ಆಗವೆ ಇಲ್ಲ. 'ಈ ನಡುವೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಏಕಾಂತ-ವಿಶ್ರಾಂತಿ ದೊರಕಿಸಲು ಇದೊಂದೇ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದ ಉಪಾಯವಾಗಿದೆ' ಎಂದಿದಾರೆ. ನಿಜ. ನಿಜವಾಗಿ ಏಕಾಂತವೆಂದರೆ ಸ್ನಾನವೇ ಅವರ ಏಕೈಕ ಸಾಧನ.

ಸ್ನಾನವಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಆಹಾರ. ಅದಾದ ಮೇಲೆ ತುಸು ಹೊತ್ತು ನಿದ್ದೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ನೂಲುವುದು, ಸಂದರ್ಶನಗಳು. ಮತ್ತೆ ಚಕ್ರ ಮೊದಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ರಕ್ತದ ವೇಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಅರ್ಧ ಗಂಟೆಯು ಹೊತ್ತು ಮೈ ತಿಕ್ಕಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮಧ್ಯಾಹ್ನವಾದಂತೆ ನುಣ್ಣನೆ ಮಣ್ಣನ್ನು ನೆನೆಯಿಸಿ, ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಸಮವಾಗಿ ಹರಡಿ ತಲೆಗೆ ಕಟ್ಟಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪೌಲ್ಟೀಸನ್ನು ಬೇಗೆ ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ ಎರಡು ಮೂರು ಸಲ ಬದಲಾಯಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾನುವಾರ, ಸೋಮವಾರ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ದಿನಚರಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾನುವಾರ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ, ಅನುಕೂಲವಾದರೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಹರಿಜನ ಪತ್ರಿಕೆಗೆ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅತ್ಯಗತ್ಯವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಭಾನುವಾರ ಭೇಟಿಗಳಿಗೆ ಎಡೆಯಿಲ್ಲ. ಸೋಮವಾರವೆಲ್ಲ ಮೌನದಲ್ಲೇ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಭಾನುವಾರ ರಾತ್ರಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ನಂತರ ಮೌನಧಾರಣೆ ಮಾಡಿದವರು ೨೪ ಗಂಟೆಯ ಮೇಲೆ ಸೋಮವಾರ ಸಂಜೆಯಾದ ನಂತರ ಮಾತಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮಾತಿಲ್ಲ. ಮೊದಮೊದಲು ಈ ಮೌನವ್ರತವು ಯಂಗ್ ಇಂಡಿಯಾ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈಗಲೂ ಹರಿಜನದ ಕೆಲಸವಿರುತ್ತದೆ. ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾದ ಸಂಭಾಷಣೆ, ಚರ್ಚೆಗಳ ಬಲೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಿರಲು ಇದೊಂದು ಒಳ್ಳೆ ಹಾದಿಯೇ ಸರಿ.

ರಾಮೇಶ್ವರಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ಶನೀಶ್ವರ ಬಿಡನು. ಹಾಗೆ ಇವರ ಕರ್ಮಶೀಲತೆ ಈ ಮೌನದ ಕೋಟೆಯನ್ನೂ ಒಡೆದಿದೆ. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಂಥ ದೊಡ್ಡ ಖಂಡದ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಹೊತ್ತು, ಜನಜೀವನದ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲೂ ಕೈಹಾಕುವ ಕರ್ಮಯೋಗಿಗೆ ವಿರಾಮ ಹೇಗೆ ಸಿಗಬೇಕು? ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ, ಏನೋ ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜೀ ತಮ್ಮ ಮೌನವನ್ನು ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಅಳಕಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದುರಿನವರು ಮಾತಾಡಿದರೆ ತಾವು ಮರುಮಾತಾಡದೆ ಹಲಗೆಯ ಮೇಲೋ, ಕಾಗದದ ಮೇಲೋ ತಮ್ಮ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಈ ತರದ ಮೌನ ಬರೀ ಮಾತಾಡದಿರುವ ಒಂದು ಸೋಗಿನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಗಾಂಧೀಜೀ ಕೇವಲ ಅರ್ಥಭಕ್ತರೇನೋ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಔದಾರ್ಯ ಕಂಡು

ಬರುತ್ತವೆ. ತಮ್ಮ ವ್ರತದ ಕರ್ಮಠತನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಲೋಕಸಂಗ್ರಹದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ವ್ರತವೂ ದಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಹಿತವೂ ಆಗುತ್ತದೆ ಈ ಔದಾರ್ಯದಲ್ಲಿ.

ಈ ಮೌನವ್ರತವು ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಮತ್ತು ಯಾವಾಗ ಸೇರಿಕೊಂಡಿತೆಂಬುದು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಮಹದೇವ ದೇಸಾಯಿಗೇ ಇದರ ಮೂಲ ಖಚಿತವಾಗಿ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ‘ಈ ಮೌನ ಯಾವಾಗ ಮೊದಲಾಯಿತೆಂಬುದು ನನಗೆ ತಿಳಿಯದಿದೆ. ನನಗೆ ನೆನಪಿದ್ದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇದು ಉಪವಾಸದ ತಮ್ಮ. ೧೯೨೧ ರಲ್ಲಿ ಬೊಂಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ ಮುಸ್ಲಿಂ ದಂಗೆಯಾದಾಗ ಗಾಂಧೀಜೀ ಉಪವಾಸ ಮಾಡಿದರು. ಅದರ ಅಂಗವಾಗಿ ಮೌನ ಮೊದಲಾಯಿತು. ಉಪವಾಸ ಮುಗಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಶನಾಭಿಲಾಷಿಗಳ ದಾಳಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಲು ಇದೊಂದು ಒಳ್ಳೇ ಉಪಾಯವೆಂದು ಕಂಡು ಬಂತು. ಮುಂದೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರತಿ ಸೋಮವಾರ ಮೌನವ್ರತದ ನಿಯಮವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಎಳೆತನದಿಂದ ಹರೆಯದವರೆಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಮಾತಾಡದಿರುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು, ಕಡಮೆ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆ ಮೂಕ ಜೀವಿ ಒಮ್ಮೆ ಮಾತಿನ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವೇಗದಿಂದ ಧುಮುಕಿದಾಗ ಒಂದು ಅಪೂರ್ವ ಓಜಸ್ಸು ಆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹರಿಯಿತು. ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಧಾರೆಯೊಂದು ಕಂಡು ಬಂತು. ಈ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತೆ ಮೌನದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಆದರೆ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಈ ವ್ರತದ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಅದರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಗುಣದ ಅನುಭವ ದೊರೆಯಿತು. ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಈ ಸೋಮವಾರದ ಮೌನ ಅವರಿಗೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾಹಾರವಾಗಿದೆ. ನಿಜವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಏಕಾಂತದಷ್ಟು ಆನಂದದಾಯಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಆಗಾಗ ದಿನಗಳ ಗಟ್ಟಲೆ ಮೌನಧಾರಣ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಜವಳ

ದೀರ್ಘವಾದ ಮೌನವೆಂದರೆ ಒಮ್ಮೆ ಎರಡು ತಿಂಗಳು ದಿನ ನಡೆಸಿದುದು. ಅದರ ಉದ್ದೇಶವೂ ಇಷ್ಟೆ.

ಸುತ್ತಲಿನ ವಾತಾವರಣದಿಂದ ಹರಿದೋಡಿ, ಒಳಗೊಳಗೇ ಹುದುಗಿಕೊಳ್ಳಲು ಗಾಂಧೀಜೀ ಇಂಥ ಎಷ್ಟೋ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದಾರೆ. ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಸನ್ಯಾಸಿ-ಯೋಗಿಗಳಂತೆ ಸಮಾಜವನ್ನು ಬಿಟ್ಟೋಡುವ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲ. 'ಈಸುವ, ಇದ್ದು ಜೈಸುವ' ಪಂಥ ಇವರದು. ಅವರ ಆಹಾರದ ಪ್ರಯೋಗಗಳೂ ಈ ಜಾತಿಯವೇ. ಒಮ್ಮೆ ಇವರು ಕಲಕತ್ತೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ಭೂಪೇಂದ್ರನಾಥ ಬಸುವಿನ ಅತಿಥಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ಅಪಾರ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಪಕ್ವಾನ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಊರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಯ ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲವನ್ನು ತರಿಸಿದರು. ಇದೆಲ್ಲ ನೋಡಿ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಧರ್ಮಸಂಕಟಕ್ಕೆ ಬಂತು. ಈ ಆತಿಥ್ಯದ ಹೊರೆ ಹೊರುವುದು ಹೇಗೆ ? ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ವ್ರತ ಅಂದೇ ಹಿಡಿದರು. ದಿನದಲ್ಲಿ ಐದು ಪದಾರ್ಥ ಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ತಿನ್ನುವಹಾಗಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅವರ ಆರೋಗ್ಯ ಪಾಲನೆಗೆ ಮುಂದೆ ಬಹಳ ಸಹಾಯವಾಯಿತು.

ಇದೇ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಗಾಂಧೀಜೀಯ ವಿಚಿತ್ರ ಪ್ರಯೋಗ ವೊಂದು ನಡೆಯಿತು. ವಚೋನಿಗ್ರಹದಂತೆ ದೃಷ್ಟಿನಿಗ್ರಹದ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರು. ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತಾಸೂ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬಿಡು ವುದು. ಹುಟ್ಟುಕುರುಡನಂತೆ ಬಾಳು ಸಾಗಿಸಿದರು. ಆಶ್ರಮವಾಸಿ ಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಗಾಬರಿಯಾಯಿತು. ದಿನಚರಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಬದಲು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ನಡೆಯಿತು. ಸಂಭಾಷಣೆ ಗಳು, ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ ಎಲ್ಲವೂ ನಡೆದವು. ಕಾಗದ ಓದಿಸಿ ಕೇಳಿ ಉತ್ತರ

ಬರೆಸಿದರು. ಸಂದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡೇ ಬಂದವರೊಡನೆ ಮಾತಾಡಿದರು. ಓಡಾಡಬೇಕಾದರೆ ಯಾರಾದರೂ ಕೈಹಿಡಿದು ಕರೆದೊಯ್ಯಬೇಕು. ಇದೇನು ಹುಚ್ಚು ಎಂದು ಅಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ಅಂದರು. ಮಹದೇವ ದೇಸಾಯಿ ಆಗ ಕಲಕತ್ತೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಕೆಲವು ವಾರಗಳವರೆಗೆ ಬರುವಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣು ತೆರೆದು ನನ್ನನ್ನು ನೋಡುವವರೆಗೆ ಅವರು ಊರಿಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲೆಂದರು. ಕೊನೆಗೆ ಅವರನ್ನೊಮ್ಮೆ ನೋಡಿದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಕತ್ತಲಿಗೆ ಶರಣು ಹೋಗುವ ಕರಾರಿನ ಮೇಲೆ ಕಣ್ತೆರೆದರು. ೨-೩ ದಿನವಾದ ಮೇಲೆ ಆ ವ್ರತ ಬಿಟ್ಟರು. ಇದುವರೆಗೆ ಎರಡನೆಯಸಲ ಈ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಂತರ್ಮುಖಿಯಾಗಿ ಮಾಡಲು ಇದೂ ಒಂದು ಸಾಧನವೆಂದು ಗಾಂಧೀಜೀ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ

ಗಾಂಧೀಜಿಯ 'ಪರ್ಣಕುಟಿ' ಅಷ್ಟೇನೂ ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ. ಆರೇಳು ಗಜದಷ್ಟು ಅಗಲವಿದೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಒಂದೆರಡು ಅಡ್ಡಗೋಡೆ, ಒಂದು ಬಚ್ಚಲು. ಗುಡಿಸಲು ತುಂಬ ಕಾಗದಗಳ ಕಡತಗಳೇ.

ಪರ್ಣಕುಟಿಯ ಹೊರಗೋಡೆಗೆ ಒಂದೆರಡು ಒರಟೊರಟಾದ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿದಾರೆ. ಅದು ಗಮನೀಯವಾಗಿದೆ. ಬಿದಿರಿನ ತಡಕೆಗಳಿಗೆ ಮಣ್ಣು ಮೆತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಗೋಡೆಗಳವು. ಅದರ ಮೇಲೆ ಅದೇ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲೇ ಕುಟಿಯ ಬಲಭಾಗದ ಗೋಡೆಯಮೇಲೆ, ಕೆಳಗೆ ಗುಡಿಸಲಿನ ಮಾದರಿಯೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಿದಾರೆ. ಮೆಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಿಟಕಿಯ ಮೇಲೆ ತಾಳೆಮರವಿದೆ. ಕಿಟಕಿಯ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ರಾಟೆಗಳಿವೆ. ಕಿಟಕಿಗೂ ಕೆಳಗಿರುವ ಗುಡಿಸಲಿನ ಮಾದರಿಗೂ ನಡುವೆ ಜೇನುಹುಳುಗಳು ಹಾರಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದಾರೆ.

ಈ ದೃಶ್ಯ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಒಳಗೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಗಾಂಧೀಜೀ ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇದುರಿನ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಮಸಕಾಗಿ ಇದೇ ಚಿತ್ರವಿದೆ.

ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಗ್ರಾಮಜೀವನದ ಗುರಿಯ ಸಂಕೇತ ಈ ಚಿತ್ರ. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಕನಸಿನ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಗಳೂರು ಹಂಚಿನ ಬಂಗಲೆಗಳಿಲ್ಲ. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದ, ಮಾಟವಾದ ಗುಡಿಸಲುಗಳು. ಜೀವನದ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಏರಿಸುವುದೆಂದರೆ ಜನರ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ಬಂಗಲೆ, ವಿದ್ಯುದ್ದೀಪ,

ಕುರ್ಚಿ, ಮೇಜು, ಕಾಫೀ ಚಹಾ–ಮೊದಲಾದುವು ಬಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀ. ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಯ್ಯನವರಂಥ ನಿರ್ಮಾಣವಾದಿಗಳು(reconstructionist) ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಡಮೆ. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಭವಿಷ್ಯದ ಸುಂದರ ಸ್ವಪ್ನಗಳನ್ನು ಅವರ ಹಾಗೆ ಕಟ್ಟಿದವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಅವರು ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ದಿವಾನರಾಗಿದ್ದಾಗ ಗ್ರಾಮಪುನರುಜ್ಜೀವನದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿದರು. ಆ ಮಹಾಕಾರ್ಯ ಅಲ್ಲಿಗೇ ನಿಂತುದು ಮೈಸೂರಿನವರ-ಕನ್ನಡಿಗರ-ದುರದೃಷ್ಟ. ಅವರ ಆಸೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಮಂಗಳೂರು ಹಂಚಿನ ಮನೆ ಇರಬೇಕೆಂಬುದೊಂದು. ಹಾಗೆ ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಯ್ಯನವರ, ಅವರಂತೆ ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕುವ ಜನರ ವಿಚಾರಕ್ಕೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಕನಸುಗಳಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಭೇದವಿದೆ. 'ದರಿದ್ರಸ್ಯ ಕೋ ಧರ್ಮಃ?' ಎಂಬುದು ಅವರ ಪ್ರಶ್ನೆಯಾದರೆ, 'Man does not live by bread alone' ಎಂಬುದು ಇವರ ಪಂಥವಾಗಿದೆ. ಹಳ್ಳಿಯ ಸರಳಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಏರಿಸಿ, ಸ್ವಾವಲಂಬನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಹಿಂಸೆಯನ್ನು ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಿಸುವುದು ಇವರ ಉದ್ದೇಶ. ಅಂತೇ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟೂ ಯಂತ್ರೋಪಯೋಗಕ್ಕೆ ತಡೆ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಗಲೆ ಕಟ್ಟಿ, ಹಂಚು ಸಿಮೆಂಟುಗಳ ಬಲೆಗೆ ಜನರನ್ನು ಸಿಗಿಸಿ, ಪಾಲಘಾಟಿನ ತೇಗದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಸರಿಮಾಡಿ ಮೈಸೂರಿನ ಬಡಗಿ ಮಾಡಿದ ಕುರ್ಚಿಗಳನ್ನೋ 'ಸುಂದರದಾಸ ಕಂಪೆನಿ'ಯ ಕುರ್ಚಿಗಳನ್ನೋ ತರಿಸಿ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಸ್ವಾವಲಂಬನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದು ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಸರಿಕಾಣುವದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಏನೇನು ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆಯೋ ಅವುಗಳಿಂದಲೇ ಜೀವನ ನಿರ್ವಾಹ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೊರಗಿನಿಂದ ತಂದು ಬಾಳು

ಸೊಗಸು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಚಟ ಆತ್ಮವಿಘಾತಕವಾದುದು. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಗ್ರಾಮೋದ್ಧಾರ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದು ಮುಖ್ಯ ಸೂತ್ರ.

ಅಂತೇ ಮಾಟವಾದ ಗುಡಿಸಲು ಅವರ ಮನಸಿಗೆ ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ಮಗನವಾಡಿಯ ಗುಡಿಸಲುಗಳಂಥವಾದರೆ ಸಾಕು. ಪರ್ಣಕುಟಿಯ ಚಿತ್ರದ ಅರ್ಥ ಅದು.

ರಾಟೆ ಮೊದಲು ಸ್ವದೇಶೀ ವಸ್ತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ, ಪರದೇಶೀ ಬಹಿಷ್ಕಾರಗಳ ಸಾಧನವಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ಗ್ರಾಮ ಪುನರುಜ್ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಯಂತ್ರದ ಬಟ್ಟೆ ಹೇಗೆ ನಾಡಿನ ಸುಖ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅಹಿತವೋ ಹಾಗೆ ಗಿರಣಿ ಅಕ್ಕಿ, ಗಿರಣಿ ಹಿಟ್ಟು ಮೊದಲಾದವು ಜನರ ಆರೋಗ್ಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅಹಿತ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಟ್ಟಿದ ಅಕ್ಕಿ, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಸಿದ ಹಿಟ್ಟು, ಹಿತ್ತಲಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಕಾಯಿಪಲ್ಯಗಳು ರಾಟೆಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತವೆ. ನಮ್ಮೂರಿನ ಸಾಬೂನು, ನಮ್ಮೂರಿನ ಎಣ್ಣೆ, ಕಾಗದ ಎಲ್ಲಾದಕ್ಕೂ ರಾಟೆ ಸಂಕೇತ.

ಮೇಲೆ ಕಾಣುವ ತಾಳೆ ಗಿಡ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಗುರುತು. ಅನಾದಿಯಾಗಿ ನಡೆದು ಬಂದ ಮದ್ಯಪಾನ ನಿರೋಧದ ಸಂಕಲ್ಪ ಅದು. ಪಾನನಿರೋಧಕ್ಕಾಗಿ ತಾಳೆಯ ಮರವನ್ನು ಕಡಿದುಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ ಗಾಂಧೀಜಿ. ಅದನ್ನು ಬೆಲ್ಲಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಬ್ಬು ಸಕ್ಕರೆಗಾಗಲಿ, ತಾಳೆಯಗಿಡ ಬೆಲ್ಲಕ್ಕಾಗಲಿ. ಅದರ ಇತರ ಉಪಯೋಗಗಳೂ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ. ಜನರಲ್ಲಿ ತಾಳೆಯ ಗಿಡ, ಈಚಲ ಗಿಡಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಬೇರೊಂದು ದೃಷ್ಟಿ, ಹೊಸದೊಂದು ಭಾವನೆ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಸಂಕಲ್ಪದ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ ಆ ಚಿತ್ರ.

ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಚಿತ್ರವಾದುದು ಅಲ್ಲಿರುವ ಜೇನುಹುಳಗಳು. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಜೇನುಹುಳಕ್ಕೊಂದು ವಿಶೇಷ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಮಾನವಕೋಟಿಯ ಪ್ರಗತಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಜೇನುನೊಣವು ಒಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ 'ಮಂಜಿಲ್' ಎಂದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹಿಂಸಾಪರನಾಗಿ ಮಾಂಸಭಕ್ಷಕನಾಗಿ ರಾಕ್ಷಸನಂತಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಮೊದಲು ಅಹಿಂಸೆ, ಪ್ರೇಮಗಳನ್ನು ಕಲಿಸದ ಕೀರ್ತಿ ಗೋಮಾತೆಯದು. ಇತ್ತ ಹಾಲು, ಅತ್ತ ಕಾಳು; ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ಕೈಯಿಂದ ಮಾನವಕೋಟಿಗೆ ಅನ್ನ ನೀಡಿ ಆಕೆ ಸಸ್ಯಾಹಾರಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಳು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು. ಹಿಡಿ ಹುಲ್ಲನ್ನು ತಿಂದು ಅಮೃತವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಹಿಂಸೆಯ ಚಕ್ರತೀರ್ಥ (ಸುಳಿ ಮಡುವು) ದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿ ಪ್ರಗತಿ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿಸಿದಳು. ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಈ ದೃಷ್ಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಿರಬೇಕು, 'ಹಸು ಉದಾತ್ತ ಕರುಣೆಯ ವಿಸ್ತಾರ ಕಾವ್ಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ. ಆಗಿನಿಂದಲೂ ಗೋಸೇವೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ಉತ್ಸಾಹ.

ಜೇನುನೊಣ ಆ ಪ್ರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಹೆಜ್ಜೆ. ಆಕಳು ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹಾಲು ತೆಗೆದರೆ, ಜೇನು ನೊಣ ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಜೇನು ತೆಗೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಹೂವಿನ ಹಾಲು ಹುಲ್ಲಿನ ಹಾಲಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ. ಜೇನು ತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಎಷ್ಟುಬೆಲೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು ಯೋಚಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಈ ನೊಣ ಸಾಕುವುದರ ಆಗತ್ಯ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಮಧು ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರ ಎಲ್ಲ ಧಾರ್ಮಿಕಕಾರ್ಯಗಳ ಮುಖ್ಯಾಂಗವಾಗಿತ್ತು. ಈಗಲೂ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಜೇನು ನೊಣಗಳ ಪಾಲನೆ ಬೆಳೆಯಬೇಕೆಂದೂ ಹಳ್ಳಿಗರ ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಜೇನು ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆರೆಯುತ್ತ ಬರಬೇಕೆಂದೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಆಸೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮಗನವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ಶಾಖೆಯೇ ಆಗಿದೆ.

'ತಾಳೆಯ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ನೀರಾಪಾನದ ಸಂಕೇತವೂ ಇರಬೇಕು' ಎಂದು ನನ್ನ ಗೆಳೆಯರು ವಾದಿಸಿದಾರೆ. ಅಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ಸುಲಭ. ನೀರಾಪಾನ (ಸಿಹಿ ಹೆಂಡ) ವು ಮೈಗೊಳ್ಳಿಯದೆಂದು ಗಾಂಧೀಜಿ ಅನೇಕಸಲ ಹೇಳಿದಾರೆ. ಆದರೆ, ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಹಿಂದಿನ ಮನೋಭಾವ ನೀರಾಪಾನವು ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯವೆಂದು ಒಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಗಿದೆ. ವರ್ಧಾವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲು ಆಧಾರ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಗಾಂಧೀಜೀ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಿಯರು. ನೀರಾಪಾನವೂ ಅಂಥವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ತಾಳೆಯ ಬೆಲ್ಲ ಬೇಕಾದರೆ ನೀರಾದಮಾತೇ ಎತ್ತುವ ಹಾಗೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ.

ಈ ಮಾತು ಬಂದು ಕಾಕಾ ಕಾಲೇಲಕರರು ನೆನಪಿಗೆ ಬಂದರು. ಈ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳಿಂದಲೂ ಕಾಲೇಲಕರರು ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಸಹಚಾರಿಗಳಾಗಿದಾರೆ. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಬಲಗೈಯಾಗಿದಾರೆ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಲೇಲಕರರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದುಡಿದವರು. ಗುಜರಾಥ ವಿದ್ಯಾಪೀಠಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ವರ್ಧಾಯೋಜನೆಯ ನಿರ್ಮಾಪಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು. ಈಗ ರಾಷ್ಟ್ರಭಾಷಾ ಪ್ರಚಾರಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದಾರೆ. ಮಹಿಳಾಶ್ರಮಕ್ಕೂ ಅವರೇ ಹಿರಿಯರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ತತ್ವಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸತತವಾಗಿ ದುಡಿದವರಲ್ಲಿ ಕಾಲೇಲಕರರು ಮುಖ್ಯರು.

ಕಾಲೇಲಕರರು ಬೆಳಗಾಂವಿಯವರು. ಕನ್ನಡಿಗರಾಗಿರದಿದ್ದರೂ ಕರ್ನಾಟಕದವರು. ಅವರ ತಾಯಿನುಡಿ ಕೊಂಕಣಿ-ಮರಾಠಿಯಿದ್ದರೂ ಅವರ ಒಲವು ಹಿಂದಿಯಕಡೆಗೆ. ಮರಾಠಿ ವಾಙ್ಮಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಗುಜರಾಥದ ಆಧುನಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾಲೇಲಕರರು ಬಹಳ ದುಡಿದಿದಾರೆ. ರಾಜಕೀಯ ದೃಷ್ಟಿ-

ದೀರ್ಘದರ್ಶಿತ್ವಗಳಿದ್ದರೂ ಆ ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ ಅವರು ಬಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಗಾಂಧೀ ಸೇವಾಸಂಘಕ್ಕೆ ಕಿಶೋರಿಲಾಲರು ಹಿರಿಯರು. ಆದರೆ ಸಂಘದ ಮುಖಪತ್ರವಾದ 'ಸರ್ವೋದಯಕ್ಕೆ' ಇವರು ಸಂಪಾದಕರು. ಹೀಗೆ ಇವರ ಜೀವನವೆಲ್ಲ ಪ್ರಚಾರ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ತಾತ್ವಿಕ ವಿವೇಚನೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಬಂದಿದೆ.

ಗಾಂಧೀಜೀ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಇವರಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಒಲವಿತ್ತು. ಕೆಲವು ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿದರು. ಗಾಂಧೀಜೀ ಬಂದಮೇಲೆ ಈ ಭರತನಿಗೊಬ್ಬ ರಾಮ ಸಿಕ್ಕಂತಾಯಿತು. ಕೂಡಲೇ ಸಾಬರಮತಿಗೆ ಹೋದರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಸ್ವದೇಶಿ ತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಚಾರಮಾಡಿದರು. ಹಿಂದೀ ರಾಷ್ಟ್ರಭಾಷೆಯಾಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಗಾಂಧೀಜೀ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟರು. ಸರಿ, ಕಾಲೇಲಕರರು ಹಿಂದೀ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿಟ್ಟರು. ಮುಂದೆ ಹಿಂದೀ ಪ್ರಚಾರವನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು.

ಕಾಲೇಲಕರರು ಗಾಂಧೀ ಜನರಿಗೆ ಕಾಕಾಸಾಹೇಬ. ಅದೊಂದು ಪ್ರೀತಿಯ ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಪ್ರೇಮದ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಸ್ನೇಹದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವುದೂ ಒಂದು ರೂಢಿ. ಸಾಬರಮತಿ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜೀ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬಾಪು (ತಂದೆ) ಆಗಿದ್ದರು. ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವರೊಡನೆ ಪರಿಚಯವಾದರೆ ಸಾಕು ಎಲ್ಲರೂ ಅವರನ್ನು ಬಾಪು ಎಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಬಾಪು ಆದರೆ, ಕಾಲೇಲಕರರು ಕಾಕಾಸಾಹೇಬ.

ಕಾಕಾಸಾಹೇಬರು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದವರಿದ್ದರೂ ಭಾರತೀಯರು. ತಮ್ಮ ಜನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಪವಾದ ಇವರು. ಬೇರೆ ಪ್ರಾಂತ

ಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರರು ಅಲ್ಲಿ ತಮ್ಮದೇ ಒಂದು ಬಾವುಟ ನೆಡುವ ರೂಢಿ ಇದೆ. ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲೂ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಮಂಡಲಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ಕಾಕಾಸಾಹೇಬರು ಗುಜರಾಥದೊಡನೆ ಬೆರತು ಹೋದ ಹಾಗೆ. ಈ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತರಾದ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವರ ಮಗ ಸತೀಶ ಕಾಲೇಲಕರ ಮೊನ್ನೆ ವಿಲಾಯತಿಯಿಂದ ಬಂದರು. ಭಾವನಗರದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಈಗ ಮದುವೆಯಾಗಬಹುದು. ಹೆಣ್ಣು ಗುಜರಾತಿ. ಗಂಡೂ ಗಜರಾತಿಯೇ ಅನ್ನಬಹುದು.

ಕಾಕಾಸಾಹೇಬರು ಇರುವದು ವರ್ಧಾದಲ್ಲಿ. ಅಲ್ಲೇ ಅವರ ಹಿಂದೀ ಪ್ರಚಾರಸಮಿತಿ. ಅಲ್ಲೇ ಅವರ 'ಸರ್ವೋದಯ' 'ಸಬಕೀ ಬೋಲೀ' ಗಳ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮಹಿಳಾಶ್ರಮದ ಹತ್ತರದಲ್ಲೇ ಅವರ ವಾಸ. ಅವರಲ್ಲೇ ಹಿಂದೀ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂದಿರ. ಬೇರೆಬೇರೆ ಪ್ರಾಂತದ ಕೆಲಸಗಾರರು ಹಿಂದೀ ಕಲಿಯುಲು ಇಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾರೆ.

ಹಿಂದೀ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ನೆರವಾಗಿ ದುಡಿವವರು ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣ ಅಗ್ರವಾಲ. ಇವರು ಜಮನಲಾಲರ ಅಳಿಯ. ಸಂಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಂತದವರು. ವರ್ಧಾದಲ್ಲಿ ನವಭಾರತ ವಿದ್ಯಾಲಯದ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಬಹು ಮಿದುವಾದ ಸ್ವಭಾವ. ತೆಳುವಾದ ಮನಸ್ಸು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಐ. ಸಿ. ಎಸ್. ಗಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದರು. ಸಫಲರಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೇ ಬರೆಹಗಾರರು. ಅವರ ಬರೆಹಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಗಾಂಧೀಜೀ ಹಿಂದಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಕೊಟ್ಟರು. ಈಗ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣಜೀ ಹಿಂದಿಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೇ ಕವಿಗಳು.

ಆಶ್ರಮದ ಈ ಗಂಭೀರ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಕನ್ನೂ ಒಂದು ಮೃದುಸ್ವರ. ಒಂದು ವಿನೋದ. ಅವನ ಆಟಪಾಟಗಳೇ ಮುದುಕಿ

ಕಸ್ತೂರಬಾಗೆ ಒಂದು ಜಗತ್ತು. ಆಕೆ ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವಾಗ ಹೋಗಿ ಕಾಲುಕೈಗೆ ತೊಡರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮರುಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕರುಗಳ ನಡುವೆ ಆಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಗಾಂಧೀಜೀ ಗಾಳೀ ಸವಾರಿಗೆ ಹೊರಟರೆ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಅವನು ಸಿದ್ಧ. ನಗುತ್ತ ಕೆಲೆಯುತ್ತ ಆ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಾಸವನ್ನು ಬೆರೆಸಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ.

ಇವನಲ್ಲದೆ ಆಶ್ರಮದ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವೈವಿಧ್ಯ ಬೆರೆಸಲು ಇತರ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳೂ ಇವೆ. ಆಶ್ರಮದ ಅತಿಥಿ ಭವನದ ಚಪ್ಪರದಲ್ಲಿ ಪ್ರೊ. ಭನಸಾಲೆಭಾಯಿ ಕೂತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಅವರ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಬೇವಿನ ಎಲೆಯ ರಾಶಿಯೊಂದು ಬಿದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಆಗಾಗ ಆ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಅವರು ಮೆಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಯಾರೊಡನೆಯೂ ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಭನಸಾಲೆಭಾಯಿ ಗುಜರಾತಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವಿದ್ಯಾವಂತರಾದ ಪ್ರೊಫೆಸರರು. ಅವರಿಗೆ ಗಾಂಧೀತತ್ವ ರುಚಿಸಿದಮೇಲೆ ಸಾಬರಮತಿ ಸೇರಿದರು. ನೌಕರಿ ಬಿಟ್ಟರು. ಕ್ರಮೇಣ ಇವರಿಗೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಪಿಪಾಸೆ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಮೌನವ್ರತ ಹಿಡಿಯುವ ಬಯಕೆಯಾಯಿತು. ತಮ್ಮ ಗೆಳೆಯರನ್ನು ಕೇಳಿದರು ಬಾಯಿಗೆ ಬೀಗ ಹಾಕಲು. ಕಡೆಗೆ ಹೇಗೋ ಆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಮುಂದೆ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಬರೀ ಬೇವಿನ ಸೊಪ್ಪು ತಿನ್ನುವ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದರು. ಇದೆಲ್ಲ ನಡೆದಾಗ ಅವರ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸವೂ ನಡೆದಿರಬೇಕು. ಕೆಲವು ವರ್ಷ ಹೀಗೆ ಮೌನ, ನಿರಾಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕಳೆದರು. ಅವರ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದ ಧ್ವನಿಯೆಂದರೆ ಹಿಡಿಸಲಾರದ ನಗು. ಅದರ ಕಾರಣ ಮಾತ್ರ ಅವರಿಗೇ ಗೊತ್ತು! ಗಾಂಧೀಜೀ ಸೇಗಾಂವಿಗೆ ಬಂದಮೇಲೆ ಗುಜರಾಥದಿಂದ ನಡೆದು ಬಂದರು. ಅಂದಿನಿಂದ ಇಲ್ಲೇ ಇದಾರೆ.

ಮೊದಮೊದಲು ಅವರಿಗೆ ಬೇವಿನ ತೊಪ್ಪಲೇ ಉಡಿಗೆಯಾಗಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ, ತಮ್ಮೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಅತಿ ಶ್ರಮವಾಯಿತಂತೆ. ಬರಬರುತ್ತ ಎಲ್ಲರೊಡನೆ ಮಾತು, ಎಲ್ಲರಂತೆ ಉಡಿಗೆ-ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದೆ. ಸೊಪ್ಪು ತಿನ್ನುವುದು ಮಾತ್ರ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಸದಾ ನೂಲುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ.

ಕೆಲವು ದಿನಗಳಿಂದ ಚೀನದ ಬೌದ್ಧ ಬಿಕ್ಷು ಒಬ್ಬ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿದಾನೆ. ಅವನ ನುಣ್ಣಗೆ ಮಿಂಚುವ ತಲೆ, ಹೊಸ ರೀತಿಯ ಮೋರೆ, ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಜಾಗಟೆ-ನೋಡುವವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೋಜು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಆ ಜಾಗಟೆ ಬಡಿಯುತ್ತ ಅವನು 'ಓಂ ಮಣಿಪದ್ಮೋಹಂ' ಎಂದು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿರವಾಗ ತಿಬೇಟಿನ ಲಾಮಾಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನೋಡಿದ್ದ ಸಿನಿಮಾ ಪಟಗಳು ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ.

ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಕೆಲವು ಕಾಲದಿಂದ ಮೈ ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲ. ರಕ್ತದ ತುಳಿತ ಆಗಾಗ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಜನ ವೈದ್ಯರು ತಾವೇ ಬಂದು ಅವರನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಔಷಧಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಬಡವರ ಔಷಧಿ ಬೇಕು. ಶ್ರೀಮಂತರಂತೆ ಪೇಟೆಂಟು ಮದ್ದುಗಳನ್ನು ಬಡವ ಹೇಗೆ ನುಂಗಬಲ್ಲ? ಬೊಂಬಾಯಿನ ಜೀವರಾಜ ಮೆಹತಾ ಇವರಿಗೆ ಮೊದಲಿನಿಂದ ವೈದ್ಯರು. ಗಾಂಧೀಜೀ ಎಷ್ಟು ಹಟಮಾರಿ ರೋಗಿಯೆಂಬುದನ್ನು ಅವರು ಹೇಳಬಲ್ಲರು. ಔಷಧಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚೆ ಮಾಡದೆ ಎಂದೂ ಅವುಗಳ ಸೇವನೆಗೊಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ರಕ್ತದ ತುಳಿತ ಹೆಚ್ಚಾದಾಗ ಮಂಜು ತಲೆಯಮೇಲಿಡಬೇಕೆಂದು ಮೆಹತಾರ ಸೂಚನೆ. ಮಂಜು ಹಳ್ಳಿಗನಿಗೆ ಸಿಗುತ್ತದೆಯೇ? ಪೇಟೆಯಿಂದ ತರಿಸಬೇಕು. 'ಈ ಪಟಾಟೋಪ' ಸರಿಯಲ್ಲ. ಬೋರೇಗೌಡನಿಗೆ ರಕ್ತದ ತುಳಿತ

ವಾದರೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು? ಅದನ್ನೇ ತಾವು ಮಾಡಬೇಕು. ಸುಣ್ಣ ನೆಯ ಕರೀಮಣ್ಣಿನ್ನ ಪಟ್ಟು (ಪೋಲ್ಟಿಸ್) ಕಟ್ಟುವುದು ಸರಿ. ಕೂಡಲೇ ಗಾಂಧೀಜೀ ಅದನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಒಮ್ಮೆ ಸೊಳ್ಳೆಗಳ ಕಾಟ ಹೇಗೆ ತಪ್ಪಿಸಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರ ಬಂತು ಇವರಿದ್ದ ಸ್ಥಳಸ್ವಲ್ಪ ಮಲೇರಿಯಾ ಪ್ರದೇಶ. ರಾತ್ರಿ ಸೊಳ್ಳೆಗಳ ಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ತಡೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಾಬರಮತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಘಟನೆ ಇರಬೇಕು. ಆಶ್ರಮವಾಸಿಗಳು ಯಾರೋ ಹೇಳಿದರು; ಇದೇನು ದೊಡ್ಡವಿಷಯ, ಸೊಳ್ಳೇ ಪರದೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರಾಯಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಬಹಳ ಅಸಮಾಧಾನವಾಯಿತು. ' ಸೊಳ್ಳೇ ಪರದೆಯನ್ನು ಬಳಸುವ ಭಾಗ್ಯ ಬೋರೇಗೌಡನಿಗಿದೆಯೇ? ಅವನಿಗಿಲ್ಲದ ಅನುಕೂಲ ನನಗೇಕೆ?' ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ, ಬಂದ ಬಂದ ಡಾಕ್ಟರರಿಗೆಲ್ಲ ಒಂದು ವಿಷಮ ಪರೀಕ್ಷೆ. ಸೊಳ್ಳೆಯ ಕಾಟ ತಪ್ಪಿಸಲು ಬೋರೇಗೌಡ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು? ಕೊನೆಗೆ ಜೀವರಾಜ ಮೆಹತಾ ಒಮ್ಮೆ ಹೇಳಿದರು. ಕಾಲಿಗೆ ಮೋರೆಗೆ ಸೀಮೆ (ಚಿಮಣಿ) ಎಣ್ಣೆ ಸವರಿಕೊಂಡು ಮಲಗ ಬೇಕು. ಅವೆರಡೂ ಹೊದಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅವಕ್ಕೆ ರಕ್ಷಣೆ ಬೇಕು. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಉಪಾಯವಿಲ್ಲ. ಅಂದಿನಿಂದ ಗಾಂಧೀಜೀ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರು.

ಸಹಜವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನ ಅಸಾಮಾನ್ಯ-ಅದ್ಭುತ-ಅಪ್ರಾಕೃತಿಕದ ಒಲವು ಅವನನ್ನು ತಂತ್ರ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲೋ, ಹಠಯೋಗದಲ್ಲೋ, ಶಕ್ತಿ ಪೂಜೆಯಲ್ಲೋ ಮುಳುಗಿಸುತ್ತದೆ. ಗಾಂಧೀಜೀಯಲ್ಲಿ ಆ ಗೆರೆ ಇಲ್ಲದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇವರದು ಕರ್ಮಜೀವನ. ಅಲ್ಲದೆ, ತಮಗಾಗಿ ಯಾವ ಸಪ್ತ ಸ್ವರ್ಗಗಳನ್ನೂ ಕಟ್ಟುವ ಯೋಚನೆ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ

ಬೋರೇಗೌಡನಿಗಾಗಿ. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಬೇಕಾದರೂ ಅದು ಬೋರೇಗೌಡನಿಗಾಗಿ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವರ ಆ ಒಲವು ಹೀಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಘಟನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಮೇರಿಕದ Boyd ಎಂಬ ಡಾಕ್ಟರರು ಹೋದವರ್ಷ ಸೇಗಾಂವಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಶುದ್ಧ ಖಾದಿ ವೇಷ. ಅವರು ಎಲ್ಲ ವೈದ್ಯರಂತಲ್ಲ. ಇವರ ವೈದ್ಯದಲ್ಲಿ ಔಷಧವೇ ಇಲ್ಲ. ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಜಟ್ಟೀ ವೈದ್ಯ ಎಂಬುದೊಂದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತು; ಹಾಗೆ. ಬರೀ ನರಗಳನ್ನು ನೀವಿ ಸರಿಮಾಡುವುದು. ಬಾಯ್ಡರ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಕೈರ್‌ಪಾಕ್ಟ್ರಿಕ್(Chirpactric) ಎಂದು ಹೆಸರು. ಐವತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಕೆಳಗೆ ಅಮೇರಿಕದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಡಾಕ್ಟರು ಇದನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದ. ಇದರ ಮೂಲತತ್ವ ಇಷ್ಟು. ಮನುಷ್ಯದೇಹದಲ್ಲಿ ಬೆನ್ನೆಲುಬೇ ಮುಖ್ಯ. ಅದರಲ್ಲೇ ಜೀವರಸ ಹರಿದು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯ, ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆ ಬೆನ್ನೆಲುಬಿನ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮೂಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸೊಟ್ಟೋ ವಿರೂಪವೋ ಬಾಗೋ ಏನಾದರೂ ಆದರೆ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಒಂದು ಕಡೆ ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮೇಲೆ ಕಾಣುವ ನೋವಿಗೂ ಒಳಗಿನ ಬೆನ್ನೆಲುಬಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ x ray (ಕ್ಷಕಿರಣ) ಸಹಾಯಬೇಕು. ಅನಂತರ ಆ ಭಾಗವನ್ನು ನೀವಿ, ಮರ್ದಿಸಿ ಸರಿಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಕಲ್ಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಯ್ಡರ ಚಿಕಿತ್ಸಾಲಯವಿದೆ. ಗಾಂಧೀಜಿಯನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಾಯ್ಡರು ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಸೇಗಾಂವಿನಲ್ಲಿದ್ದರು.

ಸಂಗಮ

ನಾಲವಾಡಿ ಈಗ ಖಾದೀ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ. ನಲವತ್ತು
ಐವತ್ತು ಮಗ್ಗಗಳದೊಂದು ಕಾರಖಾನೆಯಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾ
ಪರಿವಾರವೂ ಇದೆ. ನೂಲುವುದು, ಬಣ್ಣ ಹಾಕುವುದು, ಚರಖ
ಮಾಡುವುದು ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ವಿಭಾಗಗಳೂ ಇವೆ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ
ಚರಖಾ ಸಂಘಕ್ಕೆ ಇದು ಮುಖ್ಯ ಕೇಂದ್ರ. ಅದರ ಕಾರ್ಯಾಲಯ
ಇಲ್ಲೇ ಇದೆ.

ವರ್ಧಾಕ್ಕೆ ಒಂದು ಒಂದೂವರೆ ಮೈಲು ದೂರವಿರುವ ಈ ಹಳ್ಳಿ
ಯಲ್ಲಿ ಹರಿಜನರೇ ಬಹಳ. ಇತರರು ಇಲ್ಲವೋ ಏನೋ! ಅವರಿಗಾ
ಗಿಯೆ ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಾಶ್ರಮ ಮೊದಲಾದದ್ದು. ವರ್ಧಾದ ಆಶ್ರಮ
ಸಾವಿರದ ಒಂಭೈನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲಾದಾಗ, ಈ
ಮಹಿಳಾಶ್ರಮ ಇರುವ ಕಟ್ಟಡಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಾಯಿತು. ಮುಂ
ನಾಲವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಾಟಾಯಿತು.

ವರ್ಧಾ ಆಶ್ರಮದ ಮೊದಲಿಗರು ಆಚಾರ್ಯ ವಿನೋಬಾ, ಮಗ
ಲಾಲ ಗಾಂಧಿ, ರಮಣಿಕಲಾಲ ಭಾಯಿ. ಈಗ ಆಶ್ರಮವು ಚದರಿದ
ತಾಗಿದೆ. ವಿನೋಬಾಜಿಯ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಗ್ರಾಮಸೇವಾ ಮಂಡ
ವೊಂದನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದಾರೆ. ಅದರ ಸದಸ್ಯರಿಗೆ 'ಜೀವವೇತನ'
ಕೇವಲ ಹೊಟ್ಟೆಬಟ್ಟೆಗೆ ಸಾಲುವಷ್ಟು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಪು
ರುಜ್ಜೀವನದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಚಾರ, ಉದ್ಯೋಗ ಪ್ರಿಯತೆ, ಖಾದಿ
ಮೊದಲಾದುದರ ಪ್ರಸಾರ ಇವರ ಕೆಲಸ. ಈ ಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿ

ವರಿಗೆ ಹಿರಿಯರು ವರ್ಧಾದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಕೀಲರಾಗಿದ್ದ ಗೋಪಾಲ ರಾವ ಕಾಳೆ.

ಆಶ್ರಮದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಗೋಸೇವಾ ಸಂಘದ ಚರ್ಮಾಲಯವಿದೆ. ಸತ್ತ ದನಗಳ ಚರ್ಮವನ್ನೂ ಕೂಡ ಕಸಾಯಿ ಮನೆಗಳ ತೊಗಲಿನಂತೆ ಹೊಳೆಯುವಹಾಗೆ ಹದನಾಡಬಹುದು ಎಂಬ ಆಸೆಯ ಹಣ್ಣು ಈ ವಿಭಾಗ. ಯಂತ್ರದಿಂದ ತೊಗಲು ಹದಮಾಡುವ ಕಸಬು ಬಂದಮೇಲೆ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾದ ಚರ್ಮದ ಕೈಗಾರಿಕೆ ಬಹಳ ಕ್ಷೀಣವಾಯಿತು. ಜನ, ಹೊಳಪಿನ ಮಿದುವಾದ ತೊಗಲಿನ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳಲು ಮೊದಲುಮಾಡಿದರು. ಪೇಟೆಂಟ್ ಮಾದರಿಯು ಬೆಳೆಯಿತು. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಪರದೇಶದಿಂದ ಚರ್ಮದ ಸಾಮಾನೂ, ರಬ್ಬರ ಸಾಮಾನೂ ಬರಹತ್ತಿದವು. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಹರಿಜನರ ಕೈಯಿಂದ ಅವರ ಗುತ್ತಿಗೆಯೇ ಆಗಿದ್ದ ಈ ಉದ್ಯೋಗ ಜಾರತೊಡಗಿತು.

ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಕಸಾಯಿಖಾನೆಯ ತೊಗಲು ಮಿದುವಾಗಿದ್ದು, ಸತ್ತ ದನಗಳ ತೊಗಲು ಹದಮಾಡಲು ಒರಟು. ಆದರೆ ಮೊದಲಿನದ ರಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆ ತುಂಬಿದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯೂ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಇತ್ತು.

ಸಾಬರಮತಿಯಲ್ಲೇ ಈ ಪ್ರಯೋಗ ಮೊದಲಾಯಿತು. ಗೋಸೇವಾ ಸಂಘಕ್ಕಾಗಿ ಗಾಂಧೀಜೀ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದುಡಿದಿದಾರೆ. ಹಸು ತಳಿಯನ್ನು ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದರು. ಎಮ್ಮೆ ಕೊಡುವಷ್ಟು ಹಾಲು ಹಸು ಕೊಡುವಂತಾಗಬೇಕೆಂಬುದು ಅವರ ಉದ್ದೇಶ. ಸಾವಿರದ ಒಂಭೈನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟರ ನಡುವೆ 'ಯಂಗ್ ಇಂಡಿಯಾ'ದಲ್ಲಿ ಗೋರಕ್ಷಣೆಯ ವಿಷ

ಯವಾಗಿ ವಾಲ್ಜೀ ಗೋವಿಂದ ದೇಸಾಯಿ ಆಗಾಗ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಗಾಂಧೀಜೀ ಹೊರಗೆಳದ ಅನೇಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವರೂ ಒಬ್ಬರು. ಎಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಜಾತಿ. ಈಗ ಅವರು ಅಷ್ಟಾಗಿ ಕಾರ್ಯರಂಗದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಚರ್ಮಾಲಯದ ಹಿರಿಯರು ವಾಳೂಂಜಕರರು.

ಚರ್ಮಾಲಯದಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡಿ ನೋಡಿದೆವು. ಸತ್ತ ದನಗಳನ್ನು ಕುಯ್ದು ಮಾಂಸ, ಎಲುಬುಗಳನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ಗೊಬ್ಬರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಮೊದಲಿನ ಮೆಟ್ಟಲಿನಿಂದ, ಪೇಟೆಂಟ್ ಮಾದರಿಯ ಚರ್ಮದ ಚಪ್ಪಲಿ ಬೂಟುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲೂ ಕೆಲಸ ಜೋರಾಗಿ ನಡೆದಿತ್ತು. ತೊಗಲನ್ನು ಹದಮಾಡಲು ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ರೀತಿಗಳಿವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ (Bark tanning) ತೊಗಟೆ ತೊಪ್ಪಲದಿಂದ ಹದಮಾಡುವ ರೀತಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸಫಲವಾಗಿದೆ. ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಮುಗ್ರಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರೋಮ್ ಹದ ಕೊಡಲು ಬೈಕ್ರೋಮೇಟ್ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ ಇದು ಮೈಸೂರು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಿಗುತ್ತದೆಯೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಅನುಭವ. ಬಹುಶಃ ಚರ್ಮದ ಕೈಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಮೈಸೂರು ಕೈಗೊಂಡರೆ ಸಫಲವಾದಿತೋ ಏನೋ!

ಚರ್ಮಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, ಹಣದ ಚೀಲ, ಕಾಲ್ಮರಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದೆವು. ಪದಾರ್ಥ ಬಹು ನಯವಾಗಿ ತಯಾರಾಗುತ್ತದೆ. ಬಹು ಬೇಗನೆ ಏಳು ಆಣೆಗೆ ಜೊತೆ ಚಪ್ಪಲಿ, ಹತ್ತು ಆಣೆಗೆ ಜೊತೆ ಜೋಡುಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲೆನೆಂಬ ಧೈರ್ಯ ತಮಗಿರುವುದಾಗಿ ವಾಳೂಂಜಕರರು ಹೇಳಿದರು. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಅಗ್ಗವಾಗಿ, ಇಷ್ಟು ನಯವಾಗಿ ಈ ಪದಾರ್ಥಗಳು ತಯಾರಾಗುವುದಾದರೆ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖಸಮೃದ್ಧಿಯು ತಾಂಡವವಾಡದೆ ಏನು!

ಆದರೆ ಈಗ ಬೀದಿಬೀದಿಗೂ ಬಾಟಾ ಕಂಪನಿಯ ಅಂಗಡಿಗಳು, ರಬ್ಬರು ಕ್ಯಾನವಾಸ ಪದಾರ್ಥಗಳು. ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಸಾಟಿಯಿಲ್ಲದ ಬಡತನದ ಭೀಕರ ಪಾತಾಳದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುವ ಹರಿಜನರ ಗುಡಿಸಲಿನ ಈ ಕೈಗಾರಿಕೆಗೂ ಪೈಪೋಟಿ. ಯಾರಿಗೂ ಉಳಿಗಾಲವಿಲ್ಲ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ.

ಮಹಿಳಾಶ್ರಮ ಅಲ್ಲಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಶಾಂತಾ ಬೇನ್ ರಾನೀವಾಲಾ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಪುಣ್ಯ. ಆಶ್ರಮದ ಅಂತರಂಗ ಆಕೆ, ಆಶ್ರಮದ ಸಾಫಲ್ಯ ಆಕೆಯ ಆನಂದ.

ಶಾಂತಾಬೇನ್ ಆಗರ್ಭ ಶ್ರೀಮಂತಿನಿ. ಮದುವೆಯಾಗಿ ಹೋದದ್ದು ಇನ್ನೂ ಶ್ರೀಮಂತರ ಮನೆಗೆ. ಆದರೆ ಮನೆತನದ ಸುಖ ಆಕೆಯ ಪಾಲಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಎಳೆ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟ ಜೀವಕ್ಕೆ ಸಮಾಜ ಸೇವೆಯೊಂದೇ ಬೆಳಕಾಯಿತು. ಹಿಂದೂ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಧವೆಯರಿಗಿರುವ ಕಷ್ಟ ಸಂಕಟಗಳನ್ನು ಅರಿಯದವರಾರು? ತನ್ನ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ತನ್ನಂತೆ ಅಭಾಗಿನಿಯರಾದ ಹೆಂಗಸರಿಗಾಗಿ ವಿನಿಯೋಗ ಮಾಡಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಳು. ಆಕೆ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ರಾಜಪುತಾನದಲ್ಲಿ, ಮಾರವಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ. ಆ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಆಕೆ ಪಕ್ಕಾ ಸನಾತನಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ತನ್ನ ಪಂಗಡದವರಿಗಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಬೊಂಬಾಯಲ್ಲಿ ವಿಲ್ಲೇಪಾರ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ ವಿಧವಾಶ್ರಮ ಎಂದು ಒಂದು ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿದಳು. ಸಾವಿರದ ಒಂಭೈನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಬೊಂಬಾಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮೊದಲಾದಾಗ ಅಲ್ಲಿಂದ ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಜಮನಾಲಾಲರ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ವರ್ಧಾಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲಾಯಿತು.

ಜಮುನಾಲಾಲರು ರಾನೀವಾಲಾ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿಂದಲೂ ಆಪ್ತರು. ಶಾಂತಾಬೇನ್ ವಿಧವಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಬೆಳಗಿಸುವ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿದಾಗ ಅದರ ಪಾರುಪತ್ತೆಗಾರರಲ್ಲಿ (ಟ್ರಸ್ಟೀ) ಅವರೂ ಒಬ್ಬರಾಗಿದ್ದರು. ವಿಧವೆಯರಿಗಾಗಿ, ಅದರಲ್ಲೂ ಸ್ವಜಾತಿಗಾಗಿ ಸಂಸ್ಥೆ ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಂಗಸರಿಗಾಗಿ–ಕನ್ಯೆ, ವಿಧವೆ, ಸಧವೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ–ಮತ್ತು ಸಕಲ ಹಿಂದೂ ಸಮಾಜಕ್ಕಾಗಿ ಅದನ್ನು ಆಶ್ರಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಯೋಗ್ಯವೆಂದು ಜಮುನಾಲಾಲರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿತ್ತು. ಆದರೆ ಶಾಂತಾಬೇನಳ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮೌಢ್ಯವು ಹೋಗುವವರೆಗೆ ಅದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೆಲ್ಲನೆ ರಾಜಸ್ಥಾನೀ ವಿಧವೆಯರಿಂದ ಹಿಂದೂ ವಿಧವೆಯರು, ಆಮೇಲೆ ಕನ್ನೆಯರು, ಕಡೆಗೆ ಸಧವೆಯರು-- ಹೀಗೆ 'ಹಿಂದೂ ಮಹಿಳಾಶ್ರಮ' ವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು. ಮುಂದೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಕೈವಾಡದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ ಜನರಿಗಾಗಿ ಎಂಬ ಸಂಕುಚಿತ ಭಾವನೆಯೂ ಹೋಯಿತು. ಕೆಲವು ದಿನ ಡಾ. ಖಾನ ಸಾಹೇಬರ ಮಗಳು ಇಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಈಗ ಅರವತ್ತು ಜನ ಸೋದರಿಯರಿದ್ದಾರೆ. ಆಶ್ರಮವೇ ಎಲ್ಲರ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬರಿಬ್ಬರು ತಮ್ಮ ವೆಚ್ಚ ತಾವೇ ಕೊಡುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಚಿಕ್ಕ ಹುಡುಗಿಯರನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಮಾಧ್ಯಮ ಹಿಂದೀ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕಾದುದು ಅವರ ಜೀವನ. ಬೆಳಗ್ಗೆ ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗೆ ಎದ್ದು ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸಂಜೆ ಏಳಕ್ಕೊಮ್ಮೆ. ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಯಾರಾದರೂ ಹಿರಿಯರು ನಾಲ್ಕು ಮಾತು ಹೇಳುವುದೂ ಉಂಟು. ಆಶ್ರಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಡೆದು ಕಾಣುವುದು ಅವರ ಸ್ವಾವಲಂಬನ

ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಅಡಿಗೆ, ಊಟ-ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಟ್ಟು, ನೀರು ಎಲ್ಲ ಅವರೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಅವರ ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆ ತಾವೇ ನೂತ ನೂಲಿನ ಖಾದಿ ಯಾಗಿರಬೇಕು. ಖಾದಿ ಹಾಕದವರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವೇ ಇಲ್ಲ. ದಿನವೂ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಎಲ್ಲರೂ ಸಾಮೂಹಿಕವಾಗಿ ನೂಲಬೇಕು. ಕಸ ಮುಸರೆ, ಅರಿವೆ ಅಂಚಡಿ ಎಲ್ಲಾ ಅವರದೇ. ಪಾಯಖಾನೆ ಸ್ವಚ್ಛ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಅವರಿಗೆ ಸೇರಿದುದೇ.

ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಂತಗಳ ಭಗಿನಿಯರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಗುಜರಾಥ, ಮಹಾ ರಾಷ್ಟ್ರದವರೇ ಹೆಚ್ಚು.

* * *

ಅತಿಥಿ ಭವನದಲ್ಲಿ ನಾನು, ದಾಮು ಕಾಫೀ ಸಮಾರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದೆವು. ಆಗ ಒಬ್ಬ ನಡು ಹರೆಯದ ಇಂಗ್ಲೀಷು ಮನುಷ್ಯ ಬಂದರು. ನಾವು ಅಷ್ಟಾಗಿ ಗಮನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಹತ್ತಾರು ಜನ ಬಂದು ಹೋಗುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಎಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡಿಸುತ್ತ ಕೂಡುವುದು.

ಆದರೆ ಈ ಭಾವನೆ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ತಿರುಗಿ ನೋಡಿದಾಗ ಅತಿಥಿಭವನದ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಆತ ಬರಿಗಾಲಿನಿಂದ ಓಡಾಡು ತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಅಂಗಳದ ಹರಳಿನ ಬಗ್ಗೆ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದೇನೆ. ಮೇಲೆ ಇದು ಇಂಗ್ಲೀಷು ಕಾಲು, ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲೂ ಬೂಟು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಓಡಾಡುವ ಜಾತಿ. ನನಗಾದ ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಹುಟ್ಟಿದ ಕುತೂಹಲ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟಲ್ಲ. ಯಾರು ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದೆ.

ಅವರೇ ಎಲ್ವಿನ್ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು.

ಫಾದರ್ ವೆರ್ರಿಯರ್ ಎಲ್ವಿನ್ ಎಲ್ಲ ಪಾದರಿಗಳಂತೆ ಹಿಂದು ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಸ್ತನ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡಲು ಬಂದವರು. ಹಿಂದು

ಸ್ಥಾನವು ಅಜ್ಞಾನ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ ದೇಶ. ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವು ಒಂದು ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು. ಇಲ್ಲಿನ ಜನರನ್ನು ಕ್ರಿಸ್ತಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸದೆ ಅವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಪಾದರಿಗಳ ನಂಬಿಗೆ. ವೆರ್ರಿಯರ್ ಹರೆಯದ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಹಿಂದೂ ಜನ, ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರು. ದೀನಬಂಧು ಆಂಡ್ರೂಸರ ಪರಿಚಯ ಮೊದಲಿಂದ ಇತ್ತು. ಅದರ ಮೂಲಕ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಪರಿಚಯವಾಯಿತು. ಕ್ರಿಸ್ತದೀಕ್ಷೆ ಜನರಿಗೆ ಕೊಡಲಿ, ಬಿಡಲಿ ಜನರೊಡನೆ ಒಂದಾಗಿ ಅವರಂತೆಯೇ ಬದುಕಿ ಬಾಳದಿದ್ದರೆ ಅವರ ಮನವನ್ನು ಒಲಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅವರಿಗೆ ಮಂದಟ್ಟಾಯಿತು. ಕೂಡಲೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬೋರೇಗೌಡನ ಸರಳತೆಯನ್ನು ತರಲು ಮೊದಲಿಟ್ಟರು.

ಪಟ್ಟಣದ ಜನ ಅಷ್ಟೋ ಇಷ್ಟೋ ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿತವರು. ಇಂದಲ್ಲ ನಾಳೆ ಅವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾರ್ಜನೆಗೆ ಹಾದಿಗಳಿವೆ. ಹಳ್ಳಿಯ ಜನಕ್ಕೆ ಹಾದಿಯಿಲ್ಲವಲ್ಲ. ಅವರನ್ನು ಹಾದಿಗೆ ತರುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಅಗತ್ಯವಲ್ಲವೆ. ವೆರ್ರಿಯರ್ ಹಾಗೆ ಯೋಚಿಸಿದ್ದೇ ತಡ ಹಳ್ಳಿಗರಾದರು. ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರೊಡನೆ ಬೆರೆತಾಗ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು; ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಾದರೂ, ಅವಿದ್ಯಾವಂತರಾದರೂ ಈ ಜನರಲ್ಲಿ ಆಗಾಧವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸೆಲೆಯೊಂದಿದೆ. ಅದು ಬತ್ತಿಲ್ಲ, ಬತ್ತಲಾರದು. ಕ್ರಿಸ್ತ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಬಂದವರು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಮನಸೋತರು.

ಇರುವ ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತುಹಾಕಿ ಹೊಸದನ್ನು ನೆಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹೊಸದು ಬೆಳದೀತೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಇದ್ದುದನ್ನೇ ಪೋಷಿಸಿ ಬೆಳಸಬೇಕು. ಈ ಹಿಂದೂ ಜನರನ್ನು ತಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲೇ

ಮತ್ತಿಷ್ಟ ಯೋಗ್ಯರಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ವೆರ್ರಿಯರ್ ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಿದರು. ಪಾದರಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರು. ಕ್ರಿಸ್ತ ಸೇವಾ ಸಂಘವೆಂಬ ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು.

ಕ್ರಮೇಣ ಇವರ ದೃಷ್ಟಿ ಕಾಡು ಜನರ ಕಡೆಗೆ ಹರಿಯಿತು. ನಮ್ಮ ಕಾಡು ಜನರೆಂದರೆ ದೇವರಿಗೂ ಬೇಡಾದ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರು. ಊರು, ವಸತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಭಾಗ್ಯವೂ ಅವರಿಗಿಲ್ಲ. ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂಡು ಹಿಂಡಾಗಿ ತಾವೇ ಇದ್ದು ಉದುರಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಅಡವಿ ಮೃಗಗಳಂತೆ. ಮಧ್ಯ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಭಿಲ್ಲರು ಈ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸಾಹಸಿಗಳು. ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲೂ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಸಿಕ್ಕಿದೆ. ಆ ಜನರಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಸೇರಿದರು ವೆರಿಯರ್. ಅವರ ಭಿಲ್ಲಸೇವಾ ಮಂಡಲದ ಉದ್ದೇಶ ಆ ಜನರಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬಿತ್ತನೆ; ಅವರ ಬಾಳನ್ನು ಮೇಲಿನ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಏರಿಸುವುದು. ತ್ರಿಪುರಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ವೆರ್ರಿಯರ್ ತಮ್ಮ ಭಿಲ್ಲರ ಗುಂಪೊಂದನ್ನು ಕರೆದು ತಂದಿದ್ದರು. ಅವರ ನೃತ್ಯ ನಾಟ್ಯಗಳಿಂದ ತ್ರಿಪುರಿಯ ಜನಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೋ ಉಲ್ಲಾಸವಾಯಿತು.

ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಈಸಾಯಿಗಳೂ ಏನು ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪಾದರಿಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅವರೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ತಾಯಿನಾಡಿಗೇ ಅಪರಿಚಿತರಾಗಿ, ಪರದೇಶಿಗಳಾಗುವ ಹೊತ್ತು ಬಂದಿತ್ತು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷು ಮಾತು, ಊಟ ಉಡಿಗೆ ಸಾಹೇಬರಂತೆ. ಎಲ್ಲ ವಿಧದಲ್ಲೂ ಕಪ್ಪು ದೊರೆಗಳಾದರು. ಈ ಆತ್ಮನಾಶನವು ಕೆಲವು ಜನ ಪಾದರಿಗಳಿಗೆ ಸರಿ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಈಸಾಯಿಗಳು ಕ್ರಿಸ್ತನನ್ನು ನಂಬಿ ದೇಶೀ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಬಿಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಹಿಂದೀ ಜನ ಅವರು; ಹಿಂದೀ ಜನರಂತೆ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ಚಳುವಳಿ ಹೂಡಿದರು. ಈಸಾಯಿಗಳ ನಡೆನು

ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೊಂದು ಬಂತು. ಜೈನ, ಬೌದ್ಧ, ಲಿಂಗಾಯತರಂತೆ ಈಸಾಯಿಗಳೂ ಕ್ರಮೇಣ ಹಿಂದೂ ಜನರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡವಾಗಬಹುದೇನೋ ಅನಿಸಿತು.

ಈ ಪುನರುಜ್ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾದವರಲ್ಲಿ ವೆರಿಯರ್ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯರಾದವರು. ಅವರ ಕ್ರಿಸ್ತಸೇವಾ ಸಂಘವು ಈ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದೆ. ಆದರೆ ಇದೆಲ್ಲದರ ಹಿಂದೆ, ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಪ್ರಭಾವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡರೆ ಚಿತ್ರ ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ವೆರಿಯರ್ ಎಲ್ವಿನ್ನರ ತಂಗಿ ಅಂದೇ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಿಂದ ಬಂದಿದ್ದಳು ಓದು ಮುಗಿಸಿ. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ದೀನಸೇವೆಗೆ ನಿಲ್ಲುವ ಮೊದಲು ಬಾಪೂಜಿಯ ಆಶೀರ್ವಾದ ಬೇಕು. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ದರ್ಶನವಾಗಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಬಂದಿದ್ದರು.

ವರ್ಧಾ ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಗಮ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಎಲ್ಲ ನದಿಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ಕಲೆಯುತ್ತವೆ.

ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿ

ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿ ಸೇರಿದಾಗ ನೋಡಬೇಕು ವರ್ಧಾ! ಎತ್ತ ನೋಡಿದರೂ ಗಲಿಬಿಲಿ, ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಕೆಲಸ. ಹೊಸದೊಂದು ಲೋಕವೇ ತಯಾರಾಗುತ್ತದೆ.

ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಬರುವವರು ಸುದ್ದಿಗಾರರು. ಅಸೋಸಿಯೇಟೆಡ್ ಪ್ರೆಸ್, ಯುನೈಟೆಡ್ ಪ್ರೆಸ್ ಎಂದು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಾರ್ತಾಪ್ರಸಾರಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿವೆ. ನಾವು ದಿನವೂ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಓದುವ ಸುದ್ದಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುಭಾಗ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಇವರು ಕಳಿಸಿದ್ದು. ಇವರು ದೇಶದ ಎಲ್ಲಾ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಗೂ ಸುದ್ದಿ ಕಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸುದ್ದಿ ಎಲ್ಲ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವರ್ಧಾದಲ್ಲಿ ಇವರ ಸುದ್ದಿಗಾರರಿದ್ದರೂ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬ ನುರಿತ ಸುದ್ದಿಗಾರರನ್ನು ಕಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲದೆ ಟೈಮ್ಸ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಹಿಂದೂ, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ದೆಹಲಿಯ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನ್ ಟೈಮ್ಸ್, ಈ ಪತ್ರಿಕೆಗಳೂ ತಮ್ಮ ವಿಶೇಷ ಸುದ್ದಿಗಾರರನ್ನು ಕಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲದೆ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಫೋಟೋಗಳನ್ನು ಕಳಿಸುವ ಪ್ರೆಸ್ ಫೋಟೋಗ್ರಾಫರರೂ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಬರದಿದ್ದರೆ ಈಗ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುವ ಅನೇಕ ಚಿತ್ರಗಳು ಸಿಗದೆ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ನಾಯಕರಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ನಕ್ಕರೆ ಸಾಕು ಇವರ ಕ್ಯಾಮೆರಾ ಸಿದ್ಧ. ಗಡಿನಾಡಿನ ಗಾಂಧಿ ಒಮ್ಮೆ ದೇವದಾಸ ಗಾಂಧಿಯ ಮಗುವಿನೊಡನೆ ಆಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಾರನೆಯ

ದಿನ ಆ ಚಿತ್ರ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ. ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೊಂದು ರೀತಿಯ ಚಿತ್ರಗುಪ್ತನ ಚಿತ್ರಾವತಾರ.

ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿಗಳು ನಡೆದುದನ್ನು ನೋಡಿದೇನೆ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಗಮನಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಸುದ್ದಿಗಾರರೆಲ್ಲ ದಕ್ಷಿಣದವರು. ಕನ್ನಡಿಗರೂ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರಿರಬಹುದು. ಸಿಮ್ಲಾದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ ಸುದ್ದಿಗಾರರಾಗಿ ಹೆಸರಾದ ಶಿವರಾಯರು ಕನ್ನಡಿಗರು, ಮಂಗಳೂರಿನವರು. ಬೊಂಬಾಯಲ್ಲೂ ಒಬ್ಬರಿಬ್ಬರಿದಾರೆ. ಆದರೆ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸುದ್ದಿಗಾರರೆಂದರೆ ತಮಿಳರು. ರಾಮೇಶ್ವರವಂತೂ ಅವರದೇ. ಪಂಜಾಬಿನಲ್ಲೂ ಅವರೇ! ಅಸೋಸಿಯೇಟೆಡ್ ಪ್ರೆಸ್ ರೂಟರನ ಸಂಸ್ಥೆ. ಟೈಮ್ಸ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಬೀಯರದೇ. ಇವೆರಡರಲ್ಲೂ ಕೈವಾಡ ಮಾತ್ರ ಕುಂಭಕೋಣಂ ಜನರದು. ನಾಗಪುರ, ಶುದ್ಧ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಸೀಮೆ. ಅಲ್ಲಿ ಇರುವ ಎರಡು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಗೂ ತಮಿಳರು ಸಂಪಾದಕರು. ರಾಷ್ಟ್ರಭಾಷೆಯೆಂದು ಹಿಂದೀಯನ್ನು ಅಟ್ಟಕ್ಕೇರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಇವರ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕತೆಗೆ ಒಂದು ರಾಮಬಾಣವೇನೋ ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

ಸುದ್ದಿಗಾರರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹರಟೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತ ಅತಿಥಿ ಭವನದ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಮತ್ತೊಂದು ಗುಂಪು ನಾಯಕರ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು. ಇವರು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ನಾಯಕರ ಮನೆಯವರೇ ಆಗಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ಹೊತ್ತು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ, ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತಾಸು ಜೀನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ನಿಲ್ಲುವ ಬಾಳು ಇತರರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವರ್ಧಾಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮೊದಲು ಮಹಾನಾಯಕರ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿತ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ಸುಂದರ ಕಲ್ಪನೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ. ಈಚೆಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಬದಲಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಕಡೆಯಿಂದ ಆ ಬಗೆಯ ಕರೆಯೂ ಬಂತು. ವಿನಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬೇಡವೆಂದೆ.

ಇವರೆಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಮಣಿ ಬೇನ್. ಈಕೆ ಸರದಾರ ವಲ್ಲಭಭಾಯಿಯ ಒಬ್ಬಳೇ ಮಗಳು. ನೋಡ ಲಿಕ್ಕೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಾಗೇ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಸರ ದಾರರ ಮಗಳೇ ಸರಿ. 'ಪುತ್ರಾ ದಿಚ್ಛೇತ್ ಪರಾಜಯಂ' ಎಂದು ವಾಕ್ಯವಿದೆ. ನಿಜವಾಗಿ ವಲ್ಲಭಭಾಯಿ ಮಗಳ ಮುಂದೆ ಸೋತು ಹೋಗಿದಾರೆ.

ವಿಧುರರಾದ ವಲ್ಲಭಭಾಯಿಗೆ ಈಕೆಯೇ ಎಲ್ಲ ಸಹಾಯ. ರಾಜ ಕೀಯ ಜೀವನದಲ್ಲೂ ಅವರಿಗೆ ನೆರವಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಬಾರಡೋಲಿಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ವಯಸ್ಸಾಗಿರದಿದ್ದರೂ ಈಕೆ ಬಹಳ ದುಡಿದಳಂತೆ. ಮೊನ್ನಿನ ರಾಜಕೋಟೆಯ ಪ್ರಕರಣದ ನೇತೃತ್ವ ಆಕೆಯ ಕಡೆಗೇ ಇತ್ತೆಂದರೂ ಸುಳ್ಳಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಜೈಲಿಗೂ ಹೋಗಿದ್ದಳು.

ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿ ನಡೆಯುವಾಗ ಹೊರಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಈಕೆಯ ಸ್ಥಾನ. ಈ ದ್ವಾರದೇವತೆಯನ್ನು ಜಯಿಸದೆ ಯಾರೂ ಒಳಗೆ ಹೋಗುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಅರಿಯದೆ ಯಾರಾದರೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವ ಸಾಹಸ ಮಾಡಿದರೆ ಅವರ ಮನಸಿನ ಗಾಯ ಬೇಗ ವಾಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸುದ್ದಿಗಾರರಿಗಂತೂ ಈಕೆಯನ್ನು ಕಂಡರೆ ಗಾಬರಿ.

ನಿಜವಾಗಿ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿ ನಡೆಯುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಏನಾದ ರೊಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಬದುಕು ವುದೇ ಕಷ್ಟ. ಎಲ್ಲರೂ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರು ತ್ತಾರೆ. ನಾಯಕರಲ್ಲಿ ಜವಾಹರಲಾಲರಿಗೆ ಸದಾ ಯೋಚನೆ. ತೀರ್ಮಾನಗಳನ್ನು ಅಣಿಮಾಡುವುದು, ಚರ್ಚಿಸುವುದು ಅವರ ಕೆಲಸ ತಾನೆ. ಸಾಲದ್ದಕ್ಕೆ ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನ ಗತಿ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸದಾ ಬರುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ. ಸರದಾರರು ಸ್ವಭಾವತಃ ಹೆಚ್ಚು ಉಲ್ಲಾಸದ

ಜೀವನವಲ್ಲ. ರಾಜೇಂದ್ರಬಾಬು ಕಾಹಿಲೆಯುವರು. ಅವರು ಸರಳ ವಾಗಿ ಹಳೆಯ ಗೆಳೆಯರಂತೆ ಮನಬಿಚ್ಚಿ ಮಾತಾಡುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರೊಡನೆ ಮಾತಾಡುವ ಆಸೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನಡುವೆ ಅವರು ಕೆಮ್ಮಿದರೆ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿದೆವೆಂದು ನಮ್ಮ ಮನ ಸ್ಸಿಗೇ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೌಲಾನಾ ಹಿರಿಯರು. ಭೂಲಾ ಭಾಯಿ ಶ್ರೀಮಂತರು; ಸ್ವಲ್ಪ ಮಡಿ ಹೆಚ್ಚು. ಉಳಿದವರಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಹದ ಬಂದಿಲ್ಲ.

ಡಾಕ್ಟರ್ ಪಟ್ಟಾಭಿಯೊಬ್ಬರೆ–ಕೆಲ ಮಟ್ಟಿಗೆ, ಅದೂ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ, ಕೃಪಾಲಿನಿ–ಹೊರಗಿನ ಜನಕ್ಕೆ ಆಸರೆ. ಕಮಿಟಿಯಲ್ಲಿ ಕೂತು ಬೇಸರ ವಾದಾಗಲೋ, ಕೆಲಸ ಮುಗಿದ ಮೇಲೋ, ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಬೆಂಚಿನ ಮೇಲೋ, ಅತಿಥಿ ಭವನದ ಮುಂದಿನ ಬಯಲಿನಲ್ಲೋ ಕೂತು ಸುದ್ದಿ ಗಾರರೊಡನೆ ಇತರರೊಡನೆ ವಿನೋದವಾಗಿ ಹರಟೆ ಹರಡುತ್ತಾರೆ. ಡಾಕ್ಟರರು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಚುರುಕು. ಜನ, ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಅವರ ವಿಮರ್ಶೆ ಬಹಳ ಆಳವಾದುದು. ಅವರ ಜ್ಞಾನಭಾಂಡಾರವೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದುದಲ್ಲ. ಅವರು ಓದಿದುದು, ನಡೆಸಿದುದು ವೈದ್ಯಕೀಯ ವಾದರೂ ಯಾವ ಇತಿಹಾಸಜ್ಞನಿಗೂ ಇರದಷ್ಟು ಇತಿಹಾಸ ಜ್ಞಾನ ವಿದೆ. ಮಾತಿಗೆ ಮೊದಲು, ಇತಿಹಾಸದ ವಿಷಯ ಬಂದರೆ, ಇಸವಿ, ತಾರೀಖುಗಳನ್ನೇ ಒಗೆಯುತ್ತಾರೆ. ವಾದದಲ್ಲಿ ಸಿಡಿಲು. ಅನೇಕ ಸಲ ಸಂಪಾದಕ ಮಹಾಶಯರು Prince Rupert of debate ಎಂದು ಕರೆದಿದಾರೆ ಇವರನ್ನು.

ನಿಜವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ ಪಟ್ಟಾಭಿ ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅದೂ ಸರಳವಾದ ನೇರಾದ ಧಾರೆಯಲ್ಲ. ವೈಯಾಕರಣಿಯ ಗೊಂದಲವಿದ್ದಂತೆ. syn:nyms—antonyms,

ಅಭೇದ ವಿಭೇದಾರ್ಥಕ ಶಬ್ದಗಳ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಮಳೆ ಸುರಿದಂತೆ ಸುರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಒಮ್ಮೆ ಅಖಿಲಭಾರತ ಸಂಸ್ಥಾನ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸ್ಥಾಯೀ ಸಮಿತಿಯ ಅಧಿವೇಶನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅವರಿಗೊಂದು ಪತ್ರ ಬರೆದಿದ್ದೆ. ನಮ್ಮ ಸಭೆಗಳು ಇತರ ಮಹತ್ವದ ಸಭೆಗಳ ಗೊಂದಲದಲ್ಲೇ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ಕೆಲಸವಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂತ. ಅದಕ್ಕವರು ಉತ್ತರ ಬರೆದರು. 'However much we may try to isolate our meetings they will be surounded, preceded and succeeded by a number of public engagements of a political nature'. ಈ ವಾಕ್ಯವಿನ್ಯಾಸ ಅವರದೇ ಸರಿ. ಬರೆಹದಂತೆಯೇ ಮಾತು.

ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿಯ ನಾಯಕರಲ್ಲಿ ಸುದ್ದಿಗಾರರ ಬೆಳಕೆಂದರೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಯೊಬ್ಬರೇ. ಹಾಗಿಷ್ಟು ಹೀಗಿಷ್ಟು, ಹರಟುತ್ತ ನಗುತ್ತ ಸುದ್ದಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಉಳಿದವರು ಯಾರೂ ಇವರನ್ನು ಹತ್ತರ ಬರಗೊಡಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಪತ್ರಿಕಾ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಬೆಲೆ ಕೊಡುವುದು ಅವರಿಗೊಬ್ಬರಿಗೇ ಗೊತ್ತಿದ್ದಂತಿದೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಗೆಳೆಯರಂತೆ ನಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಕಿರೀಟದ ನೆನಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

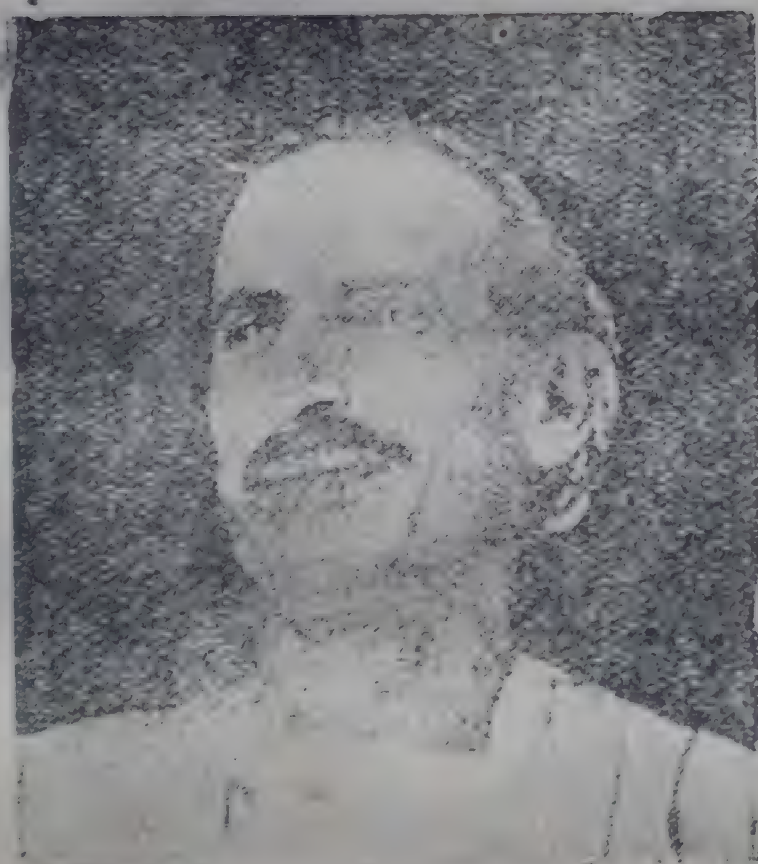
ಇದು–ಈ ಅನಾಸಕ್ತಿ ಇವರ ಪ್ರಧಾನ ಗುಣ. ಅಂತಲೇ ಇವರು ಎಂದೂ ಕೆರಳಿದುದು ಯಾರೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಎಂಥ ದುರ್ಘಟನೆಯನ್ನಾಗಲಿ ನಗುನಗುತ್ತ ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಲ ಇವರಿಗಿದೆ. ಹೋದ ವರ್ಷ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿಯ ಸದಸ್ಯರು ಎಲ್ಲರೂ ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಟ್ಟ ಆ ಮಹಾ ಪ್ರಳಯದ ದಿನ ಸಂಜೆಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿ ಮದರಾಸಿಗೆ ಪಯಣವಾಗಿದ್ದರು. ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಯಾರೋ ಕೇಳಿದರು ; 'ಡಾಕ್ಟರ್, ಬೋಸರಿಗೆ ಬೇನೆ ಬಹಳವಾಗಿ ತ್ರಿಪುರಿಗೆ ಬಾರದಾದರೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿ

ಹೇಗೆ?' ನಗುತ್ತ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟರು. ಡಾಕ್ಟರರು, 'ಮದುಮಗ ನಿಲ್ಲದೆ ಮದುವೆಯೆ!' ತ್ರಿಪುರಿಯಲ್ಲಿ ನಾಯಕರ ಶಿಬಿರಗಳಿಂದ ನರ್ಮದೆಯ ರಮಣೀಯ ನೋಟವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದೆವು. ಪಟ್ಟಾಭಿ ಏನೋ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೃಪಾಲಿನಿ ಎಲ್ಲಿಂದಲೋ ಬಂದವರೇ 'ಏ, ಸೋತು ಹೋದ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ' ಎಂದು ಇವರನ್ನು ಕರೆದರು. ನಿಂತಿದ್ದವರು ನಾವೆಲ್ಲ ದಕ್ಷಿಣದವರು. ಆಂಧ್ರರೇ ಇರಬೇಕು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುಳ್ಳು ನೆಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ಪಟ್ಟಾಭಿ ಮಾತ್ರ 'ಇಂಥಾ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ಇದ್ದರೆ ಮತ್ತೇನಾಗಬೇಕು. ಸದ್ಯ ಉಳಿದವರಿಗೆ ನಿನ್ನ ಪೀಡೆ ತಪ್ಪಿತಲ್ಲ ಇದರಿಂದ' ಎಂದು ತೇಲಿಸಿಬಿಟ್ಟರು.

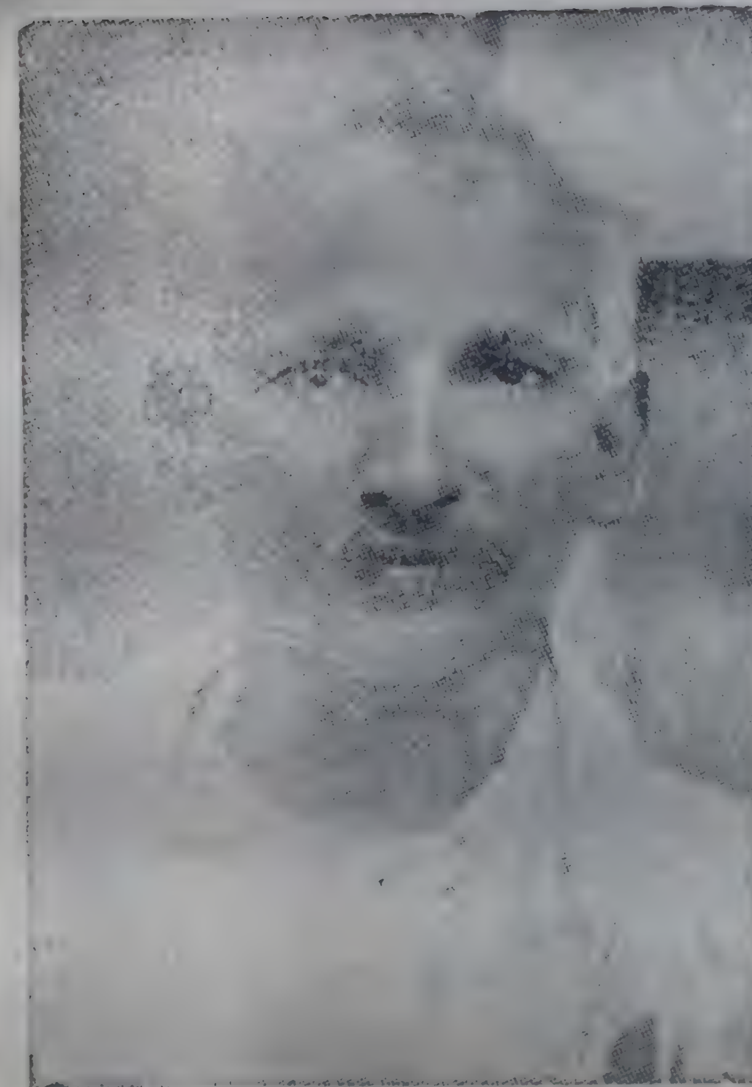
ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಿ ರಾಜಗೋಪಾಲಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಗಾಂಧೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿ ಪ್ರಮುಖರು. ಆಚಾರ್ಯರು ಅಮಾತ್ಯರಾದ ಮೇಲಂತೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಬರೆಹಗಳಿಗೆ ವಿಪುಲವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ ಇವರದೇ ಆಗಿದೆ. ಡಾಕ್ಟರರು ಬಹುಶ್ರುತರು, ಬಹು ಸಂಚಾರಿಗಳೂ ಹೌದು. ದೇಶೀ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಸಮಸ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಮೇಲೆ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸುತ್ತಿದಾರೆ. ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ, ಹಿರಿದು, ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಬಲ್ಲರು. ಪಟ್ಟಾಭಿ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ತಮ್ಮದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವರೆಗೆ ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಸಂಸ್ಥಾನ ಪರಿಷತ್ತು ಅಗಸ್ತ್ಯ ಭ್ರಾತಸಂತಿತ್ತು. ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಚಳುವಳಿ ಯಾರಿಗೂ ಬೇಡಾದಾಗ ಸವತಿಯ ಮಗುವಿನಂತಿತ್ತು. ಪಟ್ಟಾಭಿ ಅದರ ಚುಕ್ಕಾಣಿ ಹಿಡಿದ ಮೇಲೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲೂ ಈ ದೋಣಿಗೆ ರಹದಾರಿ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರಾಗಿ ನಾಯಕರು ಅತ್ತಕಡೆಗೆ ಓಡಿದರು. ವಲ್ಲಭಭಾಯಿ ಕಾಠಿಯವಾಡದಲ್ಲಿ, ಜಮನಾಲಾಲರು ಜಯಪುರದಲ್ಲಿ, ದೇವ ಶಂಕರರಾಯರು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ

ಗಾಂಧೀಜೀ ಗಾಳೀಸವಾರಿಗೆ

ಆಚಾರ್ಯ ಕೃಪಲಾನಿ

ಡಾಕ್ಟರ್ ಪಟ್ಟಾಭಿ

ತೊಡಗಿದರು. ಗಾಂಧೀಜೀ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ತೊಡಕಿನಲ್ಲಿ ಬಂದುದೂ ಜವಾಹರಲಾಲರು ಅ. ಭಾ. ಸಂ. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದುದೂ ಪಟ್ಟಾಭಿಯ ಪ್ರಭಾವ. ದೇಶೀ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಚಳುವಳಿಗೆ ಇವರು ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧರ್ಮಪಿತೃ, God father, ಎನ್ನಬಹುದು.

ಪಟ್ಟಾಭಿಯ ನಿಶಿತ ಬುದ್ಧಿಗೆ ವೈದ್ಯವೃತ್ತಿ ಹಿಡಿಸಲಿಲ್ಲ. ಹತ್ತೇ ವರ್ಷದೊಳಗೆ ಆಯುಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ನಿರ್ವಾಹಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಗಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸೇವೆಗೆ ಬಿದ್ದರು. ಪತ್ರಿಕಾ ಸಂಪಾದನಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮಾಡಿದರು. ಅವರ 'ಜನ್ಮಭೂಮಿ' ತೆಲುಗರಿಗೆ ಒಂದು ಬೆಳಕಾಗಿತ್ತು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡಿದರು. ಆಂಧ್ರ ಜಾತೀಯ ಕಲಾಶಾಲೆಯ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಇವರೂ ಇವರ ಗೆಳೆಯರೂ ಕಾರಣ.

ಆಂಧ್ರಪ್ರಾಂತನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಲವಾದುದೊಂದು ಚಳುವಳಿ ನಡೆದಿದೆ ತೆಲುಗರಲ್ಲಿ. ಅದಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಾಭಿ ಮುಂದಾಳು. ಆಂಧ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಕಲೆಗಳ ಪುನರುಜ್ಜೀವನ ನಡೆದಿದೆ. ಆ ದೀಪಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಇವರದೂ ಒಂದು ದೀಪವಿದೆ.

ಇವರಿಗೆ ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಕಲಿವ ಚಟ ಬಹಳ. ತಮಿಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೀ ಕಲಿತಿದ್ದಾರೆ. ತೆಲುಗು ಇಂಗ್ಲೀಷುಗಳು ತಾಯಿ, ಮಲತಾಯಿಗಳು. ಕನ್ನಡವೂ ಇವರಿಗೆ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಪರಿಚಿತವಾದುದು. ಅವರ ಸೊಸೆ ಮೈಸೂರು ಕಡೆಯವರಿರಬೇಕೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈಗ ಅವರಿಗೆ ಅರವತ್ತು ವರ್ಷ. ಈ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉರ್ದೂ, ಪರ್ಶಿಯನ್ ಕಲಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಶ್ಲಿಷ್ಟವಾದ ಪರ್ಶಿಯನ್ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತ, ತೂಕವಾಗಿ, ಗಂಟೆಗೊಂದು ವಾಕ್ಯದಂತೆ

ಮಾತಾಡುವುದು ಜನರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇವರ ನಗುವಿನಿಂದ ಅವರೇನು ಅಧೀರರಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಹಾಗೇ ಮುಂದರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಈಗ ಇಡೀ ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶಕ್ಕೆ ಇವರೊಬ್ಬರೇ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿನಿಧಿ.

* * * *

ಹರೆಕೃಷ್ಣ ಮೆಹತಾಬರು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆ. ಈ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಇವರೇ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಕಿರಿಯರು. ಮೂವತ್ತೆಂಟು ವರ್ಷ. ಬಲವಾದ ಮೈಕಟ್ಟು, ದೃಢವಾದ ಸಂಕಲ್ಪ. 'ಅಡಿಯ ಮುಂದಣ ಸ್ವರ್ಗ. ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಅಶ್ವಮೇಧ ಫಲ' ಎಂಬ ದಿಟ್ಟತನ, ಕಾರ್ಯದೀಕ್ಷೆ. ಸಾವಿರದ ಒಂಭೈನೂರ ಮೂವತ್ತೇಳರಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನವರು ಚುನಾವಣೆಗಳಿಗೆ ನಿಂತಾಗ ಉತ್ಕಲ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ವಿಜಯವಾಯಿತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಪ್ರಭಾವವಿದೆಯೇ ಎಂದು ಬಿಳಿಯ ದೊರೆಗಳು ಕಣ್ಣು ಅಗಲ ಮಾಡಿರಬೇಕು. ಈ ಅದ್ಭುತ ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಮೆಹತಾಬರ ಸತತ ಪರಿಶ್ರಮ, ಅವರ ಪ್ರಭಾವಗಳೇ ಕಾರಣ. ಈ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ನಾಯಕಮಂಡಲಿಗೆ ಇವರೇ ಮೊದಲನೇ ಉತ್ಕಲದ ಸದಸ್ಯರು.

ಉತ್ಕಲವು ಬಿಹಾರಕ್ಕೆ ಆತುಕೊಂಡೇ ಇದ್ದರೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಬೇಗನೆ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಉತ್ಕಲದ ವೃದ್ಧಪಿತಾಮಹ ಮಧುಸೂದನದಾಸರು ಮಿತವಾದಿಗಳು. ಮಾಂಟೆಫರ್ಡ್ ಸುಧಾರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು. ಮುಂದೆ ಗೋಪಬಂಧು ದಾಸರು ಗಾಂಧೀಜಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಆ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಸುಂಟರಗಾಳಿಯೆಬ್ಬಿಸಿದರು. ಆಗ ಮೆಹತಾಬರು ಈ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದರು.

ಉತ್ಕಲವು ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಜಮೀನುದಾರರ ಪ್ರಾಂತ. ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ರಾಜರಿಗಿದ್ದಷ್ಟು ಅಧಿಕಾರವಿದೆ. ರಾಜರಿಗಿರಬೇಕಾದ ಪ್ರಜಾವಾತ್ಸಲ್ಯ ವಿಲ್ಲ. ರೈತರನ್ನು ಹಿಂಡಿ, ಗಾಣವಾಡಿ, ಹಿಪ್ಪೆ ಮಾಡಿದಾರೆ. ಆ ರೌರವ ನರಕದ ಬಗ್ಗೆ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಢೇನಕನಾಲ್, ರಾಣಪುರ ಮುಂತಾದ ಜಮೀನುದಾರಿಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಬೆಳಕು ಹರಡಿವೆ. ಅಸಹಕಾರದ ಚಳು ವಳಿಯ ಸೆಕೆ ಬಡಿದು ಅಲ್ಲಿನ ರೈತರು ತಿರುಗಿ ಬಿದ್ದರು. ಕಾಣಿಕ ಎಂಬ ಜಮೀನುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಚಳುವಳಿಯನ್ನು ಅಣಗಿಸಲು ರಕ್ತ ಹಳ್ಳವಾಗಿ ಹರಿದು ಹೋಯಿತು. ಗೋಪಬಂಧು ಮತ್ತು ಭಾಗೀರಥಿ ಮಹಾಪಾತ್ರ ರಿಬ್ಬರೂ ಸರಕಾರದ ಅತಿಥಿಗಳಾದರು. ಮೆಹತಾಬರೊಬ್ಬರೇ ಇಡೀ ಭಾರ ಹೊರಬೇಕಾಯಿತು.

ಮೆಹತಾಬರು ಬಡವರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಜಮೀನುದಾರಿಗೊಂದಕ್ಕೆ ದತ್ತಕ ಹೋದರು. ಎರಡೂ ದಂಡೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿದವರು. ಅಷ್ಟು ಭೀಷಣವಾಗಿ ಚಳುವಳಿಯನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಬೇಡಿರೆಂದು ಜಮೀನು ದಾರರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಕೇಡಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿದವರುಂಟೇ? ಮೆಹತಾ ಬರಿಗೆ ಒಂದು ವರ್ಷ ಸೆರೆಮನೆಯ ಬಹುಮಾನ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಅಂದೇ ಉತ್ಕಲದ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಸಮರದ ಬೀಜಾಂಕುರವಾಯಿತು. ಈಗ ಅದರ ಫಲ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಮುಂದೆ ಗೋಪಬಂಧು ಕಣ್ಮರೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಮೆಹತಾಬರು ಉತ್ಕಲದ ನಾಯಕರಾದರು. ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ದರು. ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಬಂದಾಗ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ಧುಮುಕಿದರು. ಗುಜರಾತಿನ ತರುವಾಯ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಉತ್ಸಾಹ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಕಲವು ಮೊದಲನೆಯದೆಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸೇ ಹೇಳಿತು. ಅದು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕೆಲಸದಲ್ಲೇ ಹುದುಗಿಕೊಂಡರು.

ಮೆಹತಾಬ್. ಅವರು ಹೊರಗೆ ಬಂದದ್ದು ಚುನಾವಣೆಯ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲೇ. ಆದರೆ ತಮಗಾಗಿ ವೋಟು ಪಡೆಯಲಲ್ಲ, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಮತ ಪಡೆಯಲು.

ಮೆಹತಾಬರಿಗಿನ್ನೂ ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಷ್ಯವಿದೆ. ಆ ಆಯುಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಗಳಿಸಿಬಿಟ್ಟೇನು, ಹೊಸ ಸಮಾಜದ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ನೆರವಾದೇನು ಎಂಬ ಆಸೆ, ಉತ್ಸಾಹ ಭರವಸೆಗಳಿವೆ. ಆ ಮೋರೆಯಲ್ಲಿ ಅವು ಒಡೆದು ಕಾಣುತ್ತವೆ.

* * * *

ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡವರಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ದೇವ ಶಂಕರರಾಯರು. ಅವರು ಹುಟ್ಟಿದ್ದೂ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ—ಭೋರ್‌ನಲ್ಲಿ. ಒಂದು ಬಡ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ.

ಎಲ್ಲ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರರಂತೆ ಶಂಕರರಾಯರೂ ಟಿಳಕ, ಕೇಳಕರರ ಪ್ರಭಾವದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದರು. ಸಾವಿರದ ಒಂಭೈನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಇಪ್ಪತ್ತಮೂರರಲ್ಲಿ ಕೇಳಕರರು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಪ್ರಾಂತೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದಾಗ ಇವರು ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಮುಂದೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದ, ಸಿದ್ಧಾಂತಭೇದಗಳ ಸಲುವಾಗಿ ಆ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಖಾದೀ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಧಾರ ಸ್ತಂಭವಾದರು. ಇಂದಿಗೂ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀ ವಾದಕ್ಕೆ ಇವರೇ ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿ. ಇವರದೇ ಆ ದೀಪ.

ಸಾವಿರದ ಒಂಭೈನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತರಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಶೀ ಪೇಟ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವೊಂದು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಿತು. ತಾತಾ

ಕಂಪನಿಯ ಒಂದು ಯೋಜನೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹೂಡಿದ್ದ ಚಳುವಳಿ ಅದು. ಅವರಲ್ಲಿ ಶಂಕರರಾಯರು ಮೂರು ಸಲ ಸೆರೆಮನೆ ಕಂಡರು. ಅಲ್ಲಿ ಅವರು ತಾಳಿಕೊಂಡ ಬಾರುಕೋಲಿನ ಪೆಟ್ಟುಗಳು ಅವರ ಹೆಸರನ್ನು ರಕ್ತಾಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದವು. ಸೈಮನ್ ಕಮಿಷನ್ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳಲ್ಲೂ ಅವರಿಗೆ ದೀರ್ಘ ಶಿಕ್ಷೆಗಳಾದವು.

ಶಂಕರರಾಯರು ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾವುಕ ಜೀವಿ. ಹೋಂ ರೂಲು ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಚಂಪಾರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕರೆಗೆ ಕರಗಿ ಹೋದರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಸಂಬಂಧ ಇವರಿಗೆ ಅಂದೇ ಬಂತು. ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಆ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅವರು ಅಚಲರಾಗಿದಾರೆ. ನಡುವೆ ಸೈಮನ್ ಕಮಿಷನವ ಗದ್ದಲವಾದಾಗ ಅವರಿಗೆ ಎರಡು ವರ್ಷ ಕಠಿಣ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ರಾಯರು ಧಾರ್ಮಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗೀತೆಯನ್ನು, ಆಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದರು. ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದ ಒಲವು. ಹೊರಗೆ ಬಂದಾಗ ಅವರ ಬಾಳು ಹೊಸ ಹಾದಿ ಹಿಡಿಯಿತು. ಅಂದಿನಿಂದ ಅವರು ರಾಜಕೀಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಂತೆ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದಾರೆ. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವರ ಗಡ್ಡ, ಅವರ ವೇಷ, ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅವರ ಭಾವಮುಗ್ಧ ದೃಷ್ಟಿ, ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸರನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತವೆ.

ರಾಯರು ಗಾಂಧೀ ಸೇವಾ ಸಂಘದ ಸದಸ್ಯರು. ವೃತ್ತಿ, ಪತ್ರಿಕಾ ನಿರ್ವಹಣ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ದಿನಪತ್ರಿಕೆಯಾದ ಲೋಕಶಕ್ತಿಗೆ ಇವರೇ ಸಂಪಾದಕರು. ಲಾ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿದುದರಿಂದ ಪತ್ರಿಕಾ ನಿರ್ವಹಣವೇ ಬಹಳ ದಿನದಿಂದ ಇವರ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ

ದೇವರನ್ನು ಸರಳ ಜೀವನ, ಅಚಲಶ್ರದ್ಧೆಗಳ ಮೆಚ್ಚು ಎಂದು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರವು ಫೈಜಪುರದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ವಾಗತಾಧ್ಯಕ್ಷರನ್ನಾಗಿ ಆರಿಸಿತು.

*   *   *   *

ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಪಟ್ಟಾಭಿಯೊಡನೆ ಮಾತಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದೆವು. ರೈಲಿನಿಂದ ಆಗ ತಾನೆ ಯಾರೋ ಇಬ್ಬರು ಹೆಂಗಸರು ಬಂದರು ಅತಿಥಿ ಭವನಕ್ಕೆ; ಮುಂದುಗಡೆಯ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋದರು. ಅದು ಕೃಪಲಾನಿಯ ಬಿಡದಿ. ಒಂದೆರಡು ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೇ ಕೃಪಲಾನಿ ಮಹಡಿಯಿಂದ ಇಳಿದು ಬಂದರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುದು ನೋಡಿ ಪಟ್ಟಾಭಿ ಕೂಗಿದರು; 'ಒಳಗೆ ಯಾರೋ ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದವರಿದ್ದಾರೆ, ಹೋಗಬೇಡ.' ಕೃಪಲಾನಿ ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ಹೇಳಿದರು. 'ಯಾರಿಗೆ ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲ? ನಿನಗೆ, ಡಾಕ್ಟರ್.' ಬಂದಿದ್ದವರು ಅವರ ಹೆಂಡತಿ, ಶ್ರೀಮತಿ ಸುಚೇತಾ.

ಕೃಪಲಾನಿ ವಿನೋದಿಗಳೆಂದು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ವಲ್ಲಭಭಾಯಿಗಿದ್ದಂತೆ ಇವರಿಗೂ ನಾಲಗೆ ಕೊಂಚ ಹರಿತ. ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡದೆ ಮಾತಾಡುತ್ತಾರೆಯೇನೋ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಟೀಕೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಪಟ್ಟಾಪರಸೆ. ದಯೆಯಿಲ್ಲ, ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಗಾಂಧೀಜಿಯನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಟೀಕಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕೃಪಲಾನಿ ಸ್ವಭಾವತಃ ಧೀರರು, ನೇರಾದ ಹಾದಿಯವರು, ಕೊಂಕು ಕಪಟಗಳಾಗಲಿ, ಅಳ್ಳೆದೆಯಾಗಲಿ ಅವರಿಗೆ ಸೇರದು. ಅಂತೇ ಅವರ ಮಾತು ಕೆಲವು ಸಲ ಸಿಡಿಲಾಗುತ್ತದೆ.

ನೋಡಲು ಹುಚ್ಚರಂತೆ ಇದ್ದರೂ ಕೃಪಾಲಾನಿ ದೊಡ್ಡ ವಿದ್ವಾಂಸರು. ಉಚ್ಚ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದು ಪ್ರೊಫೆಸರರಾಗಿ ಕಾಲಕಳೆದವರು.

ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಬಾರದ ಜ್ಞಾನ ಜ್ಞಾನವಲ್ಲವೆಂದು ನಂಬಿದ ವ್ಯವಹಾರ ವಾದಿ. ಕರ್ಮಜೀವನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರೂ ಕೀರ್ತಿಯ ಗೋಪುರವನ್ನೇರುವ ಆಸೆಯಿಲ್ಲದ ವೇದಾಂತಿ. ಹೆಚ್ಚು ರಭಸಕ್ಕೆ ಹೋಗದೆ ತಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಆರಿಸಿಕೊಂಡ ಕೆಲಸವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಾಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಾರೆ.

ಇವರು ಹುಟ್ಟಿದುದು ಸಿಂಧ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ. ಕರ್ಮ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ತೇಲಿಕೊಂಡು ನಾಲ್ಕಾರು ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆಯುಷ್ಯ ಕಳೆದಿದಾರೆ. ಬಿಹಾರ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ--ಮುಜಫರ್ ಪುರದಲ್ಲಿ--ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರೊಫೆಸರಾಗಿದ್ದಾಗ ಇವರಿಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಶನವಾಯಿತು. ಅದನ್ನು ಅವರೇ ಈಚೆಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದಾರೆ. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಗಾಂಧೀಜಿ ಬಂದಾಗ ಶಾಂತಿನಿಕೇತನದ ವರೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ ಬಂದರು. ಅಂದಿನಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ಗೌರವ, ಶ್ರದ್ಧೆ ಉಂಟಾದುವು. ಹರೆಯದಲ್ಲಿ ಕೃಪಲಾನಿ ಕ್ರಾಂತಿವಾದಿ, ಹಿಂಸಾವಾದಿ. ಗಾಂಧೀದರ್ಶನ ಅದನ್ನು ಅಹಿಂಸೆಗೆ ಪೂರಾ ತಿರುಗಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಮುಂದೆ ಗಾಂಧೀವಾದವನ್ನು ಇವರಷ್ಟು ವಿಶದವಾಗಿ, ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವವರೇ ಇಲ್ಲದಾಯಿತು. ಅಹಿಂಸೆಯ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತ ಗಾಂಧೀವಾದವು ಹೇಗೆ ದೇಶದ ರೈತರ, ಕೂಲಿಕಾರರ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಡುಸುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನೂ, ಸಾಮ್ಯವಾದ, ಮಾರ್ಕ್ಸವಾದ, ಕಮ್ಯುನಿಸಂ ಮುಂತಾದ ಪಂಥಗಳಿಗಿಂತ ಹೇಗೆ ಉತ್ತಮವೆಂಬುದನ್ನೂ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಜಗತ್ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಪೋಹದಕಾರಿಯೆಂಬುದನ್ನೂ ಆಗಾಗ ಲೇಖನಗಳ ಮೂಲಕ ತೋರಿಸುತ್ತಿದಾರೆ.

ಚಂಪಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜೀ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮೊದಲು ಮಾಡಿದಾಗ ಕೃಪಲಾನಿಗೆ, ಚಾತಕಪಕ್ಷಿಗೆ ಮಳೆ ಹನಿ ಉದುರಿದಂತಾಯಿತು.

ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ನೆರವಾಗಿ ನಿಂತು ಆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ನಡೆಸಿದರು.
ಅಲ್ಲೇ ಇವರಿಗೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕಲೆಯ ಹಿಡಿತ ಅನುಭವವಾಯಿತು.

ಮುಂದೆ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಕಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಮದನಮೋಹನ ಮಾಲವೀ
ಯರ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು. ಸಾವಿರದ ಒಂಭೈನೂರ
ಹದಿನೆಂಟರ ದಿನಗಳು ಅವು. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು
ಬೆಳೆದಿತ್ತು. ಮಾಂಟೆಗ್ಯೂ ಚೆಮ್ಸ್‌ಫೋರ್ಡರ ವರದಿ ಬಂದಿತ್ತು.
ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತ ಮಾಲವೀಯರೇ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷ
ರಾದರು. ಕೃಪಲಾನಿಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಪರಿಚಯವಾದುದು, ಭಾರತದ
ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನಾಯಕರ ಗುರುತಾದುದು ಆಗಲೇ.

ಆ ಮೇಲೆ ಹಿಂದೂ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಲ್ಲಿ ರಾಜಕಾರಣದ
ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದರು. ಗುಜರಾತಿನಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜೀ ಗುಜರಾತ ವಿದ್ಯಾ
ಪೀಠವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರು. ಐದು ವರ್ಷ ಕಾಲ
ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ತಯಾರು ಮಾಡಿ, ಮುಂದೆ ಮೀರತ
ದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಖಾದೀ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ
ತೊಡಗಿದರು.

ಮುಂದೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯಾದರು. ಸಾವಿರದ ಒಂಭೈ
ನೂರ ಮೂವತ್ನಾಲ್ಕರಿಂದ ಇಂದಿಗೂ ಆ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲೇ ಇದ್ದಾರೆ.

ಕೃಪಲಾನಿಗೆ ಬಡತನವು ಮೆಚ್ಚಿದೊಂದು ವ್ರತ. ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ
ಯಾಗಿ ಎಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳ ಸಿಕ್ಕಿದರೂ ಬರೀ ಎಂಟು
ರೂಪಾಯಿ ಮಾತ್ರವೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ ಮದುವೆಯಾಗುವ
ವರೆಗೂ. ನಲವತ್ತು ನಲವತ್ತೈದು ವರ್ಷ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದು
ಈಗ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವೈರಾಗಿಗೆ ಮದುವೆಯಾದರೂ

ಏಕೆ ಬೇಕಾಯಿತೆಂದು ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡದವರು ಇಲ್ಲ. ಆ ಗುಟ್ಟು ಶ್ರೀಮತಿ ಸುಚೇತಾದೇವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೊತ್ತು.

ಇವರನ್ನು ಆಚಾರ್ಯ ಕೃಪಲಾನಿಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆಚಾರ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇವರು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ತಕ್ಕವರು. ಆ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ತಪಸ್ವಿಗಳ ಎಲ್ಲ ತೇಜಸ್ಸೂ ಇವರಿಗಿದೆ.

ಬಾಪೂಜಿ

'ಒಂದೊಂದು ಗಡಿಯಾರ ಒಂದೊಂದು ಹೊತ್ತು.'

ಈ ನಾಡುನುಡಿ ನನ್ನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸಂದರ್ಭ ಬಹ ಸಂತೋಷದ್ದು; ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದದ್ದು. ಅಕ್ಟೋಬರ್ ಹನ್ನೊಂದ ನೆಯ ದಿನ ನಮ್ಮ ಸ್ಥಾಯಿಸಮಿತಿ ಸೇರಿತ್ತು ವರ್ಧಾದಲ್ಲಿ. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಎರಡು ಗಂಟೆಗೆ ನಮ್ಮ ಸಮಿತಿಗೆ ಬರುವುದಾಗಿ ಗಾಂಧೀಜೀ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಅಖಿಲಭಾರತ ಸಂಸ್ಥಾನ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಭೆಗೆ ಗಾಂಧೀಜೀ ಬಂದುದು ಅದೇ ಮೊದಲನೇ ಸಲ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತಿಗೂ ಮುಂದೆ ಏನು ಸಂಬಂಧ ವಿರಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರ ಚರ್ಚೆಯಾಗಬೇಕಿತ್ತು. ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಚಳ ವಳಿಯೂ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಒಂದು ಅಂಗವೆಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ತಿಳಿಯ ಬೇಕು. ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿಯು ಉಪಸಮಿತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಯಾಗುವ ಹೊಣೆ ಅದಕ್ಕೆ ಹೊರಿಸಬೇಕು. ಇದು ನಮ್ಮ ವಿಚಾರ. ಸಮಿತಿಗೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಜವಾಹರಲಾಲರಿಗೂ ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿತ್ತು. ಗಾಂಧೀಜೀ ಒಪ್ಪು ಎಂದರೆ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಮಾತು ತೆಗೆಯಬಹುದು ಎಂದು ಅವರನ್ನು ಸಮಿತಿಗೆ ಬರಲು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉತ್ಸುಕತೆ.

ಗಾಂಧೀಜೀ ಒಂದು ಬಗೆಯಿಂದ ಕಾಲನನ್ನು ಗೆದ್ದವರು. ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಅವರದೇ ಹೆಸರು. ಆದೇಕೋ ಎರಡು ಗಂಟೆಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಐದು ನಿಮಿಷ ನೋಡಿ ಕೆಲ

ನೋವಲಿಟ್ಟಿವು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲೆ ಅವರೂ, ಮಹದೇವ ದೇಸಾಯಿ ಯವರೂ ಬಂದರು.

ಬಂದವರೇ 'ಸ್ವಲ್ಪ ತಡವಾಯಿತು, ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು. ನಿಮ್ಮ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಮಿನಿಟು ಪೋಲುಮಾಡಿದೆ' ಎಂದರು ತಮ್ಮ ಸೊಂಟದ ಗಡಿಯಾರದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತ.

ಜವಾಹರರು ತಮ್ಮ ಕೈಗಡಿಯಾರ ನೋಡಿದರು; ಎರಡು ಗಂಟೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ನಿಮಿಷ ಆಗಿತ್ತು. 'ಇಲ್ಲ ಇಪ್ಪತ್ತು ಮಿನಿಟಾಗಿದೆ' ಎಂದು, ನಗುತ್ತ 'You are behind time' ನೀವು ಹಿಂದೆ ಇದೀರಿ ಎಂದರು. 'Sometimes it is permisible to go slow'. ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಕೊಂಚ ನಿಧಾನವಾದರೂ ಪರವಾಯಿಲ್ಲ; ಗಾಂಧೀಜಿ ನಗುತ್ತ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟರು.

'ಈ ಗಡಿಯಾರ ನೀನು ಕೊಟ್ಟದ್ದೇ! ಜವಾಹರ್' ಎಂದರು ಗಾಂಧೀಜೀ ಮತ್ತೆ, ಏನೋ ನೆನಪಾದವರಂತೆ.

ಜವಾಹರರಿಗೂ ಆ ಮಾತು ನೆನಪಾಯಿತು. 'ಆಗ ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ನಡೆದಿತ್ತು' ಎಂದು ಹೊತ್ತು ಸರಿಮಾಡಲು ಬಾಪೂಜಿಯ ಗಡಿಯಾರಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿದರು.

ನನ್ನ ಕಣ್ಣು ತಾವಾಗಿಯೆ ನನ್ನ ಗಡಿಯಾರದ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಳಿ ದವು. ಅವರಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ನಿಮಿಷ ಕಡಮೆ. ನನ್ನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬಲವಂತ ರಾವ್ ಮೆಹತಾ ಅವರದು ಎರಡುನಿಮಿಷ ಕಡಮೆ.'So you are ahead' ನಿನ್ನದು ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದೋಟ ಜವಾಹರ್, ಎಂದರು ಗಾಂಧೀಜೀ.

ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗಡಿಯಾರ ನೋಡಿಕೊಂಡರು. ಒಂದಕ್ಕೆ ಒಂದೂ ಕೂಡಲಿಲ್ಲ.

'ಒಂದೊಂದು ಗಡಿಯಾರ, ಒಂದೊಂದು ಹೊತ್ತು' 'Two watches never agree' ಮಹದೇವ ದೇಸಾಯಿ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದರು.

* * * *

ವರ್ಧಾ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಗಾಢ ಗಾಂಭೀರ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟೇ ವಿನೋದ ಉಲ್ಲಾಸವೂ ಇದೆ. ಗಾಂಧೀಜಿಯಂತೂ ತುಂಬಾ ವಿನೋದಪ್ರಿಯರು. ಅನೇಕ ಸಲ ವಿನೋದವಾಗಿಯೇ ಕೆಲವು ಮಹತ್ವದ ಮಾತು ಆಡುತ್ತಾರೆ. ಒಮ್ಮೆ ಅವರಿಗೆ ಒಂದು ಮಾನಪತ್ರ ಕೊಟ್ಟಾಗ, 'ನಾನು ನಿಮ್ಮೂರಿಗೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಲ ಬಂದರೂ ಮಾನಪತ್ರ ಕೊಡುತ್ತೀರಿ— ಅಂದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯವನಲ್ಲ ಹೊರಗಿನವ ಎಂದಹಾಗಾಯಿತು. ಹೋಗಲಿ, ಹೋದ ಸಲ ಬಂದಾಗ ಅದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿಧಿ ಕೊಟ್ಟಿರಿ. ಒಂದೊಂದು ಸಲಕ್ಕೂ ನನ್ನ ಬೆಲೆ ಇಳಿವಂತಾಗಿದೆ. ಈ ಸಲ ನಿಧಿಯೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ' ಎಂದರು.

ಗಾಂಧೀಜೀ ತಮ್ಮ ಸನಿಯಕ್ಕೆ ಬಂದವರನ್ನು ಹೇಗೆ ಹದಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆಂಬುದು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಬಲ್ಲ ಮಾತು. ಕ್ಷುದ್ರ ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಪೌರುಷವನ್ನು ಹೇಗೆ ಬೆಳಗಿಸುತ್ತಾರೆಂಬುದೂ ಅಷ್ಟೆ. ಬಾಪೂಜೀ ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಳಿಸುವ ರೀತಿ, ಅಲ್ಪರೆಂದು ಅಂಜಿಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ಅಭಯ ಹಸ್ತವನ್ನು ನೀಡುವ ಜಾಣ್ಮೆ ಅವರ ಬಳಿಗೆ ಬಂದವರನ್ನು ಮುಗ್ಧ ಮೋಹಿತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಅಜ್ಞಾನ ಅಧೈರ್ಯದ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆಶೀರ್ವಾದದ ಅಭಿಮಾನಗಳ ದೀವಿಗೆ ಹತ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅವರು ನಡೆಸಿದಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಚಳುವಳಿಗಳನ್ನು ಯಾರೂ ನಡೆಸಿಲ್ಲ. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಂಥ ವಿಶಾಲ ಖಂಡದ ಭಾಗ್ಯವಿಧಾತರಾಗುವ ಹೊಣೆ ಸುತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ನಿಃಶಸ್ತ್ರರಾಗಿ ಯಾರೂ ವಹಿಸಿಲ್ಲ. ಸಾವಿರಾರು

ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹೊಲಸಿನಂತೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಹೊಲೆತನವನ್ನು ತೊಳೆದುಬಿಡುವ ಸಂಕಲ್ಪ ಸಾಧಾರಣವಾದುದಲ್ಲ. ಸಿಂಗಾರ ಬಂಗಾರಗಳಿಗೆ ಮನಸೋತ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರಳತೆಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆನ್ನುವದೂ, ವಿರಾಮ ವಿರಾಮವೆಂದು ಬಾಯಿಬಿಡುವ ಈ ಯಂತ್ರ ಯುಗದಲ್ಲಿ ದುಡಿಯಿರಿ, ದುಡಿಯಿರಿ ಎಂದು ಖಾದೀ ಮಾತು ಆಡುವದೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯದೇ ಗುತ್ತಿಗೆ.

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ಆಟ ನಡೆದಿದ್ದರೂ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನವೇ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಜನರ ಬಾಳು ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಿರುವ ಶ್ರದ್ಧೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾದುದು. ಜನರೇ ಅವರ ಬಯಲಿನ ಚಿಕ್ಕೆ. ಅವರ ಚಳುವಳಿಯ ಮೂಲಾಧಾರ ಅರ್ಥಬಲವೂ ಅಲ್ಲ, ಅಂಗಬಲವೂ ಅಲ್ಲ; ಸತ್ಯದ ಬಲ. ಪಶುಬಲವಲ್ಲ ಆತ್ಮಶಕ್ತಿ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಸತ್ಯ ಒಂದು ತೂಕ ಹೆಚ್ಚು. ಅವರ ಚಳುವಳಿಗೆ ದೇಶವಲ್ಲ ಕೇಂದ್ರ, ಮಾನವ ಜೀವನ.

ಬಾಪೂಜಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಶೋಧನೆಗಿದ್ದಷ್ಟೇ ಬೆಲೆ ವ್ಯಕ್ತಿ ಶೋಧನೆಗೆ ಇದೆ. ನೀರಿನಿಂದ ಹಾಲನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೀರುವ ಹಂಸದಂತೆ ಇವರ ಕೈವಾಡ. ಒರೆಗಲ್ಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಗೆಲ್ಲಬಹುದಾದ ಧೀರನನ್ನು ಗುರುತಿಸಲೆಂದು ಇವರ ಕಣ್ಣು ಸದಾ ತೆರೆದಿವೆ. ಅಂಥವರನ್ನು ತನ್ನವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಇವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹೂಮಾಲೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಆ 'ಸ್ವಯಂವರ' ಒಮ್ಮೆ ಆದರೆ ಮುಗಿಯಿತು; ಅವರು ಆ ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿಗೆ ತೋರುವ ವಿಶ್ವಾಸ, ನೀಡುವ ಬೆಂಬಲ ಅಲೌಕಿಕವಾದುದು. ಗಾಂಧೀಜಿಯದು ಬರೀ ಹದ್ದಿನ ಕಣ್ಣಲ್ಲ. ಇವರ ಅಭಿಮಾನ ವಿಷಕನ್ಯಾ ಪ್ರಣಯದಂತಲ್ಲ. ಅದು ಭ್ರಮರಕೀಟ ನ್ಯಾಯ. ಮೈದಾಸನ 'ಸ್ವರ್ಣ ಸ್ಪರ್ಶ' ವಲ್ಲ; ಇವರದು ಪರುಸಗಲ್ಲಿನ ಆತ್ಮಸ್ಪರ್ಶ.

ಇವರ ಸಂಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆ ಇಂದ್ರಜಾಲವಿದೆ. ಇವರ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಸೆಳೆತವಿದೆ. ಅದೊಂದು ಸುಂಟರಗಾಳಿ. ಇವರ ಕರ್ಮಕೌಶಲವೇ ಅಂಥದು. ಇವರು ಮಾಡಿದ ಯಾವ ಕೆಲಸವೂ ಇವರು ತುಳಿದ ಯಾವ ಹಾದಿಯೂ ಇವರದೇ ಆಗಿ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಹಿಂದೆ ತಮ್ಮ ಬಂಧು ಬಳಗ, ತಮ್ಮ ಜೊತೆಗಾರರು ತಮ್ಮ ಗುರುತಿನವರು ಕಡೆಗೆ ಇಡೀ ದೇಶವೇ ಆ ಹಾದಿ ತುಳಿದಾರು, ಆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಯಾರು. ಆ ಸುಂಟರಗಾಳಿಗೆ ಸಿಗದಿರುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಂಜಿಯೇ ಸಂಪ್ರದಾಯವಾದಿಗಳೂ, ಕೋಮುವಾರು ನಾಯಕೂ ಇವರ ಹತ್ತರ ಬಾರದೆ ದೂರದೂರವೇ ಸರಿಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಅನಂತವಾದ ವಿಶ್ವಾಸವಿದೆ ಅವರೂ ಹತ್ತರ ಬಂದಾರು ಎಂತ; ಆ ದೂರದ ದಿನಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯುವ ತಾಳ್ಮೆಯೂ ಇದೆ.

‘ಗಾಂಧೀಜೀ ಬರೀ ಗೊಡ್ಡು ಕರ್ಮವಾದಿ, ರಸವಿಲ್ಲ ಕಲೆಯಿಲ್ಲ’ ಎಂದುಕೊಂಡವರು ಬಹಳ. ಅವರು ಹೇಳುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ, ತೋರಿಸುವ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಕುದಿಯಿಲ್ಲ ಕಾವಿಲ್ಲ; ಅವರ ನುಡಿ ಬರಿ ಘಂಟಾನಾದ, ವೀಣೆಯ ಸ್ವನವಲ್ಲ ಎನ್ನುವದು ರೂಢಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಜೀವನ ನಿಜವಾಗಿ ರಸಮಯವಾದುದು. ಕ್ರೌಂಚಗಳೆರಡು ಕಾಮಮೋಹಿತಗಳಾಗಿದ್ದಾಗ ನಿಷಾದನಿಂದ ಹೆಣ್ಣುಹಕ್ಕಿಗೆ ಒದಗಿದ ನೋವನ್ನು ನೋಡಿ ವಿರಕ್ತನಾದ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಋಷಿಗೆ ಕರುಣೆಯುಕ್ಕಿ ಬಂತು. ಆ ನೋವು, ಆ ಕರುಣೆ ಕಾವ್ಯವಲ್ಲವೆ? ಜಗತ್ತಿನ ನೋವು ಕಾವುಗಳನ್ನು ಹಿಗೆ ಅನುಭವಿಸಬಲ್ಲ ಹೃದಯಕಿಂತಲೂ ರಸಕ್ಕೆ ಬೇರೆಲ್ಲಿದೆ ಸ್ಥಾನ? ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು, ಆಶೆಭೀತಿಗಳನ್ನು ಗಾಂಧೀಜೀ ಗುರುತಿಸಿದಂತೆ ಯಾರು ಗುರುತಿಸಿದಾರೆ? ಜೀವನದಿಂದ ರಸವನ್ನು ಬೇರೆಮಾಡಿ ಬರೀ ಭಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಹುಡುಕಿದರೂ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಸೋಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಜೀವನವೇ ಒಂದು ಉತ್ತಮ ರಸಭರಿತ ಕಾವ್ಯ.

ಬಾಪು ಉತ್ತಮ ಜಾತಿಯ ಶಿಲ್ಪಿ. ಕಲ್ಲು ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಮಾಟವಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕುಸುರಿಸುವ ಶಿಲಾಶಿಲ್ಪಿಯಲ್ಲ. ಮಣ್ಣಿಗಿಂತಲೂ ಅದೃಢವಾದ, ಕಲ್ಲಿಗಿಂತಲೂ ಕಠಿಣವಾದ ಮಾನವ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವನ್ನು ಕೊನರಿಸುವ ಮಾನವಶಿಲ್ಪಿ.

ಇಂಥ ಮಹಾಜೀವಿಗಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯ ಕ್ರಾಂತಿ—ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಕೈಹಾಕುವದು. ಇಂಥ ಮಹೋದಾತ್ತ ಚರಿತನಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾರು ಮಾನವ ಕೋಟಿಗೆ ಆ ಅಭಯಹಸ್ತಕೊಡಬಲ್ಲರು!

ವೈಸರಾಯರ ಮೊದಲ ಪ್ರಕಟನೆ ಇನ್ನೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ, ಅಖಿಲ ಭಾರತಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಸಮಿತಿ ವರ್ಧಾದಲ್ಲಿ ನೆರೆದು ಯುದ್ಧದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಈಗ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಾಡಿತು. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಗುಂಪು, ತುಕಡಿಗಳ ನಾಯಕರ ಭೇಟಿಯು ಗೊಂದಲ ಮುಗಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಯುದ್ಧ—ಅಹಿಂಸೆ—ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಇವುಗಳ ತೊಡಕು ಕಗ್ಗಂಟಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಮುಂದಾಳುಗಳಾದವರೆಲ್ಲ ತಮತಮಗೆ ತೋರಿದಂತೆ ಮಾತನಾಡಿ ಹಾದಿಗಾಣದಂತಾಗಿದ್ದರು. ಬಾಪು ಬೇಸತ್ತು ಸೊಂದು ಮಾತನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟರು. ನಿರಂತರ ಮೌನವನ್ನು ಹಿಡಿದರು.

ಅಂಥ ನಿರಾಸೆಯ ಹಿಮದಲ್ಲೇ ಪರ್ಣಕುಟಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು. ಸಂಜೆಯ ಊಟದ ಹೊತ್ತು. ಊಟಮಾಡುತ್ತ ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಊಟವಾದ ಮೇಲೆ ಇತ್ತ ನೋಡಿ 'ಓಹೋ ಏನು ಬಂದದ್ದು? ಒಳ್ಳೇ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಬಂದೆ, ನಿನ್ನ ಪುಣ್ಯ, ಮಾತಾಡುವಾಗಲೇ ಬಂದೆ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈಗಂತೂ ನಾನು ನಿರಂತರ ಮೌನದಲ್ಲೇ ಇದೇನೆ' ಎಂದರು.

ಗಾಳೀ ಸವಾರಿಗೆ ಹೊರಟರು. ಆಗಲೇ ಸೂರ್ಯನು ಕೆಂಪಾಗಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಇಳಿದಿದ್ದ. ಸುತ್ತಲೂ ಗಿಡಗಂಟಿಯಿಲ್ಲದ ಮರುಭೂಮಿಯಂಥ ಹಾದಿ. ನೆರಳು ನಿಡಿದಾಗಿದ್ದವು, ಎಲ್ಲೂ ಸೊಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಭೂಮಿ ತಾಯಿಯ ತಪೋಕನ್ಯೆಗೆ ದಿನತುಂಬಿ ಬಂದಂತೆ ಇತ್ತು.

ರಾಜಗೋಪಾಲಾಚಾರ್ಯರು ದೆಹಲಿಯಿಂದ ಬರಬೇಕಾದ ಹೊತ್ತು. ಗಾಳಿ ಕೂಡ ಸ್ತಬ್ಧವಾಗಿ ಹಾದಿ ಕಾಯುತ್ತಿತ್ತು. ಏನೋ! ಇದ್ದ ಆಸೆ ಅದೊಂದೇ ಕೊನೆಯದು, ಅವರೂ ಬರಿಗೈಯಲ್ಲಿ ಬಂದರೆ—

ಗಾಂಧೀಜೀ ಕೇಳಿದರು 'ಎಷ್ಟು ದಿನವಾಯಿತು ಹೊರಗೆ ಬಿದ್ದು?

'ಹನ್ನೊಂದು ತಿಂಗಳಾಯಿತು, ಬಾಪು'.

'ಮನೆಯವರೆಲ್ಲಾ—'.

'ಅಲ್ಲೇ'.

'ಇಷ್ಟೇ ದಿನವಾಯಿತು, ಇನ್ನೂ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ತಡೆ ದುಡುಕಬೇಡ.'

ಅವರು ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ 'ಹೋಗಿಬರುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ವರ್ಧಾ ಹಾದಿ ಹಿಡಿದೆ. ದಾಮು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿದ್ದ.

...ರುವ ಬೆಳಕೇ ಬೆಳಕೇ
...ಗೆ ಹರಿ ಏಕೆ ಒಳಕೇ'

ಮೈಸೂರು ಗ್ರಾಮಸೇವಾ ಮುದ್ರಾಲಯದಲ್ಲಿ
ಸಿ. ವಿ. ರಾಜಗೋಪಾಲ್‌ರವರಿಂದ ಮುದ್ರಿಸಲಾಯಿತು.
ಮೊದಲ ೫೬ ಪುಟಗಳು ಮೈಸೂರು ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ ಪವರ್ ಪ್ರೆಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾಗಿವೆ.

ಗ್ರಾಮಸೇವಾ ನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು

ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಪುಸ್ತಕಗಳು

೧. ಗ್ರಾಮಸೇವಾ ಸಾಹಿತ್ಯ

ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿ — ಕಿರುತಾರೆ — ೦.

ಸಾಧುಜೀವನ — ವಾಸುದೇವ (ಎರಡನೆ ಮುದ್ರಣ) — ೦.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಮೌರ್ಯ — R. ಕಲ್ಯಾಣಮ್ಮ — ೦

ಇಬ್ಬರು ಈಶಸೇವಕರು — ಮಹದೇವ ದೇಶಾಯಿ
(ಖಾನ್ ಸೋದರರ ಜೀವನ ಚಿತ್ರ) (ಅನುವಾದ) — ೦

ಸರ್ವೋದಯ — ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿ ,,
(ರಸ್ಕಿನ್ ಮಹಾಶಯನ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ Unto this Last
ಪುಸ್ತಕದ ಭಾವಾನುವಾದ) ,,

ಪರ್ಥಾಯಾತ್ರೆ — ಸಿದ್ದವನಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ
(ಎರಡನೆ ಮುದ್ರಣ)

೨. ಗಾಂಧೀ ಸಾಹಿತ್ಯ

ಪರ್ಣಕುಟಿ — ಸಿದ್ದವನಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ

ದೀಪಮಾಲೆ — ,,

ಪ್ರಸಾದ ದೀಕ್ಷೆ — ,,

ದಿನಚರಿಯ ಕೆಲವು ಪುಟಗಳು — ,,

ಸಂವಾದ ಮಾಲೆ — ,,

ದಕ್ಷಿಣ ಆಫ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ — S. V. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ

೩. ಪ್ರಭಾತ ಸಾಹಿತ್ಯ

ಇನ್ನು ಸಾಕು — ಗಾಂಧೀಜೀ

ಜಗತ್ ಕಥಾವಲ್ಲರಿ — ನೆಹರು

ಭಾರತ ಸಮಸ್ಯೆ — ಫಿಷರ್

ಹಿಂದೂ ಕುಟುಂಬ — ಡಾ|| ಪಟ್ಟಾಭಿ

ನಿಪ್ರೋ ಜೀ — ಶಾಸ್ತ್ರಿ

ಶಿಕ್ಷಣ ಪ್ರಯೋಗಗಳು — ಆಚಾರ್ಯ.